

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ
ΣΧΟΛΗ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ ΤΟΥ ΑΝΘΡΩΠΟΥ
ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΟ ΤΜΗΜΑ ΠΡΟΣΧΟΛΙΚΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
«Παιδαγωγικό Παιχνίδι και Παιδαγωγικό Υλικό στην Πρώτη Παιδική
ηλικία»

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

Διερεύνηση των απόψεων φοιτητών και φοιτητριών για τη χρήση του
Facebook ως πλαισίου κοινωνικότητας και μάθησης

ΠΑΠΑΤΟΛΙΑ ΓΕΩΡΓΙΑ

ΒΟΛΟΣ 2014

1^η επιβλέπουσα: Άννα Χρονάκη
2^{ος} επιβλέπων: Χαράλαμπος Καραγιαννίδης
Αξιολογητής: .....

Βαθμός	
Ολογράφως	

Περίληψη

Σύγχρονες έρευνες υποστηρίζουν ότι το Facebook μπορεί να θεωρηθεί ως ένας δυναμικός χώρος μάθησης. Για το λόγο αυτό η επιστημονική κοινότητα προσπαθεί να διακρίνει σ' αυτό το πλαίσιο δυνατότητες και μειονεκτήματα.

Η παρούσα μελέτη στοχεύει στην καταγραφή των απόψεων των συμμετεχόντων για τη χρήση του Facebook τόσο ως μέσου κοινωνικότητας όσο και ως εκπαιδευτικού πλαισίου. Φοιτητές και φοιτήτριες του Πανεπιστημίου Θεσσαλίας με έδρα τον Βόλο εξέθεσαν τις απόψεις τους για τους ανασταλτικούς και ενθαρρυντικούς παράγοντες που διαμορφώνουν την αποδοχή του Facebook ως πλαισίου κάλυψης εκπαιδευτικών αναγκών. Ενώ η κοινωνική διάσταση του μέσου αποτελεί καθημερινότητα για την πλειονότητα των φοιτητών, ο ρόλος του Facebook ως εκπαιδευτικό πλαίσιο παραμένει άγνωστος. Η ερευνητική μέθοδος βασίστηκε στην ποιοτική προσέγγιση και με στόχο να διερευνηθούν οι δύο παραπάνω διαστάσεις του Facebook σε περισσότερο βάθος μέσω δύο φάσεων ημιδομημένων συνεντεύξεων. Στην πρώτη φάση η συζήτηση επικεντρώθηκε γύρω από τη χρήση του Facebook για λόγους κοινωνικότητας και το πώς κατανοούν την πιθανή ένταξη του μέσου στην εκπαίδευση. Στη δεύτερη φάση η συζήτηση επικεντρώθηκε στην εμπειρία της συμμετοχής των φοιτητών και φοιτητριών στην Khan Academy, προκειμένου να γίνει κατανοητή η χρήση του ως εκπαιδευτικό πλαίσιο. Στα ενδιαφέροντα συμπεράσματα της έρευνας μπορούν να ενταχθούν η θετική αντίδραση των συμμετεχόντων στη λειτουργία και τους στόχους της Khan Academy ως εκπαιδευτικού πλαισίου αρχικά, αλλά και ο έντονος προβληματισμός σε μια δεύτερη πιο επισταμένη ματιά της ως προς την ποιότητα της ως περιβάλλον μάθησης.

Λέξεις κλειδιά: Facebook, Μέσα Κοινωνικής Δικτύωσης, Εκπαίδευση, Κοινωνικότητα, Άτυπη Εκπαίδευση, Συνεργατικά δίκτυα, εκπαιδευτικό πλαίσιο.

Abstract

Recent researches suggest that Facebook can be considered as a dynamic place for learning purposes. For this reason the scientific community attempts to discern abilities and disadvantages. This study aims at recording the views of participants on the use of Facebook as a tool for communication social network and educational tool. Students of the University of Thessaly in Volos presented their views on supportive and inhibitory factors shaping the acceptance of Facebook as tool for educational needs. While the social dimension of Facebook is the norm for most of the students, the role of Facebook as an educational tool remains unknown. The research method was based on a qualitative approach in order to examine the above two dimensions of Facebook in more depth, through semistructured interviews, conducted in two different stages. During the first phase the discussion was centered on the use of Facebook as a means of sociability and what the students think about the possible integration of Facebook into education. At the second phase the discussion was focused on the experience of students' participation at Khan Academy, in order to understand its use as an educational tool. The interesting results of the research are the positive student's reaction to the operation objectives of the Khan Academy as an educational framework at first, and secondly, the intense speculation on a better perspective at it's quality as a learning environment.

Keywords: Facebook, Social Media, Education, social network websites , Informal Education, Collaborative networks, educational context.

Ευχαριστίες

Θα ήθελα να ευχαριστήσω αρχικά τους φοιτητές και φοιτήτριες του Πανεπιστημίου Θεσσαλίας για την πρόθυμη συμμετοχή τους στην πραγματοποίηση της παρούσας έρευνας. Ακόμη θα ήθελα να ευχαριστήσω θερμά την επιβλέπουσα κ. Άννα Χρονάκη, για την καθοδήγηση και υποστήριξή της για την εκπόνηση της εργασίας, χωρίς τη βοήθεια της οποίας θα ήταν αδύνατη η υλοποίησή της. Ακόμη θα ήθελα να εκφράσω ευχαριστίες στον κ. Χαράλαμπο Καραγιαννίδη ως δεύτερο επιβλέποντα της εργασίας για τις χρήσιμες συμβουλές και παρατηρήσεις του. Πάνω απ' όλα θα ήθελα να ευχαριστήσω το σύζυγό μου Γιώργο και τα παιδιά μου Εύα και Αποστολία για την υπομονή και συμπαράστασή τους στην εκπόνηση αυτής της εργασίας.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1^ο : ΕΙΣΑΓΩΓΗ.....1*Μέρος πρώτο: ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΗ ΕΠΙΣΚΟΠΗΣΗ***ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2^ο: FACEBOOK ΚΑΙ ΜΕΣΑ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΔΙΚΤΥΩΣΗΣ**

2.1 Μέσα κοινωνικής δικτύωσης.....	5
2.2 Περιγραφή και χρήση του Facebook.....	8
2.3 Χρήση Facebook: κοινωνικό κεφάλαιο, κοινωνικότητα, ταυτότητα.....	11
2.4 Η έμφυλη διάσταση και το ψηφιακό χάσμα	14
2.5 Η χρήση των κοινωνικών δικτύων από τη νέα γενιά.....	17
2.6 Συμπεράσματα.....	18

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3^ο: Η ΧΡΗΣΗ ΤΟΥ FACEBOOK ΣΤΗΝ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ

3.1 Το Facebook ως εκπαιδευτικό πλαίσιο.....	20
3.2 Ερευνητικά δεδομένα ως προς τη χρήση του Facebook από φοιτητές.....	22
3.2.1 Χρήση για επικοινωνία και κοινωνικότητα.....	23
3.2.2 Χρήση για εκπαιδευτικούς σκοπούς.....	26
3.3 Παραδείγματα χρήσης του Facebook στην εκπαίδευση.....	30
3.4 Συμπεράσματα.....	35

*Μέρος δεύτερο: ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ***ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4^ο : Η ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ ΤΗΣ ΜΕΛΕΤΗΣ**

4.1 Η προβληματική της έρευνας.....	38
4.2 Τα ερευνητικά ερωτήματα.....	38
4.3 Η ποιοτική προσέγγιση.....	39
4.4 Η μέθοδος της ημιδομημένης συνέντευξης.....	40
4.5 Η μέθοδος «stimulated recall».....	41
4.6 Οι συμμετέχοντες στην έρευνα.....	43
4.7 Πλαίσιο και διαδικασίες στην παρούσα έρευνα.....	47
4.8 Η ανάλυση των ποιοτικών δεδομένων.....	48
4.9 Εγκυρότητα και αξιοπιστία της έρευνας.....	49
4.10 Περιορισμοί της έρευνας	50

*Μέρος τρίτο: Η ΑΝΑΛΥΣΗ ΤΩΝ ΔΕΔΟΜΕΝΩΝ***ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5^ο : ΤΟ FACEBOOK ΩΣ ΠΛΑΙΣΙΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΤΗΤΑΣ**

5.1 Η επαφή με τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης.....	54
5.1.1 Facebook: μόδα ή αναγκαιότητα;.....	55
5.1.2 Ο χρόνος ενασχόλησης.....	56
5.2 Η σχέση με τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης.....	57

5.2.1 Αμφίθυμη σχέση.....	58
5.2.2 Θετική σχέση.....	61
5.2.3 Αρνητική σχέση.....	62
5.3 Η διαχείριση ταυτότητας στο Facebook.....	63
5.3.1 Έμφυλες διαφορές στην ανάρτηση φωτογραφιών.....	64
5.4 Η σχέση φοιτητών-καθηγητών στο Facebook.....	64
5.5 Κοινωνικά δίκτυα στο Facebook.....	65
5.5.1 Διατήρηση προϋπαρχουσών σχέσεων.....	65
5.5.2 Δημιουργία νέων «φίλων».....	67
5.5.3 Συμμετοχή σε facebook groups.....	68
5.6 Συμπεράσματα.....	68
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6^ο : ΤΟ FACEBOOK ΩΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ	
6.1 Το Facebook στην τυπική και άτυπη εκπαίδευση.....	70
6.1.1 Η εικονική παρουσία των ίδιων και των καθηγητών τους.....	73
6.1.2 Η χρήση του Facebook από τους φοιτητές και τις φοιτήτριες – το κρυφό αναλυτικό πρόγραμμα	75
6.2 Η πρώτη επαφή με την Khan Academy.....	76
6.3 Η Khan Academy έχοντας εμπειρία χρήσης.....	78
6.3.1 Οι φοιτητές και οι φοιτήτριες μιλούν για τα εργαλεία like, comments, share, chat.....	80
6.3.2 Η αξιοπιστία του περιεχομένου της Khan Academy.....	82
6.3.3 Το συνεργατικό περιβάλλον της Khan Academy.....	83
6.3.4 Khan Academy Vs παραδοσιακή εκπαίδευση.....	84
6.3.5 Η «φυσική απουσία» του εκπαιδευτικού.....	85
6.3.6 Το οπτικοακουστικό υλικό στην Khan Academy	87
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 7^ο : ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ- ΣΥΖΗΤΗΣΗ	
7.1 Η χρήση του Facebook ως πλαίσιο κοινωνικότητας	90
7.2 Το Facebook ως εκπαιδευτικό πλαίσιο.....	91
7.3 Το Facebook της Khan Academy.....	92
7.4 Προτάσεις για μελλοντική έρευνα.....	93
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ.....	95
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ.....	105
ΕΥΡΕΤΗΡΙΟ ΕΙΚΟΝΩΝ	
Εικόνα 1. Κίνητρα φοιτητών και φοιτητριών στη χρήση του facebook κατά Lam (2012).....	29
Εικόνα 2. myhomework.....	30

Εικόνα 3. Udemy.....	31
Εικόνα 4. Khan academy app.....	33
Εικόνα 5. Στιγμιότυπο από τη σελίδα της ελληνικής σελίδας στο Facebook της Khan Academy, 2014.....	33
Εικόνα 6. Διάγραμμα 1: Μηνιαίοι μοναδικοί επισκέπτες για την περίοδο 2009-2013 Khan Academy Khan	34
Εικόνα 7. Διάγραμμα 2. Υποκατηγορίες της χρήσης του Facebook ως πλαίσιο κοινωνικότητας.....	53
Εικόνα 8. Διάγραμμα 3. Υποκατηγορίες της χρήσης του Facebook ως εκπαιδευτικό πλαίσιο	71
Εικόνα 9. Παράδειγμα της Khan Academy από τους συμμετέχοντες.....	84

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1^ο : ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Καθώς η δημοτικότητα του Facebook και των άλλων μέσων κοινωνικής δικτύωσης αυξάνεται, ταυτόχρονα δίνεται ώθηση στους ίδιους τους εκπαιδευτικούς και τους μαθητευόμενους να διερευνήσουν δημιουργικούς τρόπους για την αξιοποίησή τους για επικοινωνία αλλά και για την εκπλήρωση εκπαιδευτικών σκοπών.

Σύγχρονες έρευνες σήμερα υποστηρίζουν πως οι δυνατότητες του Facebook μπορούν να ανταποκριθούν σε ρόλους πέρα από τα στενά όρια της online/εικονικής επικοινωνίας. Χωρίς δηλαδή να αναιρείται η μέχρι σήμερα λειτουργία και πορεία του Facebook ως εργαλείο επικοινωνίας, μπορεί να επεκταθεί πέρα από το ρόλο του στην υποστήριξη της κοινωνικότητας του ατόμου και στον τομέα της εκπαίδευσης. Τα ζητήματα που προκύπτουν από τη χρήση του είναι πολλά από τη μία το ψηφιακό χάσμα και η προστασία της ιδιωτικότητας, από την άλλη οφέλη όπως η συνεργασία η κοινοποίηση και διαμοιρασμός της πληροφορίας

Το Facebook ως εκπαιδευτικό πλαίσιο φαίνεται μέσα από τη βιβλιογραφική επισκόπηση να μπορεί δυνητικά να αποτελέσει ένα περιβάλλον στο οποίο αναπτύσσονται πρωτοβουλίες που αφορούν ομάδες χρηστών. Στη βάση αυτή μπορούν να επεκταθούν και σε συνεργατικά περιβάλλοντα βασιζόμενα σε κοινά ενδιαφέροντα. Το Facebook είναι πιθανό να μπορεί να θεωρηθεί ως προέκταση μιας παραδοσιακής αίθουσας διδασκαλίας, όπου μαθητές και διδάσκοντες έρχονται σε επαφή δημιουργώντας τις κατάλληλες συνθήκες για εκπαίδευση.

Το έντονο ενδιαφέρον γύρω από τη χρήση του Facebook πέρα από τον τομέα της κοινωνικότητας του χρήστη και στον τομέα της εκπαίδευσης έχει σαν αποτέλεσμα τη διενέργεια πληθώρας ποσοτικών ερευνών που εξετάζουν τη χρήση του σε φοιτητικό πληθυσμό. Η έλλειψη ποιοτικών ερευνών για το εν λόγω ζήτημα ώστε να ακουστούν οι φωνές των συμμετεχόντων στην εκπαιδευτική διαδικασία, έδωσε το έναυσμα για την πραγματοποίηση της παρούσας ποιοτικής μελέτης. Έχει ιδιαίτερο ενδιαφέρον να γίνει κατανοητό το πώς χρησιμοποιείται το Facebook ως πλαίσιο μάθησης από τους φοιτητές και όχι μόνο ως χώρος ανταλλαγής απόψεων και ψυχαγωγίας.

Στην παρούσα έρευνα συμμετείχαν δεκατέσσερις φοιτητές και φοιτήτριες επτά διαφορετικών τμημάτων του Πανεπιστημίου Θεσσαλίας με έδρα το Βόλο. Στόχος ήταν να διερευνηθούν οι εμπειρίες των συμμετεχόντων ως προς τη χρήση του Facebook τόσο στην κοινωνική τους ζωή, όσο και στην ακαδημαϊκή τους

δραστηριότητα. Ταυτόχρονα μέσω της συμμετοχής τους στο περιβάλλον της Khan Academy, η έρευνα προσπαθεί να αποτυπώσει την εμπειρία των φοιτητών και φοιτητριών του Π.Θ στη χρήση του Facebook ως εκπαιδευτικού πλαισίου.

Η έρευνα πραγματοποιήθηκε σε δύο φάσεις με βασικό εργαλείο συλλογής δεδομένων την ημιδομημένη συνέντευξη. Στην πρώτη φάση διερευνήθηκαν οι απόψεις των συμμετεχόντων για τη χρήση του μέσου στον τομέα της ανάπτυξης κοινωνικότητας και δυναμικής χρήσης του στην εκπαίδευση και ήρθαν σε μια πρώτη επαφή με τη σελίδα του Facebook της Khan Academy. Στη δεύτερη φάση των συνεντεύξεων μέσω της διεγερμένης ανάκλησης (stimulated recall) οι συμμετέχοντες έχοντας μνηθεί στη χρήση της συγκεκριμένης σελίδας για μία εβδομάδα, μίλησαν για την εμπειρία τους ως χρήστες του συγκεκριμένου πλαισίου.

Τα αποτελέσματα της έρευνας ανέδειξαν πρώτον στον τομέα της κοινωνικότητας ότι οι φοιτητές και φοιτήτριες το χρησιμοποιούν κυρίως για τη διατήρηση προϋπαρχουσών σχέσεων με άτομα που έχουν επαφή στον πραγματικό κόσμο. Ο χρόνος ενασχόλησής τους διαφοροποιήθηκε με το πέρασμα του χρόνου και κινήθηκε σε δύο τάσεις. Για κάποιους η μείωση του ενθουσιασμού τους μείωσε το χρόνο ενασχόλησης με το μέσο και για άλλους η αύξηση του ελεύθερου χρόνου τους αύξησε την ενασχόληση αυτή. Επιπλέον η επαφή τους με το μέσο φάνηκε να είναι κυρίως αμφίθυμη καθώς το χρησιμοποιούν αναγνωρίζοντας αρκετές αρνητικές πτυχές του. Δεν έλειψαν όμως και οι φωνές που ήταν θετικά προσκείμενες στη χρήση του μέσου. Έμφυλες διαφορές παρουσιάστηκαν ως προς το ζήτημα της ανάρτησης φωτογραφιών, με τις γυναίκες να το πράττουν συστηματικότερα από τους άντρες συμμετέχοντες.

Δεύτερον στον τομέα της χρήσης του μέσου στην εκπαίδευση, οι συμμετέχοντες αναγνώρισαν ως οφέλη ενός τέτοιου εκπαιδευτικού περιβάλλοντος τη συνεργασία, την αλληλεπίδραση, το οπτικοακουστικό υλικό, τη δυνατότητα κοινοποίησης και διαμοιρασμού της πληροφορίας. Παρά τα θετικά οφέλη για τους συμμετέχοντες της παρούσας έρευνας ένα τέτοιο περιβάλλον λειτουργεί υποστηρικτικά στην τυπική εκπαίδευση χωρίς να μπορεί να την υποκαταστήσει. Οι περισσότεροι υποστηρίζουν ότι είναι δύσκολο να απαγκιστρωθούν από το πλαίσιο της παραδοσιακής εκπαίδευσης. Τα οφέλη του Facebook έτσι όπως τα έχουν βιώσει οι ίδιοι επισκιάζονται από την απουσία του εκπαιδευτικού, το ρόλο του οποίου θεωρούν σημαντικό. Επιπλέον προκύπτουν ζητήματα αξιοπιστίας περιεχομένου του υλικού

που παρέχεται στο πλαίσιο του Facebook καθώς η ανεξέλεγκτη δημοσιοποίηση υλικού δημιουργεί σύγχυση στους εμπλεκόμενους με την εκπαιδευτική διαδικασία.

Η εργασία δομείται σε τρία μέρη. Το πρώτο μέρος αφορά τη βιβλιογραφική επισκόπηση, το δεύτερο μέρος τη μεθοδολογία της μελέτης και στο τρίτο μέρος παρατίθεται η ανάλυση των δεδομένων. Συγκεκριμένα στη βιβλιογραφική επισκόπηση, μελετώνται τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης ως Web 2.0 τεχνολογίες και η αναλυτική περιγραφή του Facebook. Στη συνέχεια παρατίθενται τα ερευνητικά δεδομένα ως προς τη χρήση του Facebook από φοιτητές για λόγους κοινωνικότητας και μάθησης που αποτελούν και τους βασικούς άξονες της μελέτης. Στο δεύτερο μέρος της εργασίας, παρατίθεται η ποιοτική έρευνα με τη χρήση των μεθοδολογικών εργαλείων της ημιδομημένης συνέντευξης και της stimulated recall και η ανάλυση των αποτελεσμάτων της. Στο τρίτο μέρος ακολουθεί η ανάλυση και εξαγωγή συμπερασμάτων όπου ίσως ανοίξουν προοπτικές για μεγαλύτερη ή διαφορετική διερεύνηση του ζητήματος.

Μέρος πρώτο

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΗ ΕΠΙΣΚΟΠΗΣΗ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2^ο: FACEBOOK ΚΑΙ ΜΕΣΑ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΔΙΚΤΥΩΣΗΣ

2.1 Μέσα κοινωνικής δικτύωσης

Το Facebook το οποίο μελετάται στα πλαίσια της παρούσας εργασίας θεωρείται σήμερα ένα από τα δημοφιλέστερα μέσα κοινωνικής δικτύωσης το οποίο ανήκει στη δεύτερη γενιά ιστού ή Web 2.0 τεχνολογία. Θα πρέπει να διευκρινιστεί ότι τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης (social network websites- SNWs) ή αλλιώς ιστότοποι κοινωνικής δικτύωσης διαδέχθηκαν το διαδίκτυο που έφερε την ονομασία Web 1.0 ή ιστό πρώτης γενιάς. Στον ιστό πρώτης γενιάς το περιθώριο διάδρασης και συμμετοχής του χρήστη στην παραγωγή περιεχομένου ήταν πολύ μικρό αφού επρόκειτο για στατικές σελίδες (Silva, Mahfujur Rahman, & El Saddik, 2008). Αντίθετα οι Web 2.0 τεχνολογίες χαρακτηρίζονται από την προώθηση της κοινωνικής αλληλεπίδρασης μέσα σε εικονικά περιβάλλοντα, τα οποία καθιστούν τους χρήστες ιδιαίτερα ενεργούς και τους εντάσσουν σε θέσεις διαρκούς αλληλεπίδρασης (Dasgupta & Dasgupta, 2009).

Ο όρος Web 2.0 τεχνολογίες ή εφαρμογές δεύτερης γενιάς παγκόσμιου ιστού, εισήχθη από τον Dale Dougherty το 2004 με στόχο να τονίσει την παρουσία εφαρμογών του διαδικτύου οι οποίες διευκολύνουν τη διαμοίραση πληροφορίας, τη διαλειτουργικότητα αλλά και τη συνεργασία (Berners-Lee, 1999). Οι τεχνολογίες αυτές εμφανίστηκαν παράλληλα με τη διάδοση του ηλεκτρονικού εμπορίου και αποτέλεσαν εργαλεία επιχειρηματικών μοντέλων τα οποία τις αξιοποιούσαν (Hall & Tiropanis, 2012).

Οι χρήστες των Web 2.0 τεχνολογιών όπως προαναφέρθηκε έχουν περισσότερο ενεργό ρόλο σε σχέση με τους χρήστες των Web 1.0 τεχνολογιών. Με άλλα λόγια διευρύνονται οι δυνατότητες τους για επικοινωνία, συνεργασία και αλληλεπίδραση καθώς δημιουργούν κοινότητες δικτύων (Singh & Gulati, 2011). Τα δίκτυα αυτά συγκροτούνται γύρω από ένα σύνολο εφαρμογών, με συγκεκριμένα τόσο σχεδιαστικά όσο και λειτουργικά χαρακτηριστικά. Πρόκειται για κυβερνοχώρους, κατάλληλα οργανωμένους στη βάση πολυτροπικού υλικού που προκαλούν το ενδιαφέρον του χρήστη, επιτρέποντάς του όχι μόνο την «παθητική» επίσκεψή του σε ιστότοπους (όπως γίνεται στις Web 1.0 εφαρμογές), αλλά και τη δυνατότητα άμεσης συμμετοχής του ή ακόμη και τη συνδημιουργία περιεχομένου με άλλους χρήστες. Το

κύριο πλεονέκτημα των εφαρμογών αυτών είναι η εύκολη πρόσβαση, καθώς διατίθενται στο διαδίκτυο (Jimoyiannis, Tsiotakis, Roussinos, & Siorenta, 2013).

Η φύση των κοινωνικών δικτύων ποικίλει, καθώς υπάρχει ένας τεράστιος αριθμός τύπων με βάση διαφορετικές ανάγκες και στόχους του χρήστη. Σύμφωνα με τους Dasgupta et al. (2009) τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης εξυπηρετούν συγκεκριμένους τύπους κοινωνικών δικτύων, όπως είναι τα κοινωνικά δίκτυα επικοινωνίας, οι κύκλοι μελέτης, τα κοινωνικά δίκτυα για εξειδικευμένες ομάδες, τα δίκτυα για τις καλές τέχνες, τα αστυνομικά και τα στρατιωτικά δίκτυα, τα αθλητικά δίκτυα, τα ετερογενή δίκτυα, τα κοινωνικά δίκτυα για «εφευρέτες», τα εμπορικά δίκτυα και εκτός από τα δίκτυα που περιγράφονται παραπάνω, υπάρχουν πολλά άλλα κοινωνικά δίκτυα που εξυπηρετούν ένα μεγάλο μέρος του πληθυσμού με διάφορους τρόπους.

Τα εργαλεία που εξυπηρετούν τις παραπάνω κοινότητες είναι πολλά και καθημερινά η λίστα εμπλουτίζεται. Τα δημοφιλέστερα από αυτά έτσι όπως εμφανίζονται με φθίνουσα σειρά κατάταξης ανάλογα με τον αριθμό των μελών του το Σεπτέμβριο του 2014 είναι τα εξής: Facebook, Twitter, LinkedIn, Pinterest, Google plus, Tumblr, Instagram, Vk, Flickr, Tagged, ask.Fm, meetMe, Classmates. (<http://www.ebizmba.com/articles/social-networking-websites>)

Σήμερα τον ιστό δεύτερης γενιάς διαδέχεται ο ιστός τρίτης γενιάς, οι Web 3.0 τεχνολογίες, μέσω του οποίου θα επέλθει κοινωνική, λειτουργική και τεχνική αλλαγή στο διαδίκτυο. Η λογική του ιστού τρίτης γενιάς βασίζεται σ' αυτή του διάχυτου υπολογισμού (Silva et al., 2008) ενώ αναμένεται να ανατρέψει όλα τα δεδομένα εισάγοντας την έννοια του «cloud computing» δίνοντας άλλη διάσταση στα όσα ξέραμε μέχρι σήμερα. Με το διάχυτο υπολογισμό (ubiquitous computing) εννοούμε τη σύγκλιση των τεχνολογιών πληροφορικής και της επικοινωνίας, σε ένα ενιαίο πλαίσιο η οποία διαχέεται και είναι «ευφυής» ώστε να εξυπηρετεί κατάλληλα και εύκολα το χρήστη (Καμέας & Καραγιαννίδης, 2009; Nieuwdorp, 2007).

Σε επίπεδο λειτουργίας το διαδίκτυο στη νέα του εποχή θα βασίζεται στην αναζήτηση της πληροφορίας μέσα από τη σημασιολογική υπόσταση των τεκμηρίων και όχι μέσα από την αναζήτηση λέξεων που υπάρχουν μέσα στο κείμενο (Berners-Lee, Hendler & Lassila, 2001).

Σήμερα παρατηρείται αυξημένο ερευνητικό ενδιαφέρον σε ό,τι αφορά τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης σε διάφορους τομείς ένας από τους οποίους είναι και η εκπαίδευση που θα απασχολήσει την παρούσα εργασία. Τα μέσα αυτά έχουν εισέλθει δυναμικά στη καθημερινότητα των ανθρώπων και έχουν μάλιστα ταυτιστεί στη συνείδησή τους με τα δημοφιλέστερα από αυτά όπως το Facebook. Εξαιτίας αυτού του ενδιαφέροντος συνεπώς, υπάρχουν αρκετοί ορισμοί για τα μέσα αυτά όπως προκύπτει από τη βιβλιογραφία, οι οποίοι έχουν κοινό σημείο αναφοράς την αλληλεπίδραση και συμμετοχή των χρηστών τους και εξετάζονται στη συνέχεια.

Σύμφωνα με τους Kaplan & Haenlein (2010) τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης αποτελούν ένα σύνολο εφαρμογών μέσω διαδικτύου τα οποία επιτρέπουν στους χρήστες την παραγωγή αλλά κυρίως τη δημοσιοποίηση, τη διάχυση και την ανταλλαγή περιεχομένου. Ακόμη όπως αναφέρουν οι Murray & Waller (2007) η χρήση των μέσων κοινωνικής δικτύωσης συγκροτούν διαδικτυακές κοινότητες, όπου ο χρήστης με τη δημιουργία ενός προσωπικού προφίλ, έχει την δυνατότητα να επικοινωνεί με άλλους χρήστες και να δημιουργεί ομάδες κοινών ενδιαφερόντων μαζί τους. Ουσιαστικά σύμφωνα με τους παραπάνω ο όρος αυτός περιγράφει τους κυβερνοχώρους μέσω των οποίων ο χρήστης έρχεται online σε άμεση επαφή με άλλους ανθρώπους και επικοινωνεί μαζί τους όπου κι αν εκείνοι βρίσκονται γεωγραφικά.

Από τα σημαντικότερα χαρακτηριστικά τους είναι η ευκολία χρήσης, καθώς και η διαδικτυακή πρόσβασή σε αυτά από οποιαδήποτε συσκευή υπολογιστή ή κινητού τηλεφώνου. Αυτή η ευκολία πρόσβασης τα έχει καταστήσει ιδιαίτερα δημοφιλή, τόσο στον τομέα των διαπροσωπικών σχέσεων, όσο και στον εργασιακό τομέα αλλά και πρόσφατα στον τομέα της εκπαίδευσης (Dwyer, Hiltz, & Passerini, 2007; Stutzman, 2006; Pempek, Yermolayeva & Calvert, 2009). Οι Web 2.0 τεχνολογίες στην εκπαίδευση και τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης έχουν σαν αποτέλεσμα η διεθνής βιβλιογραφία να αναφέρεται σε σ αυτή ως Learning 2.0 (Redecker, Ala-Mutka, Bacigalupo, Ferrari & Punie, 2009).

Ομοίως υπάρχει ταύτιση με τα παραπάνω και σύμφωνα με τους Mazman & Usluel, (2009) οι οποίοι υποστηρίζουν ότι τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης ενθαρρύνουν τη συμμετοχή των χρηστών σε ένα κοινό χώρο γύρω από κοινά ενδιαφέροντα, κοινές ανάγκες και κοινούς στόχους. Μέσα από τη χρήση τους προάγεται η συνεργασία, η ανταλλαγή γνώσεων με απαραίτητα χαρακτηριστικά την

αλληλεπίδραση και την επικοινωνία. Οι χρήστες των δικτύων αυτών, δημιουργούν το δικό τους προφίλ και αποκτούν τη δυνατότητα να ανταλλάσσουν οπτικοακουστικό υλικό με τους εικονικούς τους φίλους, να επικοινωνούν μεταξύ τους και να αναρτούν το υλικό που επιλέγουν, ώστε να το κοινοποιούν στις κοινότητες που δημιουργούν μεταξύ τους (Selwyn, 2009).

Τα βασικά χαρακτηριστικά των μέσων κοινωνικής δικτύωσης σύμφωνα με τον Mayfield (2008) είναι η συμμετοχή όπου ο χρήστης έχει τη δυνατότητα σχολιασμού (commenting), η διαφάνεια, αφού δραστηριοποιείται απρόσκοπτα σε αυτά, η συνομιλία (chatting) αφού δεν πρόκειται μόνο για παθητική μετάδοση μέσα σε αυτά τα περιβάλλοντα, η δημιουργία ομάδων και η συνεκτικότητα καθώς οι χρήστες μπορούν να παραπέμπουν σε διάφορες ιστοσελίδες.

2.2 Περιγραφή και χρήση του Facebook

Στα πλαίσια της παρούσας εργασίας το ενδιαφέρον στρέφεται στο Facebook ως ένα από τα δημοφιλέστερα μέσα κοινωνικής δικτύωσης. Το Facebook δημιουργήθηκε στις Ηνωμένες Πολιτείες Αμερικής το 2004 από τον εικοσιτριάχρονο τότε Mark Zuckerberg, ο οποίος σπούδαζε στο Πανεπιστήμιο του Harvard. Λόγω της επιτυχίας που σημείωσε οι συμφοιτητές του Zuckerberg, οι Cameron Winklevoss, Tyler Winklevoss και Divya Natura βρέθηκαν να διεκδικούν τη δημιουργία του, ισχυριζόμενοι ότι ο πρώτος τους είχε κλέψει την ιδέα. Οι δικαστικές διαμάχες που ακολούθησαν με τους συμφοιτητές του οδήγησαν και στη δημιουργία ταινίας με τίτλο “The Social network” με το χαρακτηριστικό σλόγκαν “You don't get to 500 million friends without making a few enemies” να αποτυπώνει το τίμημα της τόσο μεγάλης επιτυχίας και απήχησης του μέσου. Ο σκοπός αυτού του εγχειρήματος αρχικά ήταν να εξυπηρετήσει τις ανάγκες επικοινωνίας των φοιτητών. Η ιστοσελίδα ανέβηκε στο διαδίκτυο συγκεκριμένα στις 4 Φεβρουαρίου του 2004 υπό την ονομασία «The Facebook» και μέσα σε μία ημέρα ανταποκρίθηκαν 1200 φοιτητές του Harvard οι οποίοι δημιούργησαν σ’ αυτό τον προσωπικό τους λογαριασμό. Τον Αύγουστο του 2005 αγοράστηκε η ονομασία Facebook.com έναντι 200.000 δολαρίων και από το Σεπτέμβριο του ίδιου έτους η απήχηση του κατέστη διεθνής (Philipps, 2007; Bellis 2012). Η απήχηση του Facebook σήμερα είναι τεράστια και η Roof (2014) χαρακτηριστικά αναφέρει ότι τα κέρδη του ιδρυτή του Facebook αγγίζουν τα 30 δις. δολάρια από την έναρξη της λειτουργίας του.

Η ένταξη του χρήστη στο Facebook ξεκινά με τη δημιουργία του προσωπικού του λογαριασμού με τη συμπλήρωση της διεύθυνσης του ηλεκτρονικού του ταχυδρομείου. Αρχικά ο χρήστης δημιουργεί το προφίλ του, συμπληρώνοντας μια λίστα προσωπικών του στοιχείων από τα οποία κάποια είναι προαιρετικά. Τα βασικά προσωπικά στοιχεία περιλαμβάνουν το όνομα του χρήστη, την διεύθυνση του ηλεκτρονικού ταχυδρομείου, την ημερομηνία γέννησης, το θρήσκευμα, την εθνικότητα, τα προσωπικά του ενδιαφέροντα και την εργασία. Στη συνέχεια τα μέλη συνδέονται μεταξύ τους με αιτήματα φιλίας (add friend) και οι αποδέκτες στη συνέχεια ή αποδέχονται το αίτημα συναινώντας στη μεταξύ τους επικοινωνία ή το απορρίπτουν. Με τον τρόπο αυτό δημιουργούν μια λίστα φίλων όπου έχουν τη δυνατότητα πρόσβασης στο προφίλ τους και οι χρήστες μπορούν να ανταλλάσσουν μηνύματα στον «τοίχο» (wall) τα οποία γίνονται ορατά στο δημόσιο προφίλ τους. Υπάρχει και η δυνατότητα για προσωπική επικοινωνία (chat) μη ανακοινώσιμη στους υπόλοιπους «φίλους» κάνοντας χρήση του εργαλείου chat. Ακόμη οι χρήστες έχουν τη δυνατότητα να κοινοποιούν τις δραστηριότητές τους, ενώ υπάρχει η δυνατότητα ανάρτησης φωτογραφιών και βίντεο τα οποία ο χρήστης μπορεί να κατηγοριοποιήσει με τη δημιουργία άλμπουμ. Οι χρήστες έχουν τη δυνατότητα να επισημάνουν (tag) ή να καταργήσουν την επισήμανση (untag) των φωτογραφιών. Για παράδειγμα αν βρίσκονται σε κάποια φωτογραφία που ανεβάζει κάποιος άλλος φίλος τους μπορούν να αφαιρέσουν την επισήμανση αυτή. Στην ουσία οι προσωπικές πληροφορίες που ανταλλάσσονται σε ιστότοπους κοινωνικής δικτύωσης είναι καταλυτικής σημασίας για το ενδιαφέρον που έχει αναπτυχθεί γύρω από αυτά τα δίκτυα. Το κίνητρο συμμετοχής των χρηστών είναι η επικοινωνία σε ζητήματα που αφορούν την ενημέρωση και κοινοποίηση, ανταλλαγή εμπειριών και δραστηριοτήτων των μελών, τον τόπο στον οποίο βρίσκονται, την ανάρτηση φωτογραφιών και βίντεο, καθώς και το σχολιασμό τους, τη διαμοίραση πληροφοριών, ή και τη δημιουργία ομάδων κοινών ενδιαφερόντων (Facebook groups) (Dwyer, et al., 2007, Stutzman, 2006, Ellison, 2007. Griffith & Liyanage, 2008).

Τα προσωπικά δεδομένα που συγκεντρώνονται από το Facebook είναι όπως έχει αναφερθεί παραπάνω, ποικίλα, ενώ σύμφωνα με τον McKeon (2010), ο οποίος οργάνωσε τους τύπους των προσωπικών δεδομένων που μπορούν να διακινηθούν μέσα από τα άτομα και τις ομάδες που δραστηριοποιούνται στο Facebook, συνοπτικά είναι το like. Η συγκεκριμένη επιλογή στην ουσία αποτελεί μορφή σύνδεσης, το

προφίλ του χρήστη το οποίο περιλαμβάνει πληροφορίες όπως το όνομα, το φύλο, φωτογραφίες, πληροφορίες προφίλ που βρίσκονται στη λίστα του αφορούν τα μέλη της οικογένειας του χρήστη, τον τόπο στον οποίο ζει, τον τόπο γέννησής του, τις θρησκευτικές του απόψεις, τους αγαπημένους του καλλιτέχνες, το δίκτυο φίλων του χρήστη, τα προσωπικά δίκτυα στα οποία συμμετέχει και την κατάσταση (status).

Ενώ αρχικός στόχος του Facebook για το δημιουργό του ήταν, όπως ήδη αναφέρθηκε, το Πανεπιστήμιο του Harvard, στην πορεία χρησιμοποιήθηκε και από άλλα πανεπιστημιακά ιδρύματα. Παρόλα αυτά σήμερα το Facebook καλύπτει μεγαλύτερο εύρος αναγκών σε τομείς όπως είναι η εργασία και εκπαίδευση αλλά για το ευρύ κοινό χρησιμοποιείται για λόγους επικοινωνίας (Hew, 2011). Σύμφωνα με τα ερευνητικά δεδομένα το Facebook σήμερα συνιστά μια από τις πιο διαδεδομένες εφαρμογές κοινωνικής δικτύωσης. Σύμφωνα με το Internet World Stats το Μάρτιο του 2012 οι χρήστες του ανέρχονταν στους 835 εκατομμύρια παγκοσμίως (www.internetworldstats.com/facebook.htm) ενώ το 2013 ο αριθμός αυτός ξεπέρασε τους 1 δισεκατομμύριο χρήστες (Facebook com, 2013).

Έτσι, όπως το ίδιο το Facebook δηλώνει (Facebook.com, 2013), αποστολή του είναι «να συνδέσει τον κόσμο και να τον κάνει πιο ανοιχτό», γεγονός που βασίζεται στην προθυμία των χρηστών του να παρουσιάσουν σκέψεις και συναισθήματα. Παρόλα αυτά, ενώ το Facebook απασχολεί μεγάλο μέρος των χρηστών του διαδικτύου, φαίνεται να χάνει σιγά-σιγά την αίγλη του παρελθόντος (Bosker, 2013). Οι χρήστες του Facebook μπορούν να καλύψουν τις επικοινωνιακές τους ανάγκες ταυτόχρονα και μέσα από άλλες εφαρμογές, όπως για παράδειγμα το Twitter, αποκαθελώνοντας το από την πρωτοκαθεδρία στη συνείδησή τους.

Σύμφωνα με την τυπολογία του Brandtzaeg (2010) υπάρχουν διάφορες κατηγορίες χρηστών ανάλογα με το επίπεδο χρήσης του μέσου. Στην πρώτη κατηγορία ανήκουν τα άτομα που κάνουν σποραδική χρήση η οποία δεν χαρακτηρίζεται από μία χρονική κανονικότητα και ονομάζονται «σποραδικοί» (sporadic), ενώ στη δεύτερη οι πιο τακτικοί χρήστες που χρησιμοποιούν συστηματικά τις σελίδες κοινωνικής δικτύωσης, αλλά δεν συμβάλουν με περιεχόμενο σε αυτές και δεν αλληλεπιδρούν με άλλους και ονομάζονται «ενεδρεύοντες» (lurkers) αφού απλά παρακολουθούν τη συμπεριφορά και τη δραστηριότητα των άλλων, χωρίς οι ίδιοι να συμμετέχουν. Στο τρίτο επίπεδο χρήσης βρίσκονται οι «κοινωνικοί» (socializers), οι οποίοι χρησιμοποιούν το μέσο για κοινωνική επαφή με τους φίλους και την

οικογένεια τους, ενώ στην τέταρτη οι «συζητητές» (debaters), οι οποίοι το χρησιμοποιούν στη συζήτηση με τους άλλους χρήστες. Τέλος οι «προχωρημένοι» (advanced) κάνουν χρήση όλων των παραπάνω δυνατοτήτων του Facebook.

2.3 Χρήση Facebook: κοινωνικό κεφάλαιο, κοινωνικότητα, ταυτότητα

Στη συνέχεια επιχειρείται η αποσαφήνιση της έννοιας του κοινωνικού κεφαλαίου, της κοινότητας και της ταυτότητας καθώς από τη μελέτη της βιβλιογραφίας φαίνεται η ταυτότητα του ατόμου να επηρεάζεται από την κοινωνικότητά του. Και τα δύο οδηγούν στην «επιλογή» το άτομο να συμμετέχει σε συγκεκριμένες κοινότητες, βάσει των προσωπικών του ενδιαφερόντων με στόχο τη δημιουργία κοινωνικού κεφαλαίου. Η έννοια του κοινωνικού κεφαλαίου στα μέσα κοινωνικής δικτύωσης, είναι μία έννοια που έχει απασχολήσει έντονα την επιστημονική κοινότητα με το ενδιαφέρον να στρέφεται σε πολλά επιστημονικά πεδία. Η διεπιστημονική φύση της έννοιας αποτελεί και βασικό παράγοντα δυσκολίας στη σκιαγράφηση ενός συγκεκριμένου ορισμού (Lollo, 2012).

Ως κοινωνικό κεφάλαιο ορίζεται από τον Lin η «επένδυση στις κοινωνικές σχέσεις» (Lin, 2002), ενώ σύμφωνα με τον Bourdieu (1986) η αξία του κοινωνικού κεφαλαίου που αναπτύσσεται, σχετίζεται με το εύρος των σχέσεων των δικτύων και την αποτελεσματική δραστηριοποίησή τους προς την ολοκλήρωση ενός στόχου. Επιπλέον σύμφωνα με τον Οργανισμό Οικονομικής Συνεργασίας και Ανάπτυξης (Ο.Ο.Σ.Α.) το κοινωνικό κεφάλαιο ορίζεται ως «συνδεδεμένα δίκτυα με κοινές νόρμες, αξίες και κατανόηση, τα οποία διευκολύνουν τη συνεργασία μέσα στις ομάδες και ανάμεσα σε αυτές» (Keeley, 2007). Ο Baker (1990) θεωρεί ότι είναι μία πηγή που προέρχεται από συγκεκριμένες κοινωνικές δομές και τη χρησιμοποιεί το άτομο για την εξυπηρέτηση δικών του συμφερόντων. Η πηγή αυτή δημιουργείται μέσα από τις μεταβολές που δημιουργούνται στις σχέσεις των μελών της κοινωνίας και των κοινωνικών ομάδων.

Σε σχέση με το κοινωνικό κεφάλαιο στα κοινωνικά δίκτυα σύμφωνα με τη Siaperera (2011) αφορά τα οφέλη που αποκομίζει κανείς από τα άτομα με τα οποία επιλέγει να συναναστραφεί. Το κοινωνικό κεφάλαιο λοιπόν θεωρείται ως το θετικό αποτέλεσμα της αλληλεπίδρασης των συμμετεχόντων σε ένα κοινωνικό δίκτυο (Helliwell & Putnam, 2004). Αυτό υποστηρίζεται και από τους Ellison, Steinfield & Lampe (2007), σύμφωνα με τους οποίους επίσης συνδέεται θετικά η χρήση του

Facebook με τη δημιουργία κοινωνικού κεφαλαίου. Σ' αυτό το πλαίσιο το κοινωνικό κεφάλαιο έχει δύο διαστάσεις: τη συμμετοχή σε ομάδες και τη συμμετοχή στα κοινωνικά δίκτυα (Siisiäinen, 2003). Έτσι οι χρήστες δημιουργούν το κοινωνικό τους κεφάλαιο στα μέσα κοινωνικής δικτύωσης μέσα από την ενεργό συμμετοχή τους σε εικονικές κοινότητες (virtual communities) οι οποίες κατά τον Rheingold (1993) ορίζονται ως οι δημόσιες συζητήσεις μιας ομάδας ατόμων, τα οποία δημιουργούν διαπροσωπικές σχέσεις στο διαδίκτυο.

Τα κοινωνικά μέσα χρησιμοποιούνται σήμερα κυρίως για λόγους κοινωνικότητας, ειδικότερα για τη διατήρηση προηγούμενων σχέσεων και τη δημιουργία νέων όπως θα αναλυθεί παρακάτω (Jones et al., 2011). Παρόλα αυτά οι απόψεις γύρω από την ανάπτυξη της κοινωνικότητας του ατόμου με τη χρήση των μέσων αυτών, είναι αμφιλεγόμενες. Από τη μια, η κοινωνικότητά τους μέσα στον κυβερνοχώρο αυξήθηκε, καθώς συνομιλούν και ανταλλάσσουν πληροφορίες με ανθρώπους που δε γνωρίζουν στην πραγματική τους ζωή, ξαναβρίσκουν χαμένους φίλους και έρχονται καθημερινά σε επαφή μαζί τους, κάτι που χωρίς αυτά τα μέσα θα ήταν χρονοβόρο. Το Facebook από τη φύση του έχει κοινωνικό χαρακτήρα, μέσω της επαφής των μελών της η οποία βασίζεται στην ψηφιακά διαμεσολαβημένη επικοινωνία (computer mediated communication) η οποία επικοινωνία σύμφωνα με τους Weisband, Schneider & Connolly (1995) επιτρέπει μεγαλύτερη ελευθερία έκφρασης στα μέλη της απ' ότι η δια ζώσης επαφή.

Από την άλλη πλευρά όμως, η πολύωρη ενασχόληση με αυτά τα μέσα, λόγω της ευκολίας που προσφέρουν στην άμεση επικοινωνία, έχει κάνει τους ανθρώπους πιο διστακτικούς στη σύναψη σχέσεων στον πραγματικό κόσμο καθώς αρκούνται σ' αυτές στον ψηφιακό. Ως συνέπεια αυτού, τα άτομα σήμερα προτιμούν τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης ως διόδους κοινωνικότητας, ενώ στην πραγματική τους ζωή μπορεί να οδηγούνται στην απομόνωση (Kneidinger, 2012).

Συνδέοντας όλα τα προηγούμενα, σύμφωνα με τον Wellman (2001), η κοινωνικότητα που αναπτύσσει το άτομο στα μέσα κοινωνικής δικτύωσης σχετίζεται άμεσα με τη δημιουργία κοινοτήτων οι οποίες κατά τον ίδιο είναι τα δίκτυα δεσμών, μέσω των οποίων προωθείται η ανταλλαγή πληροφορίας καθώς και η δημιουργία ταυτότητας. Η εικονική ταυτότητα (online identity) που δημιουργούν οι χρήστες στα μέσα κοινωνικής δικτύωσης υλοποιείται στη δημιουργία προφίλ. Ο εαυτός εκπροσωπείται ανάλογα με την ανάρτηση φωτογραφιών, τον αριθμό των φίλων και

τη συμμετοχή σε διάφορες κοινότητες. Έτσι η εικονική ταυτότητα διαμορφώνεται ανάλογα με τις επιλογές του ατόμου, η οποία δεν είναι απαραίτητο να ανταποκρίνεται πάντα στην πραγματική του ταυτότητα (Talamo & Ligorio, 2001).

Σε ό,τι αφορά λοιπόν την ταυτότητα του χρήστη στα μέσα κοινωνικής δικτύωσης σύμφωνα με τους Kaplan et al., (2010) το άτομο παρουσιάζει εκούσια ή ακούσια διάφορα στοιχεία του εαυτού του και εκφράζει ταυτόχρονα μέσα από αυτά τις απόψεις του. Αυτό είναι ένα πολύ σημαντικό σημείο σε ό,τι αφορά την κατασκευή ταυτότητας σε μια online κοινότητα όπως στην περίπτωση του Facebook, καθώς το περιβάλλον του μέσου είναι έτσι δομημένο ώστε να δίνει την δυνατότητα να παρουσιάσει κανείς τον εαυτό του σε πολλά επίπεδα. Η ταυτότητα σ' αυτό το πλαίσιο αφορά όχι μόνο τα φυσικά του χαρακτηριστικά του χρήστη όπως το φύλο, την ηλικία του και άλλες ιδιότητές του, αλλά παράλληλα προωθεί την αποκάλυψη βαθύτερων στοιχεία του εαυτού του μέσω της έκφρασης προτιμήσεων, ιδεών, αντιλήψεων ακόμη και συναισθημάτων (Pugh, 2010).

Οι Nadkarni & Hofmann (2012) πρότειναν ένα μοντέλο χρήσης του Facebook που βασίζεται σε δύο βασικούς παράγοντες. Οι ερευνητές θεωρούν ότι η ανάγκη του «ανήκειν», η οποία ωθεί στη δημιουργία κοινότητας, και η ανάγκη για την εικονική παρουσία του ατόμου αποτελούν τα δύο πρωταρχικά κίνητρα για τη συμμετοχή στο συγκεκριμένο κοινωνικό δίκτυο τα οποία μπορούν να συνυπάρχουν. Η ανάγκη του «ανήκειν» σχετίζεται με το εσωτερικό κίνητρο για την κοινωνική αποδοχή του ατόμου και η ανάγκη για εικονική παρουσία αποτελεί τη συνεχή διαδικασία στην οποία λαμβάνει μέρος με σκοπό τη διαχείριση εντυπώσεων. Στα κοινωνικά δίκτυα η εικονική ταυτότητα του χρήστη περιγράφεται, ως η κατασκευασμένη κοινωνική παρουσίαση του εαυτού που δημιουργεί ο χρήστης μέσα σε εικονικές κοινότητες επιλέγοντας να χρησιμοποιήσει άλλοτε τα πραγματικά του στοιχεία και άλλοτε ψευδώνυμα (wikipedia ανακτήθηκε στις 29/5/2014 από το http://en.wikipedia.org/wiki/Online_identity).

Η σύνδεση συμμετοχής στην κοινότητα ως απόρροια κοινωνικότητας, φαίνεται να είναι άρρηκτα συνδεδεμένη με την ταυτότητα και σύμφωνα με την Turkle (1996) η οποία υποστηρίζει πως οι σχέσεις που αναπτύσσονται στις κοινότητες αυτές είναι σε άμεση συνάρτηση με την αυτοεικόνα του χρήστη. Στην άμεση σύνδεση μεταξύ κοινωνικότητας και ταυτότητας συνηγορούν και οι Wise, Saleem, & Hyojunk (2010) οι οποίοι θεωρούν ότι οι χρήστες χρησιμοποιούν το Facebook για τέσσερις

λόγους: την κοινωνική φυλλομέτρηση (social browsing), την κοινωνική αναζήτηση, την επικοινωνία και τη διαχείριση των εντυπώσεων. Όλοι οι παραπάνω παράγοντες συμβάλλουν στη δημιουργία και συντήρηση ταυτοτήτων η οποία δημιουργείται μέσα από τη διάχυση οπτικών και κειμενικών πληροφοριών (Paracharissi, 2002).

Κλείνοντας σε ό,τι αφορά την παρουσίαση του εαυτού, ενώ οι λειτουργίες του μέσου ενθαρρύνουν την αποκαλυπτική συμπεριφορά των χρηστών σχετικά με την ταυτότητά τους, παρατηρείται φθίνουσα πορεία όσον αφορά την αποκάλυψη των πληροφοριών αυτών. Το γεγονός αυτό σχετίζεται με την καχυποψία του χρήστη για την προστασία των προσωπικών του δεδομένων (Stutzman, Gross, & Acquisti, 2013).

2.4 Η έμφυλη διάσταση και το ψηφιακό χάσμα

Η χρήση της τεχνολογίας εγείρει διαχρονικά και το ζήτημα της διαφοράς ανάμεσα στα δύο φύλα και έχει απασχολήσει έντονα την επιστημονική κοινότητα. Για το λόγο αυτό δε θα μπορούσε να μη γίνει αναφορά στο συγκεκριμένο ζήτημα και στην παρούσα μελέτη. Από τις αρχές της δεκαετίας του 1980 οι γυναίκες θεωρήθηκε ότι παρουσίασαν μία περισσότερο αρνητική στάση απέναντι στην τεχνολογία και στους υπολογιστές σε σχέση με τους άντρες (Koochang, 1987). Τα παραπάνω ευρήματα ίσως σχετίζονται και με τον τρόπο χρήσης της τεχνολογίας στη συγκεκριμένη χρονική περίοδο αφού τότε και για αρκετό διάστημα πριν, η υπολογιστική τεχνολογία χρησιμοποιήθηκε εντατικά στην επιστήμη των μαθηματικών που κυριαρχείτο από το αντρικό φύλο. Αντίθετα σήμερα η τεχνολογία αγκαλιάζει όλες τις εκφάνσεις της καθημερινότητας του ατόμου. Ταυτόχρονα η ένταξη της τεχνολογίας στο εκπαιδευτικό σύστημα μπόρεσε να μειώσει αισθητά το χάσμα και τη διαφορά αντίληψης. (Mitra, Lenzmeier, Steffenmeierer, Avon, Qu & Hazen, 2000).

Παρόλα αυτά, το είδος της πληροφορίας που παρουσιάζεται από τους χρήστες στα μέσα κοινωνικής δικτύωσης δεν είναι το ίδιο, αφού από τα ερευνητικά δεδομένα το φύλο φαίνεται να διαδραματίζει σημαντικό ρόλο στο είδος των πληροφοριών αυτών. Αυτό υποστηρίζεται από την έρευνα των Tifferet & Vilnai-Yavetz (2014) η οποία εστίασε στις φωτογραφίες του προφίλ των χρηστών και βρέθηκε πως οι άντρες μέσω των φωτογραφιών τους επιδιώκουν είτε την άνοδο του κοινωνικού τους επιπέδου είτε την παρουσίαση ενός δραστήριου ατόμου μέσα από την απεικόνιση των χόμπυ που τους ενδιαφέρουν. Αντίθετα οι φωτογραφίες των

γυναικείων προφίλ φαίνεται να δίνουν έμφαση στην ανάδειξη της οικογενειακής τους κατάστασης, αφού σ' αυτές περιλαμβάνουν μέλη της οικογένειας τους και δίνουν έμφαση στην έκφραση των συναισθημάτων τους κάνοντας χρήση emoticons (πχ χαμόγελο).

Επιπρόσθετα σε έρευνα των Alpizar, Islas-Alvarado, Warren & Fiebert (2012) επιβεβαιώνονται τα αποτελέσματα της παραπάνω έρευνας σχετικά με τη διαφορά στην επιτέλεση της ταυτότητας των φύλων μέσα στο Facebook. Σύμφωνα με την έρευνα αυτή τα άτομα που βρίσκονται σε σχέση, τείνουν να αλλάζουν πιο συχνά την φωτογραφία του προφίλ τους, να αναρτούν φωτογραφίες δικές τους αλλά και φίλων τους σε μεγαλύτερο βαθμό και να παρακολουθούν τις δραστηριότητες άλλων μέσα στο Facebook. Οι άνδρες συνηθίζουν να αναφέρουν και να επισημαίνουν την κατάστασή τους όταν είναι ελεύθεροι και ταυτόχρονα αναλώνονται περισσότερο σε online δραστηριότητες διασκέδασης. Ταυτόχρονα τα άτομα που δήλωσαν ότι είναι ομοφυλόφιλα ανέφεραν ότι αλλάζουν πολύ συχνά τη φωτογραφία του προφίλ τους, αλλά σχολιάζουν πολύ λίγο τις αναρτήσεις άλλων. Αντίθετα οι γυναίκες δίνουν μεγάλη βάση στις συζητήσεις.

Ακόμη έμφυλες διαφορές σε ότι αφορά την αποκάλυψη και την επιτέλεση της ταυτότητας στο χώρο του διαδικτύου προκύπτουν και σύμφωνα με έρευνα της Fallows (2005) όπου βρέθηκε πως οι γυναίκες δύσκολα αποκαλύπτουν πληροφορίες σε ανθρώπους που δεν γνωρίζουν. Αυτό συμβαίνει λόγω της κοινωνικής πίεσης και των παραδοσιακών ρόλων που επωμίζονται οι γυναίκες και γι αυτό έχουν την τάση να κρύβουν την ταυτότητα τους και τις προσωπικές τους πληροφορίες, με σκοπό να προστατεύσουν την ιδιωτική τους ζωή στο δημόσιο περιβάλλον του διαδικτύου.

Ακόμη σε ό,τι αφορά έμφυλες διαφορές ως προς τη χρήση του Facebook, ενδιαφέρον παρουσιάζουν τα ευρήματα έρευνας των Mazman, Usluel & Çevik (2011) η οποία έγινε με 870 άτομα ηλικίας 18-25 ετών, με σκοπό τους λόγους χρήσης του Facebook. Τα αποτελέσματα έδειξαν μεταξύ άλλων ότι οι γυναίκες χρησιμοποιούν το μέσο κυρίως για τη διατήρηση των κοινωνικών τους σχέσεων, καθώς και για ακαδημαϊκούς σκοπούς. Σύμφωνα με την έρευνα, αυτή τους η ενασχόληση λαμβάνει χώρα σε καθημερινή βάση σε υψηλότερο ποσοστό στις γυναίκες απ' ό,τι στους άντρες, οι οποίοι φαίνεται να χρησιμοποιούν το Facebook με σκοπό κυρίως τη δημιουργία νέων σχέσεων. Επιπλέον σε έρευνα του Parr (2010) σε σχέση με τη χρήση μέσων κοινωνικής δικτύωσης από τις γυναίκες, οι ίδιες φαίνεται να προτιμούν την

επικοινωνία με τους φίλους και γνωστούς τους μέσω του κοινωνικού δικτύου. Μάλιστα η επαφή με φίλους μέσω του δικτύου βρέθηκε πως είναι συχνότερη απ' ό,τι η δια ζώσης επαφή μαζί τους.

Τέλος έμφυλες διαφορές προκύπτουν και στη συχνότητα ανάρτησης φωτογραφιών στο προφίλ καθώς η έρευνα της Strano (2008) καταλήγει στο ότι οι γυναίκες έχουν την τάση να αλλάζουν τις φωτογραφίες στο προφίλ τους συχνότερα από τους άντρες.

Το χάσμα μεταξύ των δύο φύλων όπως αναφέρθηκε παραπάνω πλέον τείνει να έχει γεφυρωθεί. Όμως το ψηφιακό χάσμα πέρα από την έμφυλη διάσταση είναι ένα σύνθετο φαινόμενο που δεν σχετίζεται αποκλειστικά με τη δυνατότητα πρόσβασης στις ΤΠΕ, αλλά και σε κοινωνικούς, οικονομικούς και ταξικούς παράγοντες. Παρόλο που περισσότεροι από τους μισούς κατοίκους της γης έχουν πρόσβαση στις ΤΠΕ, η γνώση της χρήσης τους δεν υπήρξε ομοιόμορφη. Για παράδειγμα υπάρχουν καλύτερες υποδομές σε ορισμένες περιοχές από ό,τι σε άλλες, όπως η εγκατάσταση οπτικής ίνας στην οποία υστερεί σημαντικά η Αφρική. Ακόμα και στην ίδια ήπειρο παρατηρούνται αναντιστοιχίες στα επίπεδα πρόσβασης στις ΤΠΕ. Από τη στιγμή που η χρήση των ΤΠΕ παίζει σημαντικό ρόλο στην οικονομική ευημερία ενός τόπου, είναι ευνόητο να ισχυριστεί κανείς ότι η προαναφερθείσα αναντιστοιχία δημιουργεί κοινωνικο-οικονομικά προβλήματα. Η έννοια του ψηφιακού χάσματος δημιουργήθηκε από την επιστημονική κοινότητα για χάρη της μελέτης του συγκριμένου προβλήματος και από τους ιθύνοντες διαμόρφωσης πολιτικής (Rice & Katz 2003).

Ο ΟΑΣΑ (OECD, 2001) όρισε το ψηφιακό χάσμα ως «το χάσμα μεταξύ των ατόμων, των νοικοκυριών, των επιχειρήσεων και των γεωγραφικών περιοχών σε διαφορετικά κοινωνικο-οικονομικά επίπεδα, λαμβάνοντας υπόψη τις ευκαιρίες που έχουν στην πρόσβαση στην πληροφορία και τις ΤΠΕ, τη χρήση διαδικτύου και άλλων παρόμοιων δραστηριοτήτων». Είναι κατανοητό λοιπόν ότι το ζήτημα του ψηφιακού χάσματος αποτελείται από δύο παραμέτρους, το βαθμό κάλυψης και το περιεχόμενο. Δηλαδή σε ποιο επίπεδο παρουσιάζεται η ανομοιομορφία και σε ποιον τομέα. Το ερώτημα είναι ποιοι επηρεάζονται από το πρόβλημα και σε ποιο σημείο ακριβώς. Η έννοια του ψηφιακού χάσματος ήρθε στην επιφάνεια στα μέσα της δεκαετίας του 1990 από τον Larry Irving (Dragulanescu, 2002). Ο τελευταίος θεώρησε ότι η έννοια του ψηφιακού χάσματος σχετίζεται με αυτούς που εμπλέκονται με την τεχνολογία και

αυτούς που δεν μπορούν. Ουσιαστικά αυτή η διττή αντιμετώπιση δεν είναι σωστή, αφού οι παράμετροι είναι πολλές.

Ο περιορισμός του προβλήματος υπήρξε στο στόχαστρο πολλών διεθνών οργανισμών όπως ο ΟΗΕ, η Παγκόσμια Τράπεζα, οι G8 κ.α. Αντικειμενικός τους σκοπός είναι να μελετήσουν τη φύση του προβλήματος και να κατανοήσουν τον τρόπο επίδρασής του στην οικονομική ανάπτυξη των χωρών. Πολλές μελέτες που έχουν πραγματοποιηθεί (Bélanger & Carter, 2009; Cuervo & Menendez, 2006), αναλύουν διαφορετικές πτυχές του ζητήματος. Οι μελέτες διακρίνονται σε αυτές που αφορούν την παγκόσμια κάλυψη του ζητήματος και άλλες που στοχεύουν στη εσωτερική διαμόρφωση μέσα σε μία χώρα.

2.5 Η χρήση των κοινωνικών δικτύων από τη νέα γενιά

Έντονο είναι το ερευνητικό ενδιαφέρον γύρω από τη χρήση των μέσων δικτύωσης από τους ηλικιακά νέους χρήστες και κατ' επέκταση τους φοιτητές που αφορούν τη συγκεκριμένη μελέτη. Το ενδιαφέρον αυτό οφείλεται στο ότι οι ίδιοι είναι απόλυτα εξοικειωμένοι με την τεχνολογία καθώς έχουν διαρκή επαφή με τη χρήση διάφορων συσκευών, αλλά και στο γεγονός ότι αποζητούν την αλληλεπίδραση και τα ψηφιακά περιβάλλοντα. Αυτό οδήγησε στο να χαρακτηρίζονται οι νέοι ως «ψηφιακοί ιθαγενείς» (digital natives) σε αντίθεση με τους ηλικιακά μεγαλύτερους οι οποίοι αποτελούν τους «ψηφιακούς μετανάστες» (digital immigrants) επειδή ήρθαν σε επαφή με την τεχνολογία σε μεγαλύτερη ηλικία και διατηρούν αυτή την επαφή συγκριτικά σε μικρότερο βαθμό (Prensky, 2001).

Παρόλο που οι «ψηφιακοί ιθαγενείς» είναι εξοικειωμένοι με την τεχνολογία, ωστόσο, επειδή εκείνη εξελίσσεται ραγδαία, οι ανάγκες των μαθητών αλλάζουν και παράλληλα αλλάζει και ο τρόπος με τον οποίο μαθαίνουν. Τα Web 2.0 περιβάλλοντα δίνουν την ευκαιρία στους μαθητευόμενους να συμμετέχουν ενεργά στην εκπαιδευτική διαδικασία, να επικοινωνούν σε ένα ευέλικτο περιβάλλον, να μοιράζονται πληροφορίες σε παγκόσμιο επίπεδο. Τα μέσα αυτά προωθούν την εξατομίκευση της μάθησης με τη δημιουργία περιβαλλόντων που εξυπηρετούν τα προσωπικά τους ενδιαφέροντα, με κύριο στόχο τα άτομα να μαθαίνουν ανεξάρτητα από τον τόπο και το χρόνο. Σύμφωνα με τις παραπάνω προσδοκίες, αναμένεται ότι η αποτελεσματικότητα των εκπαιδευτικών προγραμμάτων θα αυξηθεί όταν τα κοινωνικά δίκτυα αρχίσουν να χρησιμοποιούνται δυναμικά στον τομέα της

εκπαίδευσης (Mazman et al., 2009; Madge, Meek, Wellens & Hooley, 2009). Γενικότερα η χρήση των μέσων κοινωνικής δικτύωσης στην εκπαιδευτική διαδικασία, φαίνεται να συμβάλλει στη θετικότερη στάση των εκπαιδευομένων απέναντι στη μάθηση, αλλά και στην ποιότητα της παρεχόμενης εκπαίδευσης (Pasek & Hargittai, 2009).

Οι νέες γενιές χρησιμοποιούν τα κοινωνικά δίκτυα στην καθημερινή τους ρουτίνα, γεγονός που τους επιτρέπει να συνδέονται με διαφορετικά περιβάλλοντα (Madge et al., 2009). Το γεγονός αυτό τους επιτρέπει να συνδέονται με διαφορετικές κοινωνικές ομάδες, η αλληλεπίδραση με τις οποίες μπορεί να οδηγεί σε μαθησιακά αποτελέσματα (Greenhow & Robelia, 2009). Για το λόγο αυτό οι Johnson, Levine & Smith (2007) ανέδειξαν την ανάγκη χρήσης των κινητών συσκευών για τη σύνδεση με τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης, καθώς και τη δημιουργία μιας «προσωπικής ιστοσελίδας». Μέσω της σελίδας αυτής οι φοιτητές θα έχουν τη δυνατότητα να οργανώνουν το πληροφοριακό τους υλικό, να επικοινωνούν μεταξύ τους και επίσης θα έχουν τη δυνατότητα να συνεχίζουν την επικοινωνία τους έξω από το πλαίσιο της τάξης τους και να ενημερώνονται για τα μαθήματά τους. Παρόλες τις παραπάνω θετικές πτυχές των μέσων κοινωνικής δικτύωσης στην εκπαίδευση, εκφράζεται η ανησυχία ότι το ψηφιακό χάσμα είναι γεγονός ακόμη και ανάμεσα στους ψηφιακούς ιθαγενείς, αφού δεν υπάρχει ομοιομορφία στον ψηφιακό γραμματισμό των νέων. Επομένως δεν είναι τόσο απλή διαδικασία η εμπλοκή των μέσων κοινωνικής δικτύωσης στο εκπαιδευτικό σύστημα, αφού για να είναι αποτελεσματική δε θα πρέπει να είναι καθοριστικός μόνο ο παράγοντας της ηλικίας των εκπαιδευομένων, αλλά θα πρέπει να λαμβάνονται υπόψη και άλλα κριτήρια, αφού η μόρφωση και η ηλικία μπορούν να παίξουν καθοριστικό παράγοντα ανομοιομορφίας ανάπτυξης ψηφιακού γραμματισμού (Bennett, Maton & Kervin, 2008).

2.6 Συμπεράσματα

Το Facebook αποτελεί ένα από τα πλέον δημοφιλή μέσα κοινωνικής δικτύωσης το οποίο ανήκει στον ιστό δεύτερης γενιάς ή web 2.0 τεχνολογίες. Το βασικότερο χαρακτηριστικό του ιστού δεύτερης γενιάς είναι ότι υποστηρίζει τη συμμετοχή και αλληλεπίδραση του χρήστη. Παράλληλα μέσα από τη δημιουργία κοινοτήτων ενθαρρύνεται η συνεργασία μεταξύ των χρηστών μέσα από τη δυνατότητα διαμοιρασμού της πληροφορίας (Dasgupta et al., 2009; Hall et al., 2012; Murray et al., 2007; Mazman & Usluel, 2009; Selwyn, 2009). Το ερευνητικό

ενδιαφέρον για τη χρήση των μέσων από τους νέους, οφείλεται στην εξοικείωσή τους με τα μέσα αυτά αφού τα χρησιμοποιούν καθημερινά (Madge et al., 2009). Ο χρήστης των μέσων κοινωνικής δικτύωσης διαμορφώνει το κοινωνικό κεφάλαιο μέσω των κοινοτήτων που εκείνος επιλέγει να γίνει μέλος. Αυτό έχει σαν αποτέλεσμα την ανάπτυξη της κοινωνικότητας του, αφού μέσα σε αυτά τα δίκτυα διατηρεί επαφή με άτομα που ήδη γνωρίζει ή δημιουργεί νέες φιλίες (Jones & Holmes, 2011). Με όλα τα παραπάνω (κοινότητα-κοινωνικότητα) συνδέεται άρρηκτα η διαμόρφωση της ταυτότητας του ατόμου σ' αυτά τα μέσα (Turkle, 1996). Παρά τη συμβολή των κοινωνικών δικτύων στην ανάπτυξη της κοινωνικότητας του ατόμου (Weisband et al., 1995) εμφανίζεται ο αντίλογος για το κατά πόσο η χρήση τους οδηγεί τα άτομα στην απομόνωση (Kneidinger, 2012).

Σε ζητήματα έμφυλων διαφορών, σύμφωνα με τα ερευνητικά δεδομένα παρατηρείται διαφορά χρήσης του Facebook στον τομέα της ανάρτησης φωτογραφιών. Η διαφορά αυτή παρατηρείται είτε ως προς το περιεχόμενο καθώς οι άντρες μέσα από αυτές επιδιώκουν να προβάλλουν τους εαυτούς τους ως δραστήρια άτομα Tifferet & Vilnai-Yavetz (2014), είτε ως προς τη συχνότητα ανάρτησής τους καθώς οι γυναίκες το πράττουν σε μεγαλύτερο βαθμό (Strano, 2008).

Ενώ το Facebook δημιουργήθηκε το 2004 σήμερα, δέκα χρόνια μετά, παρατηρείται να έχει μπει δυναμικά στο χώρο της εκπαίδευσης αφού από τη μελέτη της βιβλιογραφίας γίνεται λόγος για learning 2.0 υπονοώντας τη μάθηση δηλαδή υπό το πλαίσιο των μέσων κοινωνικής δικτύωσης (Redecker, et al., 2009).

Με βάση όσα αναφέρθηκαν παραπάνω στο επόμενο κεφάλαιο ακολουθεί περιγραφή του Facebook ως εκπαιδευτικό πλαίσιο και αναλυτική παράθεση ερευνών για τη χρήση του μέσου σε φοιτητικό πληθυσμό στους τομείς της κοινωνικότητας και της εκπαίδευσης.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3^ο: Η ΧΡΗΣΗ ΤΟΥ FACEBOOK ΣΤΗΝ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ

3.1 Το Facebook ως εκπαιδευτικό πλαίσιο

Παρά το γεγονός ότι η learning 2.0 περιγράφει τη δυναμική είσοδο των Web 2.0 τεχνολογιών στην εκπαίδευση (Redecker, 2009) η ένταξη των Web 2.0 τεχνολογιών στην εκπαιδευτική διαδικασία αποτελεί ένα αρκετά πολύπλοκο ζήτημα. Σύμφωνα με τον Dohn (2009) δε διαχωρίζεται εύκολα μέσα σε ένα τέτοιο ψηφιακό περιβάλλον η ανεπίσημη μάθηση και τα επίσημα εκπαιδευτικά πλαίσια από τους εκπαιδευόμενους, γεγονός που θα μπορούσε να τους προκαλέσει σύγχυση. Μέσα όμως από τη μελέτη της βιβλιογραφίας φαίνεται πως η ενασχόληση με τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης περιλαμβάνει διαδικασίες που άπτονται στην άτυπη μάθηση (Kahnwald, 2009). Σύμφωνα με τους Golding, Brown, & Foley (2009) η άτυπη μάθηση είναι αποτέλεσμα δραστηριοτήτων των ίδιων των κοινωνικών διαδικασιών. Ο μαθητής επιλέγει σ' ένα τέτοιο πλαίσιο τόσο το πού όσο και το πότε σε αντίθεση με την τυπική μάθηση η οποία είναι θεσμοθετημένη, βασίζεται σε επίσημα αναλυτικά προγράμματα, διεξάγεται ταυτόχρονα για όλους σε έναν κοινό τόπο και ο εκπαιδευτικός είναι ο συντονιστής της εκπαιδευτικής διαδικασίας (Lucas & Moreira, 2009).

Παρόλα αυτά οι εφαρμογές κοινωνικής δικτύωσης φαίνεται να καλύπτουν πολλές από τις επιθυμητές ιδιότητες της τυπικής εκπαίδευσης, αφού επιτρέπουν την άμεση ανατροφοδότηση στους χρήστες της, ενώ φαίνεται να ταιριάζουν με διάφορα κοινωνικά πλαίσια της μάθησης, όπως τα σχολεία και τα πανεπιστήμια (Mason, 2006). Επιπρόσθετα η αλληλεπίδραση και διάδραση μεταξύ των συμμετεχόντων συνάδει με την κοινωνικοπολιτισμική θεωρία μάθησης του Vygotsky (1962 όπως αναφέρεται στο Zainuddin, Abdullah & Downe, 2011). Το ισχυρότερο πλεονέκτημά τους, είναι ότι προσφέρουν τη δυνατότητα στους μαθητές για μία από κοινού συνεργατική προσέγγιση της γνώσης (Douglas & Brown 2011).

Με βάση τα παραπάνω η κοινωνική μάθηση (social learning) η οποία επιτυγχάνεται με τη χρήση των μέσων κοινωνικής δικτύωσης όπως το Facebook, αφορά τη μάθηση κατά την οποία σημασία δίνεται στο πώς μαθαίνουν τα άτομα και όχι τόσο στο περιεχόμενο της μάθησης (Brown & Adler, 2008). Έτσι η κοινωνική μάθηση, βασίζεται στις συζητήσεις και την αλληλεπίδραση μεταξύ των μελών. Ανάμεσα στα ισχυρά πλεονεκτήματα ενός τέτοιου πλαισίου είναι οι ποικίλες μορφές

συνεργασίας όπως αυτές αναπτύσσονται μέσα στην κοινότητα και αφορούν την επίλυση προβλημάτων.

Η συνεργασία όπως φαίνεται από τη μελέτη της βιβλιογραφίας είναι μια πολύ βασική παράμετρος για την ενθάρρυνση της χρήσης των μέσων κοινωνικής δικτύωσης στην εκπαιδευτική διαδικασία, η οποία επιτυγχάνεται τόσο σύγχρονα όσο και ασύγχρονα (Zhang, 2010). Επιπλέον θετικά στοιχεία είναι οι ιδέες που εκφράζουν οι χρήστες σε τέτοια περιβάλλοντα, η κριτική σκέψη που αναπτύσσουν και η γεφύρωση των γεωγραφικών αποστάσεων που πιθανά τους χωρίζει (Quinn, 2009). Η μάθηση επομένως ανεξάρτητα από τον τόπο αλλά και το χρόνο αποτελούν θετικές πτυχές της χρήσης των μέσων κοινωνικής δικτύωσης ως εκπαιδευτικά πλαίσια. Αυτή είναι και η ειδοποιός διαφορά σε σχέση με την τυπική παραδοσιακή εκπαίδευση όπου και οι δύο αυτοί παράγοντες (τόπος, χρόνος) είναι προκαθορισμένοι και κοινοί για όλους τους μαθητευόμενους (Lucas et al., 2009). Το ελκυστικό πλαίσιο των μέσων κοινωνικής δικτύωσης όπως το Facebook θα μπορούσε να αποτελέσει κίνητρο συμμετοχής των μαθητευόμενων στην εκπαιδευτική διαδικασία. Οι ίδιοι εκφράζονται μέσα σ' ένα περιβάλλον με πληθώρα οπτικοακουστικού υλικού το οποίο αποτελεί ακόμη μια θετική πτυχή του σε σχέση με τα παραδοσιακά περιβάλλοντα μάθησης (Greenhow, Robelia & Hughes, 2009).

Ομοίως με τα παραπάνω οι έρευνες καταδεικνύουν αρκετά πλεονεκτήματα για το εκπαιδευτικό πλαίσιο που δημιουργείται με τη χρήση των μέσων κοινωνικής δικτύωσης. Σ' αυτά συγκαταλέγεται όπως έχει ήδη αναφερθεί η συνεργασία μεταξύ των μελών, η ενημέρωση μέσω της ανταλλαγής πληροφοριών, η δημιουργία πλαισίου κοινού ενδιαφέροντος και η ενεργός συμμετοχή των εκπαιδευόμενων. Η εξατομικευμένη μάθηση είναι ακόμη ένα πλεονέκτημα της χρήσης των μέσων κοινωνικής δικτύωσης στην εκπαίδευση γιατί ο χρήστης μαθαίνει με τον προσωπικό του ρυθμό (Mazman et. al, 2009). Το ίδιο υποστηρίζεται και από τον Drexler (2010) ο οποίος τονίζει την δυνατότητα εξατομικευμένης μάθησης του χρήστη των μέσων κοινωνικής δικτύωσης. Κατά τον ίδιο οι εκπαιδευόμενοι συνοικοδομούν τη γνώση σύμφωνα με τους μαθησιακούς στόχους που οι ίδιοι θέτουν σχετικά με ζητήματα τα οποία καλύπτουν τα προσωπικά τους ενδιαφέροντα.

Η διδασκαλία σ' ένα τέτοιο πλαίσιο θα συνάδει με τις προκλήσεις της σύγχρονης εκπαιδευτικής πρακτικής. Μαζί με όλα τα παραπάνω πλεονεκτήματα το Facebook ως πλαίσιο μάθησης μέσα από τις κοινότητες που δημιουργούν οι χρήστες

προσφέρει τις δυνατότητες της κοινοποίησης και διαμοιρασμού της γνώσης (knowledge sharing). Η γνώση αποκτά άλλη δυναμική πια σε τέτοια περιβάλλοντα καθώς το κίνητρο των χρηστών είναι το προσωπικό τους ενδιαφέρον για μάθηση, η αλληλεπίδραση, η πρωτοβουλία, η δημιουργικότητα και η συλλογικότητα (Lucas et al., 2009. Trinder, Guiller, Margaryan, Littlejohn & Nicol, 2008. O'Reilly, 2005).

Σε αντίθεση με τα παραπάνω πλεονεκτήματα η χρήση των Web 2.0 τεχνολογιών στην εκπαίδευση εμφανίζει και κάποιους περιορισμούς. Για παράδειγμα ο παράγοντας του ψηφιακού χάσματος για το οποίο έγινε αναφορά σε προηγούμενη υποενότητα, είναι μία αρνητική πτυχή της χρήσης του στην εκπαίδευση αφού παρατηρείται ακόμη και ανάμεσα στους «ψηφιακούς ιθαγενείς» (Bennett et al., 2008). Ακόμη προκύπτουν ζητήματα προστασίας και ασφάλειας των μαθητών, αλλά και ανταπόκρισης των εκπαιδευτικών στις νέες απαιτήσεις και προκλήσεις ενός τέτοιου πλαισίου. Βασικό σημείο ακόμη κριτικής απέναντι στην χρήση των Web 2.0 τεχνολογιών στην εκπαίδευση είναι το πώς η συνεργατική μάθηση στην πράξη διασφαλίζει την ίση συμμετοχή όλων των μαθητών και πώς μπορεί να αξιολογηθεί κανείς ατομικά για μια συλλογική εργασία (Crook, 2008).

Επιπλέον περιορισμός είναι όπως υποστηρίζεται από τον Bugeja (2006) πως η χρήση του Facebook ως εκπαιδευτικού πλαισίου μπορεί να αποτελέσει και έναν παράγοντα απόσπασης της προσοχής των εκπαιδευομένων. Αυτό θα έχει σαν αποτέλεσμα να χάνουν τον εκπαιδευτικό τους προσανατολισμό και να εγκλωβιστούν στο περιεχόμενο του μέσου, χωρίς να μπορούν να διακρίνουν πότε είναι και πότε όχι κατάλληλη η χρήση της τεχνολογίας που τους προσφέρει.

3.2 Ερευνητικά δεδομένα ως προς τη χρήση του Facebook από φοιτητές

Η εκτεταμένη χρήση του Facebook στο φοιτητικό πληθυσμό αναδεικνύεται σε μελέτη του Stutzman (2006) η οποία έδειξε ότι το συντριπτικό ποσοστό -συγκεκριμένα το 90% του δείγματος που ρωτήθηκε- ανέφερε πως έχει λογαριασμό στο συγκεκριμένο μέσο δικτύωσης. Στη συνέχεια της εργασίας παρουσιάζονται οι λόγοι που ωθούν τους φοιτητές και τις φοιτήτριες να χρησιμοποιήσουν το Facebook στην καθημερινότητά τους. Οι λόγοι αυτοί κατηγοριοποιούνται όπως προκύπτει από τη μελέτη της βιβλιογραφίας στην υποστήριξη της επικοινωνίας και της κοινωνικότητας αλλά και λόγους που αφορούν τη μάθηση. Οι λόγοι αυτοί αποτελούν και τους βασικούς άξονες της παρούσας έρευνας και αναλύονται παρακάτω .

3.2.1 Χρήση για επικοινωνία και κοινωνικότητα

Για τους Lee, Yen, & Hsiao (2014) η σημασία του Facebook στον τομέα της κοινωνικότητας έγκειται στο γεγονός οι χρήστες του μεταφέρουν σε αυτό βιωματικές καταστάσεις. Σε έρευνα που αφορούσε τις απόψεις φοιτητών του πανεπιστημίου της Ταϊβάν βρέθηκε ότι για τους χρήστες σημαντικό ρόλο παίζει η αλληλεπίδραση μεταξύ των χρηστών, αλλά και η δυνατότητα διαμοιρασμού, κοινοποίησης και δημοσιοποίησης της πληροφορίας.

Ακόμη σε διαδικτυακή έρευνα των Madge et al. (2009) σε δείγμα φοιτητών βρέθηκε ότι θεωρούν τη χρήση του Facebook σημαντική σε ό,τι αφορά τις διαπροσωπικές τους σχέσεις. Σκοπός τους είναι να διατηρήσουν δηλαδή την επικοινωνία τους με παλιούς τους φίλους, καθώς και να οργανώνουν με τους συμφοιτητές τους διάφορες εκδηλώσεις κοινωνικού χαρακτήρα, χρησιμοποιώντας το μέσο για κοινωνικούς σκοπούς. Σε ό,τι αφορά τη χρήση του μέσου για ακαδημαϊκούς σκοπούς, πραγματοποιείται από τους φοιτητές στα πλαίσια της άτυπης μάθησης, μέσω της συνεργασίας τους με τους συμφοιτητές τους για την εκπόνηση των εργασιών τους. Η συνεργασία με τους καθηγητές στα πλαίσια της διδασκαλίας φάνηκε να μην επιδιώκεται αφού ελάχιστοι φοιτητές εξέφρασαν την προθυμία για επικοινωνία με τους καθηγητές μέσω του Facebook κατά την εκπαιδευτική διαδικασία.

Σε έρευνα των Ophus & Abbitt (2009) σε 110 φοιτητές του Πανεπιστημίου του Midwestern το 2008 που αφορούσε τις αντιλήψεις φοιτητών σε σχέση με τη χρήση κοινωνικών δικτύων στην εκπαίδευση, λίγοι από τους συμμετέχοντες δηλώνουν πως χρησιμοποιούν τέτοιους ιστότοπους για ακαδημαϊκούς σκοπούς, παρόλο που την ίδια στιγμή αναγνωρίζουν πως η ευκολία χρήσης των δικτύων θα εξυπηρετούσε προς αυτή την κατεύθυνση. Οι συμμετέχοντες χρησιμοποιούσαν το Facebook με σκοπό την επικοινωνία με την οικογένεια τους και τους φίλους τους και ελάχιστα για την επικοινωνία με τους συμφοιτητές τους. Ταυτόχρονα ελάχιστοι εξέφρασαν την επιθυμία να επικοινωνήσουν με τους καθηγητές τους στα πλαίσια των μαθημάτων. Δεδομένου ότι το Facebook είναι κυρίως μια κοινωνική τεχνολογία, τα αποτελέσματα αυτά δεν αναιρούν τη δυνατότητα για ακαδημαϊκή χρήση των συστημάτων κοινωνικής δικτύωσης. Ωστόσο σύμφωνα με τους Ophus et al., (2009) το γεγονός ότι η ακαδημαϊκή χρήση της κοινωνικής δικτύωσης δεν έχει αναδειχθεί

ακόμη και μέσα στο συγκεκριμένο ακαδημαϊκό ίδρυμα, θα πρέπει να αποτελέσει την αφορμή να διερευνηθεί το αν οι φοιτητές τελικά διαχωρίζουν απόλυτα τη μάθηση από την κοινωνική ζωή.

Σε παρόμοια αποτελέσματα κατέληξε και η έρευνα των Mendez, Curry, Mwavita, Kennedy, Weinland, & Bainbridge (2009) σε πανεπιστήμιο των ΗΠΑ, όπου οι φοιτητές θεωρούν ότι το Facebook εξυπηρετεί περισσότερο τον τομέα της κοινωνικότητας παρά της ακαδημαϊκής τους ενασχόλησης. Αυτό ενισχύεται από το γεγονός ότι η επικοινωνία με τους καθηγητές τους προτιμούν να λαμβάνει χώρα μέσω ηλεκτρονικού ταχυδρομείου (e-mail) καθώς ελάχιστοι είναι εκείνοι που ανέφεραν πως επικοινωνούν με τους καθηγητές τους για τα πλαίσια των μαθημάτων τους

Επιπλέον σε διαδικτυακή πιλοτική έρευνα των Grosseck, Bran, & Tiru (2011) σε φοιτητές, βρέθηκε πως εκείνοι στην πλειοψηφία τους χρησιμοποιούν το Facebook κυρίως για κοινωνικούς λόγους, οι οποίοι αφορούν την επαφή με τους φίλους τους και την οικογένεια τους, την ανάρτηση των φωτογραφιών τους ή τη συμμετοχή τους σε δράσεις κοινωνικού ακτιβισμού. Σε πολύ μικρότερο βαθμό κάνουν χρήση του για ακαδημαϊκούς σκοπούς, παρόλο που συμμετέχουν στην άτυπη εκπαίδευση, λαμβάνοντας μέρος σε συζητήσεις με τους συμφοιτητές τους σχετικά με τις εργασίες τους ή το διαμοιρασμό πληροφοριών σχετικά με βιβλιογραφικές πηγές για τα μαθήματά τους.

Σε έρευνα των Arteaga Sánchez, Cortijo, & Javed (2014) σε 214 προπτυχιακούς φοιτητές του πανεπιστημίου της Ουέλβα στην Ισπανία, διερευνήθηκε το κατά πόσο η εκτεταμένη χρήση του Facebook, μπορεί να οδηγήσει στην υιοθέτηση του από τους εκπαιδευτικούς στην εκπαιδευτική καθημερινότητα. Στην εν λόγω έρευνα βρέθηκε ότι η κοινωνική επιρροή είναι ο σημαντικότερος λόγος χρήσης του ενώ βρέθηκε ότι δεν το χρησιμοποιούν σαν εργαλείο κάλυψης εκπαιδευτικών αναγκών.

Ομοίως σε έρευνα των Pemppek et al. (2009) σε δείγμα 92 προπτυχιακών φοιτητών, βρέθηκε πως ανεξάρτητα από το φόρτο εργασίας τους για τους φοιτητές η χρήση του Facebook ήταν μέρος της καθημερινότητάς τους, και είχε σκοπό τη διατήρηση των σχέσεων με τους φίλους τους, παρά τη γνωριμία νέων όπως επιδιώκουν σύμφωνα με την ίδια έρευνα οι έφηβοι χρήστες του. Ένα πολύ ενδιαφέρον σημείο της έρευνας αυτής είναι ότι ενώ η χρήση του Facebook αποσκοπεί

στην αλληλεπίδραση για την πλειοψηφία του δείγματος, παρόλα αυτά φαίνεται να περνούν εξίσου αρκετό χρόνο παρατηρώντας τα προφίλ των άλλων φίλων τους. Αυτό το πράττουν «κατασκοπευτικά» χωρίς να επιθυμούν την επικοινωνία μαζί τους. Τα παραπάνω ευρήματα ενισχύονται και από τα ερευνητικά δεδομένα του Joinson (2008), τα οποία δείχνουν ότι το Facebook χρησιμοποιείται για λόγους κοινωνικότητας. Σύμφωνα με τον ίδιο το μέσο εξυπηρετεί το διττό σκοπό αφενός αυτό της παρατήρησης, όπου ο χρήστης θέλει να μάθει το τι κάνουν οι φίλοι που γνωρίζει από παλιά παρατηρώντας το φωτογραφικό υλικό των προφίλ τους και η δεύτερη αφορά το αίσθημα ικανοποίησης για τη δημιουργία του κοινωνικού τους κεφαλαίου.

Οι Bohn, Buchta, Hornik, & Mair (2014) μέσα από κοινωνικομετρική μελέτη προσπάθησαν να μετρήσουν την έννοια του κοινωνικού κεφαλαίου σε σχέση με το Facebook. Από τα αποτελέσματα της έρευνας βρέθηκε ότι το κοινωνικό κεφάλαιο επιτυγχάνεται μέσα από το Facebook ανάλογα με τον αριθμό των επικοινωνιών που έχει με άλλους χρήστες. Επιπλέον οι Valenzuela, Park, & Kee (2009) έπειτα από έρευνα σε φοιτητές πανεπιστημίων στην πολιτεία του Τέξας εξάρουν το ρόλο του Facebook, καθώς φαίνεται να επηρεάζει την καθημερινότητα τους και να είναι ευχαριστημένοι εξαιτίας της χρήσης του μέσου ενώ ταυτόχρονα ενθαρρύνεται η συμμετοχή τους σε κοινωνικές δραστηριότητες.

Επιπρόσθετα σε έρευνα των Stefanone, Kwon, & Lackaff (2012) η οποία στόχευε στον προσδιορισμό της βοήθειας που μπορούν να λάβουν τα μέλη των ομάδων μέσω του Facebook σε περίπτωση που θέσουν ένα ερώτημα βρέθηκε ότι η παρεχόμενη βοήθεια ήταν περιορισμένη. Οι ίδιοι αναφέρουν ότι ο αριθμός των μελών της ομάδας στην οποία ανήκουν οι χρήστες του δεν επηρεάζει την ευκολία στην κάλυψη προσωπικών τους αναγκών. Ακόμη σύμφωνα με τους ίδιους οι χρήστες που είναι πιο δημοφιλείς φαίνεται να έχουν μεγαλύτερη πιθανότητα να δεχτούν σε βοήθεια σε κάποιο αίτημά τους. Τέλος ο Bumgarner (2007) κατέδειξε ως πιο σημαντικό λόγο χρήσης του Facebook για τους φοιτητές την επικοινωνία με τους φίλους τους, ενώ στη συνέχεια με σειρά σπουδαιότητας βρέθηκε να είναι η επικοινωνία με τους φίλους τους και το να εντοπίζουν παλιούς τους φίλους τους και να συγκρίνουν τις ζωές τους με τις δικές τους. Άλλοι λόγοι χρήσης του μέσου είναι πως θεωρούν πως πρόκειται είναι για μια δημοφιλή συνήθεια η οποία έχει γίνει μόδα,

η επικαιροποίηση των δραστηριοτήτων τους με τελευταία στην κατάταξη την επιθυμία τους να εκφραστούν και να δημιουργήσουν νέες σχέσεις.

3.2.2 Χρήση για εκπαιδευτικούς σκοπούς

Στη συνέχεια της εργασίας παρουσιάζονται οι έρευνες που έχουν πραγματοποιηθεί και αφορούν στην ακαδημαϊκή χρήση του Facebook. Η διεύρυνση της χρήσης των κοινωνικών δικτύων, διεύρυνε αντίστοιχα και το ενδιαφέρον της επιστημονικής κοινότητας για τον προσδιορισμό της δυναμικής τους σε όλες τις εκφάνσεις της καθημερινότητας χωρίς να εξαιρείται από αυτές η εκπαίδευση.

Αρχικά σε έρευνα του Bosch (2009), σε φοιτητές η οποία αφορούσε τους σκοπούς της χρήσης του μέσου φάνηκε πως ως προς τις διαπροσωπικές τους σχέσεις δε γνώριζαν στην πραγματική ζωή τους συμφοιτητές οι οποίοι δεν είχαν δημιουργήσει προφίλ στο Facebook. Ουσιαστικά για τους ίδιους η χρήση του Facebook ενίσχυσε τις γνωριμίες στην πραγματική τους ζωή. Επιπλέον σύμφωνα με την ίδια έρευνα βρέθηκε πως η χρήση του μέσου διευκόλυνε και τους καθηγητές να προβαίνουν σε επείγουσες ανακοινώσεις στους φοιτητές. Ακόμη οι φοιτητές οι οποίοι συμμετείχαν σε πανεπιστημιακές ομάδες που δημιούργησαν στο Facebook επικροτούσαν τη χρήση του για ακαδημαϊκούς παρά για κοινωνικούς σκοπούς, καθώς ανέφεραν πως βοηθήθηκαν από τους φίλους τους στο Facebook στην ανεύρεση υλικού για τα μαθήματά τους στο διαδίκτυο. Επιπλέον ανέφεραν πως εξαιτίας του μέσου ακόμη και την περίοδο των διακοπών επικοινωνούσαν μεταξύ τους για εργασίες, για τη διαμοίραση των διαλέξεων και των σημειώσεων των μαθημάτων τους.

Τα θετικά στοιχεία εκπαιδευτικής αξιοποίησης του Facebook ενισχύονται και από τα αποτελέσματα έρευνας του Selwyn (2009) σε 909 προπτυχιακούς φοιτητές του Πανεπιστημίου του Coalsville στο Ηνωμένο Βασίλειο τη χρονιά 2006-2007. Η μελέτη αφορούσε τη συμβολή των κοινωνικών δικτύων στην εκπαίδευση και βρέθηκε πως με την αξιοποίησή τους συμβάλλουν στην αλληλεπίδραση μεταξύ των φοιτητών. Αυτό επιτυγχάνεται μέσα από την καλύτερη συνεργασία μεταξύ των φοιτητών που παρέχει το μέσο, καθώς επίσης επειδή ενθαρρύνεται με τη χρήση του ενεργός συμμετοχή αλλά και η άμεση ενημέρωση των εκπαιδευομένων. Όμως παρά τα οφέλη οι φοιτητές δε θεωρούν ότι το θα ήταν εξίσου αποδοτική η χρήση του μέσου για την τυπική εκπαίδευση.

Επιπλέον στόχος της έρευνας των Jong, Lai, Hsia, Lin, & Liao (2014) ήταν να διερευνήσουν την εκπαιδευτική αξία του Facebook και το πώς μπορεί αυτή να συγκριθεί με άλλα εργαλεία που υπάρχουν στο διαδίκτυο στην παρούσα φάση. Μέσα από μια ανώνυμη συμπλήρωση Online ερωτηματολογίων, 387 φοιτητές ερωτήθηκαν σχετικά με το Facebook και άλλα μέσα κοινωνικής δικτύωσης και το 81% απάντησε ότι έχει συζητήσει ζητήματα που άπτονται της εκπαίδευσης μέσα από το Facebook. Στα έξι πιο συνηθισμένα κίνητρά τους για να χρησιμοποιήσουν το Facebook, η χρήση του για εκπαιδευτικούς σκοπούς ιεραρχήθηκε ως τέταρτη.

Στη συνέχεια η άποψη των φοιτητών ιατρικής σε σχέση με τη χρησιμότητα του Facebook στην εκπαίδευση απασχόλησε τους Gray, Annabell, & Kennedy (2010). Η έρευνα πραγματοποιήθηκε σε 759 φοιτητές ιατρικής που συμμετείχαν σε τέσσερα group μελέτης. Τα αποτελέσματα έδειξαν ενισχύοντας τις παραπάνω έρευνες ότι το 25.5% των φοιτητών που συμμετείχαν χρησιμοποίησε το Facebook για εκπαιδευτικούς σκοπούς και ότι ένα άλλο 50% σκόπευε να το κάνει.

Ακόμη σε έρευνα των Salaway, Borreson, & Nelson (2008) σε φοιτητικό πληθυσμό βρέθηκε πως αν και οι ίδιοι αναγνωρίζουν τα οφέλη της χρήσης των κοινωνικών δικτύων στην εκπαιδευτική διαδικασία, παρόλα αυτά όμως υποστηρίζουν πως οι καθηγητές τους δεν έχουν εκσυγχρονίσει και προσαρμόσει τις μεθόδους διδασκαλίας τους προς αυτή την κατεύθυνση. Ουσιαστικά η έρευνα θίγει το νέο ρόλο του εκπαιδευτικού ο οποίος θα πρέπει να προσαρμόσει τις μεθόδους διδασκαλίας της παραδοσιακής τάξης με τη χρήση των μέσων.

Στη συνέχεια, σύμφωνα με τους Mazer, Murphy & Simonds (2007) οι φοιτητές ως προς τους τρόπους επικοινωνίας τους με τους καθηγητές τους φάνηκε να προτιμούν τη δημιουργία μιας πιο επαγγελματικής ιστοσελίδας από την πλευρά των καθηγητών τους, παρά τη δημιουργία λογαριασμού στο Facebook για τη μεταξύ τους επικοινωνία. Παρόλο που μια επίσημη ιστοσελίδα θα επέτρεπε μικρότερη αλληλεπίδραση μεταξύ φοιτητών και καθηγητών από ότι το Facebook που είναι το πιο διαδραστικό εικονικό δίκτυο, αποτελεί για τους ίδιους πιο ασφαλή λύση. Αυτό οφείλεται στο ότι δε θα επιτρέπει στους καθηγητές τους να γνωρίζουν και να ελέγχουν το περιεχόμενο της επικοινωνίας τους με τους φίλους τους, το οποίο ενδέχεται να είναι ακατάλληλο και να τους επηρεάσει αρνητικά. Επιπλέον και οι καθηγητές ενδεχομένως να είναι πιο συγκρατημένοι σε ότι αφορά το είδος των

πληροφοριών που θα δημοσίευαν στο Facebook από ότι στην προσωπική τους ιστοσελίδα όπου θα ένιωθαν περισσότερο προστατευμένοι.

Επιπρόσθετα οι Yakin & Gencel (2013), μελέτησαν την επίδραση των κοινωνικών δικτύων σε φοιτητές ενός πανεπιστήμιου της Τουρκίας, προσδιορίζοντας τους λόγους χρήσης στη συμβουλευτική από τους καθηγητές τους, στην εκμάθηση μέσα από ειδικούς, στην διάχυση της πληροφορίας και στην ενίσχυση της αναλυτικής ικανότητας τους. Για τους φοιτητές το Facebook αποτελεί έναν άτυπο χώρο συζήτησης για ακαδημαϊκά ζητήματα προσφέροντας τους τη δυνατότητα να δημιουργήσουν τον προσωπικό τους χώρο. Τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης θεωρούνται ως αρωγοί για τους φοιτητές, αφού μέσα από αυτά, δημιουργούνται κοινότητες που ενισχύουν τη διάδραση και την ανταλλαγή απόψεων ενθαρρύνοντας νέες διαδικασίες εκμάθησης. Οι φοιτητές και οι καθηγητές συνήθως επικοινωνούν μέσα από επίσημους διαδικτυακούς διαύλους, αλλά οι φοιτητές δείχνουν προτίμηση στα κοινωνικά δίκτυα. Πρωταρχικός δίαυλος επικοινωνίας για τους φοιτητές φαίνεται να είναι το Facebook και ο λόγος που το χρησιμοποιούν είναι να επιλύσουν ακαδημαϊκά ζητήματα που τους προβληματίζουν (Dalsgaard, 2014).

Η χρήση του Facebook ως εκπαιδευτικό εργαλείο έχει μελετηθεί και σε επίπεδο κατάρτισης αποφοίτων (O'Bannon, Beard, & Britt, 2013). Οι συμμετέχοντες φάνηκαν να αποδέχονται τα λογικά της χρήσης του Facebook ως εκπαιδευτικό εργαλείο, αλλά ακόμα δεν μπορούν να προσδιορίσουν σε ποιο βαθμό θα μπορούσε να τους βοηθήσει. Η άποψη τους για μελλοντική χρήση ήταν θετική ενώ η αμεσότητα της επικοινωνίας με τους καθηγητές ήταν η βασική παράμετρος αποδοχής του ως εκπαιδευτικό εργαλείο.

Ακόμη, σε ποιοτική έρευνα του Hilscher (2013) διερευνήθηκε μέσα από συνεντεύξεις το πώς αντιλαμβάνονται φοιτητές αναγνωρίζουν το Facebook ως εργαλείο μάθησης μέσα από τη συμμετοχή τους σε μία κοινότητα μάθησης στο Facebook, η οποία δημιουργήθηκε για τις ανάγκες της έρευνας. Συγκεκριμένα οι φοιτητές φάνηκε να βρήκαν αποτελεσματική τη χρήση του στην εκπαίδευση αρκεί να υπάρχει διαχωρισμός από τον κοινωνικό του ρόλο. Η συμμετοχή στο περιβάλλον αυτό μαζί με την επικοινωνία ήταν κάτι το οποίο φάνηκε να είναι από τα θετικότερα μαζί με το διαμοιρασμό της γνώσης. η συμμετοχή τους στην κοινότητα φάνηκε να τους ενθαρρύνει στη συμμετοχή τους στα μαθήματα

Οι Mali & Hassan (2013) μέτρησαν το βαθμό αποδοχής του Facebook ως εκπαιδευτικό εργαλείο από φοιτητές του πανεπιστημίου της Kuala Lumpur. Τα αποτελέσματα για την ευκολία χρήσης και τη χρησιμότητα του Facebook ήταν ενθαρρυντικά, αλλά οι φοιτητές έδειξαν διστακτικοί στη χρήση τους εκπαιδευτικούς σκοπούς. Για τον Lam (2012) η έλευση του Facebook υπήρξε καταλυτική για την διαμόρφωση της ακαδημαϊκής καθημερινότητας του φοιτητή. Ο ίδιος δημιούργησε το μοντέλο κινήτρων που διαμορφώνεται γύρω από τον φοιτητή προκειμένου να χρησιμοποιήσει το Facebook για εκπαιδευτικούς σκοπούς. Το μοντέλο παρουσιάζεται στο παρακάτω διάγραμμα.

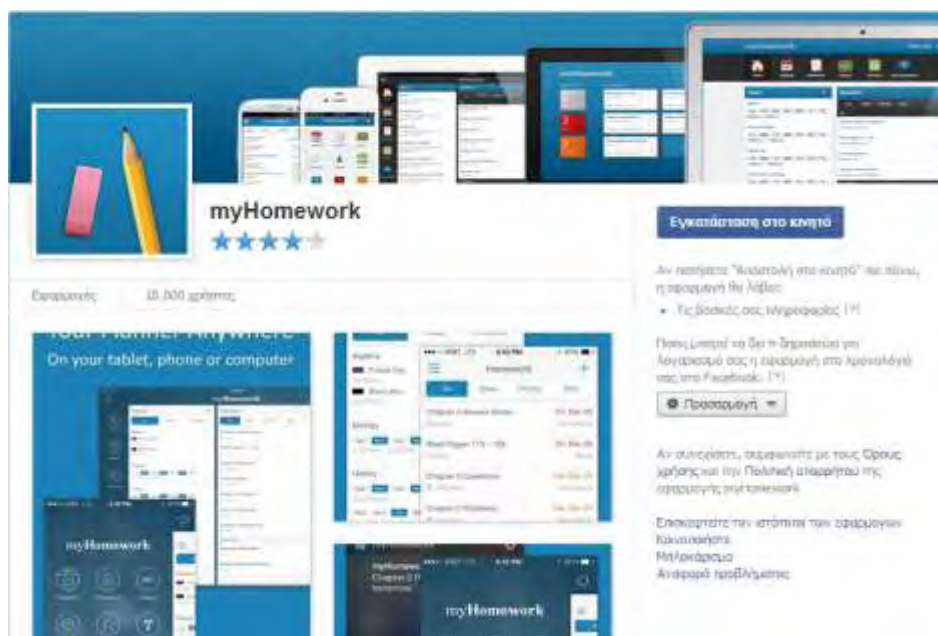
Εικόνα 1. Κίνητρα φοιτητών και φοιτητριών στη χρήση του facebook κατά Lam (2012)

Στην Ελλάδα η χρήση του facebook στην εκπαίδευση αποτέλεσε αντικείμενο μελέτης των Σωτηριάδου, & Παπαδάκη (2014). Η έρευνα πραγματοποιήθηκε με 39 άτομα με τη χρήση ερωτηματολογίων και αφορούσε την εκπαίδευση ενηλίκων για τη διδασκαλία μαθηματικού λογισμικού. Μετά από τη συμμετοχή τους για ένα μήνα σε κλειστή ομάδα στο Facebook για το σκοπό αυτό, βρέθηκε ότι τα άτομα αυτά επωφελήθηκαν από τη συμμετοχή τους στην κοινότητα, αφού το συγκεκριμένο πλαίσιο το οποίο ενίσχυσε την αλληλεπίδραση, κριτική σκέψη και επιχειρηματολογία τους.

3.3 Παραδείγματα χρήσης του Facebook στην εκπαίδευση

Το Facebook όπως έχει ήδη αναφερθεί έχει σήμερα εισέλθει δυναμικά και στον τομέα της εκπαίδευσης. Υπάρχουν για το σκοπό αυτό κατηγορίες εφαρμογών λιγότερο οργανωμένων όπως το myHomework το οποίο αποτελεί απλό εργαλείο οργάνωσης των υποχρεώσεων των φοιτητών. Υπάρχουν όπως και πλαίσια πολύ δομημένα όπως το Udemy που παρουσιάζεται παρακάτω αλλά και πλαίσια δομημένα που συνδυάζουν παράλληλα τη χρήση του Facebook, όπως η Khan Academy που θα χρησιμοποιηθεί και ως παράδειγμα εκπαιδευτικού πλαισίου στην παρούσα μελέτη.

Μία πολύ ενδιαφέρουσα εφαρμογή του Facebook που μπορεί να χρησιμοποιηθεί βοηθητικά από τους φοιτητές είναι το myHomework. Ο χρήστης έχει τη δυνατότητα να οργανώνει τα μαθήματα και τις υποχρεώσεις του κατά τέτοιο τρόπο ώστε να διευκολύνει την καθημερινότητά του (Facebook, n.d.). Η εφαρμογή είναι δωρεάν και προσφέρει την οργάνωση των υποχρεώσεων του, την πρόσβασή του σε ημερολόγιο. Επιπλέον προσφέρει τη δυνατότητα σημειώσεων και υπενθυμίσεων, συγχρονίζεται με άλλες υπηρεσίες και ο χρήστης μπορεί να έχει πρόσβαση από παντού

Εικόνα 2. myhomework

Οι ιστότοποι κοινωνικής δικτύωσης επηρεάζουν σε μεγάλο βαθμό τον τρόπο με τον οποίο οι άνθρωποι επικοινωνούν, αλληλεπιδρούν και μαθαίνουν. Οι Yarıci & Hevedanlı (2013) δημιούργησαν μία εφαρμογή στο Facebook που είχε

εκπαιδευτικούς σκοπούς και στη συνέχεια την αξιολόγησαν ρωτώντας το κοινό στο οποίο απευθυνόταν, δηλαδή τους φοιτητές. Στην έρευνά τους πήραν μέρος 30 φοιτητές που φοιτούσαν στο Τμήμα Βιολογίας στο Dicle University. Η εφαρμογή στόχευε στην διευκόλυνση του διδακτικού έργου στο μάθημα «Συστήματα Κρυπτογαμικών φυτών» και τέθηκε σε λειτουργία την περίοδο 2012-2013. Στα πλαίσια του μαθήματος, οι φοιτητές έπρεπε να κρατήσουν σημειώσεις, να λάβουν γνώση μέσα από ανακοινώσεις, να δημιουργήσουν παρουσιάσεις και να υποβάλουν εργασίες οι οποίες θα διαμοιράζονταν μέσα από το Facebook. Τα αποτελέσματα της έρευνας έδειξαν μέσα από συνεντεύξεις ότι οι φοιτητές ήταν θετικοί ως προς τη χρήση του μέσου, αφού θεωρούσαν ότι η χρήση αυτής της εφαρμογής τους διευκόλυνε στην επικοινωνία με τους καθηγητές και με τους συμμαθητές τους, τους βοήθησε να οπτικοποιήσουν το περιεχόμενο του μαθήματος και το πιο σημαντικό ήταν ότι τους ενίσχυσε το ενδιαφέρον για το ίδιο το μάθημα.

Από το προαναφερθέν γεγονός είναι εμφανές ότι οι φοιτητές θεωρούν ότι οι εφαρμογές του Facebook που σχετίζονται με την εκπαίδευση έχουν τη δυνατότητα να δώσουν συγκεκριμένες απαντήσεις σε πληροφοριακές ανάγκες του φοιτητικού κοινού εφόσον χρησιμοποιηθούν εστιασμένα και συστηματικά.

Μία ακόμα εφαρμογή είναι το Udemy που αποτελεί πλατφόρμα 4000 ανοιχτών και με αμοιβή μαθημάτων και διατείνεται το ίδιο από τη σελίδα του ότι διαθέτει τη μεγαλύτερη ποικιλία αυτή τη στιγμή στο διαδίκτυο. Στην πλατφόρμα συμμετέχουν με υλικό οι New York Times και μεγάλοι εκπαιδευτικοί και μη οργανισμοί, όπως το Stanford, το MIT, το Yale κτλ.

Εικόνα 3. Udemy

Πρόσφατα στο χώρο του Facebook έκανε την εισαγωγή του ένας πολύ σημαντικός εκπαιδευτικός οργανισμός, όπως είναι αυτός της Khan Academy (khanacademy, n.d.) το παράδειγμα του οποίου θα χρησιμοποιηθεί για τις ανάγκες της παρούσας εργασίας ώστε να διερευνηθούν οι απόψεις των φοιτητών ως προς τη χρήση του ως εκπαιδευτικό πλαίσιο. Η Khan Academy είναι μία μη κερδοσκοπικού χαρακτήρα εκπαιδευτική ιστοσελίδα που δημιουργήθηκε το 2006 από τον εκπαιδευτικό Salman Khan, απόφοιτο του MIT και του Harvard Business School. Η δηλωμένη αποστολή του οργανισμού είναι να παρέχει «μια ελεύθερη, παγκοσμίου επιπέδου εκπαίδευση για οποιονδήποτε, οπουδήποτε». Ο δικτυακός τόπος διαθέτει χιλιάδες εκπαιδευτικούς πόρους με πάνω από 100.000 προβλήματα άσκησης, και πάνω από 4000 διαλέξεις οι οποίες είναι ανεβασμένες στο YouTube. Ανάμεσα στις δραστηριότητες του οργανισμού είναι η διδασκαλία μαθηματικών, ιστορίας, υγειονομικής περίθαλψης, ιατρικής, φυσικής, γενικής χημείας, της βιολογίας, της αστρονομίας, οικονομίας, κοσμολογίας, οργανικής χημείας, ιστορίας της τέχνης, της μακροοικονομίας και μικροοικονομίας και της επιστήμης των υπολογιστών. Όλο το υλικό διατίθενται δωρεάν. Η Khan Academy φτάνει περίπου 10.000.000 φοιτητές ανά μήνα και παρουσιάζει σε αυτούς πάνω από 300.000.000 μαθήματα.

Το υλικό του οργανισμού πρόσφατα τροποποιήθηκε και εισήχθη στο Facebook δωρεάν. Στην παρούσα φάση στην εφαρμογή διατίθενται 3000 videos που καλύπτουν ποικίλα θέματα. Στην εφαρμογή μπορούν να εγγραφούν εκτός από μαθητές, εκπαιδευτικοί και γονείς. Με την είσοδό τους οι χρήστες μπορούν να διαμορφώσουν το δικό τους προφίλ, να αλλάξουν σήματα (π.χ βραβείο επιβράβευσης για την παρακολούθηση εκπαιδευτικού υλικού και επιτυχή ολοκλήρωση ασκήσεων) και να παρακολουθήσουν στατιστικά στοιχεία για την επίδοσή τους. Στην εικόνα που ακολουθεί παρουσιάζεται η οθόνη από την εφαρμογή που παρουσιάζει τη δραστηριότητα ενός χρήστη.

Εικόνα 4. Khan academy app

Εικόνα 5. Στιγμιότυπο από τη σελίδα της ελληνικής σελίδα στο Facebook της Khan Academy

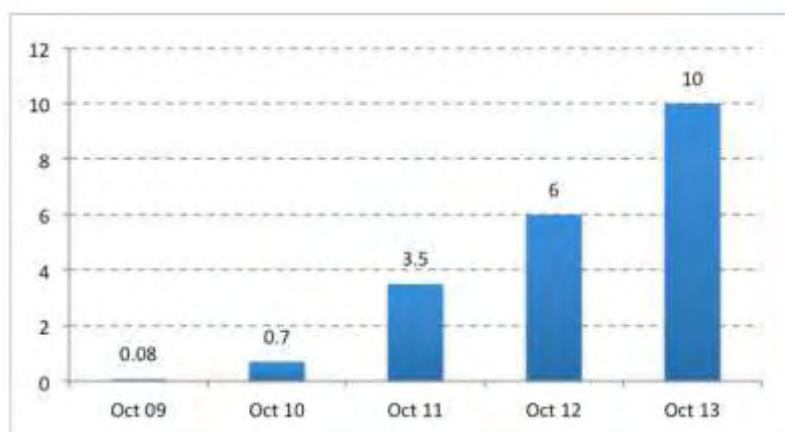
Λόγω της χρήσης της Khan Academy για τους σκοπούς της παρούσας έρευνας κρίνεται σκόπιμο να αναφερθεί η διαδρομή και η εξέλιξη της μέχρι σήμερα. Η ιδέα του βρισκόταν ακόμη στα σπάργανα όταν το 2004 ο Salman Khan ξεκίνησε να διδάσκει εξ αποστάσεως την ξαδέλφη του αλλά αντιλήφθηκε ότι η τελευταία δεν μπορούσε να κατανοήσει πολλές από τις γνώσεις που προσπαθούσε να της μεταδώσει ο ίδιος. Ο Salman Khan δίδασκε την ξαδέλφη του μέσα από το τηλέφωνο και αφού κατάφερε να επιτύχει τους εκπαιδευτικούς του στόχους με την ίδια, η δραστηριότητά

του επεκτάθηκε και σε άλλα μέλη της οικογένειάς του. Η διδασκαλία του πέρασε το 2006 στο Youtube προκειμένου να μπορεί να μπορέσει να απευθυνθεί σε μεγαλύτερο κομμάτι της κοινωνίας. Το 2008 ιδρύεται η Khan Academy ως ΜΚΟ η οποία αρχικά λειτούργησε με ίδια κεφάλαια. Το 2009 ξεκίνησαν να εισρέουν και ξένα κεφάλαια στην Khan Academy με σημαντική προσφορά από την Ann Doerr την οποία ακολούθησαν το 2010 η Google καθώς και το ίδρυμα Bill και Melinda Gates (Khan Academy, 2014).

Στόχος της οργάνωσης είναι η παροχή ανοιχτής εκπαίδευσης σε όλους. Στον οργανισμό απασχολούνται εκπαιδευτικοί μερικής και πλήρους απασχόλησης. Τα μαθήματα που παρέχονται είναι περισσότερα από 440, ενώ επιλύονται μέσα στις εικονικές τάξεις 2.000 προβλήματα.

Στο γράφημα που ακολουθεί παρατηρείται η αλματώδης πρόοδος της συμμετοχής στα μαθήματα του οργανισμού (Khan Academy, 2014).

Εικόνα 6. Διάγραμμα 2: Μηνιαίοι μοναδικοί επισκέπτες για την περίοδο 2009-2013(Khan Academy, 2014)

Η επιτυχία του εγχειρήματος σε παγκόσμιο επίπεδο θεωρείται μεγάλη. Η οικονομική κρίση μάλιστα υπήρξε και η αφετηρία για να ξεκινήσει και η ελληνική εκδοχή της Khan Academy η οποία φιλοξενείται στον ιστότοπο <http://mathaino.org/>. Η ορθολογική χρήση των τεχνολογικών μέσων μπορεί να οδηγήσει στην απελευθέρωση των δυνατοτήτων τους και να εξυπηρετήσει το κοινωνικό σύνολο σε πολλά επίπεδα. Η παραδοσιακή εκπαίδευση σε μία περίοδο οικονομικής ύφεσης μπορεί να μην ανταποκριθεί στο μέγιστο των δυνατοτήτων της και να περιοριστεί η επίδρασή της (<http://mathaino.org/>). Μέσα από τον ελληνικό κόμβο της Khan

Academy γίνεται προσπάθεια να καλυφθεί το γνωστικό κενό που μπορεί να υπάρξει από την πιθανή υπολειτουργία του ελληνικού εκπαιδευτικού συστήματος. Στο youtube έχει αναρτηθεί ήδη εκπαιδευτικό υλικό στην ελληνική γλώσσα (<https://www.youtube.com/user/KhanAcademygreek>) ενώ έχει ξεκινήσει αντίστοιχη προσπάθεια και στο Facebook.

3.4 Συμπεράσματα

Με βάση τις έρευνες σε φοιτητές οι οποίοι αποτελούν και τους συμμετέχοντες της παρούσας έρευνας, αναδεικνύεται η χρήση του μέσου για λόγους κοινωνικότητας και επικοινωνίας αφενός και αφετέρου για τη χρήση του ως εκπαιδευτικό πλαίσιο. Αυτές οι παράμετροι αποτελούν και τους βασικούς άξονες της παρούσας ποιοτικής έρευνας. Μέσα από την ένταξη των μέσων κοινωνικής δικτύωσης όπως το Facebook στην εκπαίδευση επιτυγχάνεται η κοινωνική μάθηση (Brown et al., 2008). Μέσα από τη βιβλιογραφία διαφαίνονται αρκετά πλεονεκτήματα όπως η συνεργασία, η μάθηση ανεξάρτητα από τον τόπο και το χρόνο, η εξατομικευμένη μάθηση το οπτικοακουστικό υλικό η κοινοποίηση και διαμοιρασμός και κοινοποίηση της πληροφορίας πρωτοβουλία, η αλληλεπίδραση, η δημιουργικότητα και η συλλογικότητα (Mazman et. al, 2009; Drexler 2010; Greenhow, et al., 2009; Lucas et al., 2009. Trinder, et al., 2008. O'Reilly, 2005). Παρά τα οφέλη υπάρχουν και περιορισμοί όπως η ατομική αξιολόγηση, το ψηφιακό χάσμα μεταξύ των εκπαιδευομένων και η απόσπαση της προσοχής τους (Crook, 2008; Bugeja, 2006)

Μέσα από τα ερευνητικά δεδομένα φαίνεται η χρήση του Facebook από τους φοιτητές για λόγους κοινωνικότητας με σκοπό την επικοινωνία (Joinson, 2008; Mendez et al., 2009; Grosseck et al., 2011) αλλά για τη δημιουργία του κοινωνικού τους κεφαλαίου (Bohn et al., 2014). Όπως υποστηρίζεται από τις έρευνες το συγκεκριμένο μέσο χρησιμοποιείται από τους φοιτητές με σκοπό τη διατήρηση σχέσεων με οικεία πρόσωπα όπως είναι οι φίλοι και η οικογένεια (Madge et al., 2009; Pempek et al., 2009; Ophus et al., 2009; Bumgarner, 2007). Επιπλέον η αλληλεπίδραση (Velenzuela et al., 2009) μεταξύ των χρηστών του συγκεκριμένου μέσου καθώς και ο διαμοιρασμός η κοινοποίηση και η δημοσίευση της πληροφορίας είναι βασικοί θετικοί παράγοντες χρήσης του (Lee et al., 2014).

Στον τομέα της χρήσης του Facebook για εκπαιδευτικούς σκοπούς οι έρευνες δείχνουν αντιφατικά αποτελέσματα. Από τη μία οι φοιτητές εξαίρουν το ρόλο

του μέσου για συνεργασία με τους συμφοιτητές τους στα πλαίσια της άτυπης μάθησης (Selwyn, 2009; Yakin et al., 2013) και το χρησιμοποιούν προς αυτή την κατεύθυνση (Gray et al., 2010). Από την άλλη μεριά όμως για τους (Mali et al., 2013) οι φοιτητές εμφανίζονται διστακτικοί ως προς τη χρήση του για τέτοιους σκοπούς ενώ ταυτόχρονα σε άλλη έρευνα των Mazer et al. (2007) εμφανίζονται να μην επιθυμούν την επικοινωνία στα πλαίσια των μαθημάτων με τους καθηγητές τους καθώς θεωρούν ανεπίσημη τη σελίδα του Facebook για ένα τέτοιο σκοπό. Για το λόγο αυτό προτείνουν τη δημιουργία πιο επαγγελματικής σελίδας στα πλαίσια της συνεργασίας τους μαζί τους.

Η αμεσότητα που προσφέρει το μέσο ως προς την ενημέρωσή τους γύρω από εκπαιδευτικά θέματα και επείγουσες ανακοινώσεις αποτελεί πλεονέκτημα το οποίο εντοπίζεται από τους φοιτητές καθηγητές (Bosch, 2009; O' Bannon, 2013). Παρά τα οφέλη που αναγνωρίζουν οι φοιτητές ως προς τη χρήση του μέσου στα πλαίσια των μαθημάτων, οι καθηγητές για τους ίδιους δεν έχουν εκσυγχρονίσει τις μεθόδους διδασκαλίας κάνοντας χρήση του μέσου (Salaway et al., 2008). Παρόλα τα παραπάνω, προσπάθειες χρήσης του Facebook από απλό εργαλείο οργάνωσης των υποχρεώσεων των φοιτητών όπως το MyHomework, έως πολύ οργανωμένα εκπαιδευτικά περιβάλλοντα όπως το Udemy και η Khan Academy δείχνουν την χρήση του και σε άλλα πεδία εκτός από αυτό της κοινωνικότητας. Έχουν ξεκινήσει να υλοποιούνται προσπάθειες ανοιχτής και άτυπης μάθησης μέσα από το Facebook γι' αυτό για τις ανάγκες αυτής της έρευνας θα χρησιμοποιηθεί ως παράδειγμα τέτοιου πλαισίου η σελίδα του Facebook της Khan Academy. Ο λόγος για τον οποίο επιλέχθηκε το συγκεκριμένο πλαίσιο είναι ότι είναι ότι έχει μεγάλη απήχηση παγκοσμίως και δημιουργήθηκε και στην Ελλάδα η αντίστοιχη σελίδα στο Facebook. Επιπλέον συνέβαλλε στην επιλογή της το γεγονός ότι παρέχει πληθώρα γνωστικών αντικειμένων στους συμμετέχοντες της παρούσας έρευνας δίνοντάς τους τη δυνατότητα να καλύψουν τα προσωπικά τους ενδιαφέροντα, αφού όπως θα αναλυθεί παρακάτω προέρχονται από σχολές τόσο θεωρητικών όσο και θετικών επιστημών.

Μέρος δεύτερο

Η ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ ΤΗΣ ΜΕΛΕΤΗΣ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4^ο: Η ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ ΤΗΣ ΜΕΛΕΤΗΣ

4.1 Η προβληματική της έρευνας

Από τη βιβλιογραφική επισκόπηση διαπιστώθηκε ότι οι έρευνες που έχουν πραγματοποιηθεί σε σχέση με τη χρήση του Facebook από φοιτητές στους τομείς της κοινωνικότητας και της εκπαίδευσης στη συντριπτική τους πλειοψηφία είναι ποσοτικές και δεν απαντούν σε βάθος το πώς βλέπουν οι φοιτητές την προοπτική χρήσης του μέσου στην εκπαίδευση. Η έρευνα του Hilscher (2013) αποτελεί εξαίρεση η οποία προσεγγίζει ποιοτικά το ζήτημα χρήσης του Facebook ως εκπαιδευτικό πλαίσιο. Η έρευνα υλοποιήθηκε χρησιμοποιώντας μία συγκεκριμένη κοινότητα του Facebook που δημιουργήθηκε ειδικά για τις ανάγκες της έρευνας, ώστε να εκφράσουν οι συμμετέχοντες την εμπειρία τους ως μέλη της. Η παρούσα έρευνα βοηθά στο να ακουστούν οι φωνές των φοιτητών και φοιτητριών του Πανεπιστημίου Θεσσαλίας για το ζήτημα της χρήσης του μέσου για λόγους κοινωνικότητας και ως πλαίσιο στον τομέα της εκπαίδευσης. Σκοπός να διαπιστωθεί το πώς βλέπουν εμπειρικά πια τη χρήση του ως εκπαιδευτικό πλαίσιο.

4.2 Τα ερευνητικά ερωτήματα

Σε ότι αφορά τη χρήση του Facebook ως εκπαιδευτικού εργαλείου στην τριτοβάθμια εκπαίδευση η οποία εξετάζεται εδώ, έχουν πραγματοποιηθεί πολλές ποσοτικές έρευνες οι οποίες έχουν ασχοληθεί με το ζήτημα της χρήσης του μέσου προς αυτή την κατεύθυνση. Υπάρχει όμως κενό στο γιατί οι φοιτητές θα το θεωρούσαν ή όχι κατάλληλο πλαίσιο για την τυπική και άτυπη εκπαίδευση. Με βάση τον παραπάνω προβληματισμό η παρούσα εργασία επικεντρώνεται στα εξής ερωτήματα:

- Τι είδους εμπειρίες έχουν οι φοιτητές και φοιτήτριες του Πανεπιστημίου Θεσσαλίας σε σχέση με τη χρήση του Facebook στην κοινωνική και ακαδημαϊκή τους ζωή; Το κατά πόσο δηλαδή χρησιμοποιούν το facebook ως μέρος της άτυπης εκπαίδευσης και αν ναι με ποιους τρόπους το πράττουν;
- Πώς κατανοούν το Facebook ως εκπαιδευτικό πλαίσιο από προσωπική εμπειρία και με βάση τα όσα έχουν ακούσει;
- Πώς ανταποκρίνονται και πώς ερμηνεύουν τη συγκεκριμένη προσέγγιση του Facebook ως εκπαιδευτικό πλαίσιο μέσω ενός παραδείγματος (όπως η Khan

Academy) που τους επιτρέπει να βιώσουν – έστω και προσωρινά-το ρόλο του μαθητευόμενου στο πλαίσιο αυτό;

4.3 Η ποιοτική προσέγγιση

Τα παραπάνω ερωτήματα είναι ανοιχτά και απαντούν την ανάγκη διερεύνησης των πιθανών ερμηνευτικών πλαισίων εντός των οποίων εντάσσουν οι φοιτητές και οι φοιτήτριες τον τρόπο που μιλούν και μοιράζονται τις εμπειρίες τους. Με τον όρο «ποιοτική μέθοδος» γίνεται αναφορά σε ένα πλαίσιο μεθόδων που εδράζουν σε επιστήμες όπως η γλωσσολογία, η κοινωνιολογία, η φιλοσοφία κτλ. (Snape & Spencer, 2003). Παρόλο που υπάρχουν διαφοροποιήσεις όσον αφορά στις επιμέρους μεθόδους, εντούτοις όλες έχουν να παρουσιάσουν ορισμένα κοινά χαρακτηριστικά. Αυτά συγκεκριμενοποιούνται από τους Snape & Spencer (2003) στα εξής:

- Στοχεύουν στην εις βάθος ανάλυση και κατανόηση του κόσμου μέσα από την κατανόηση των κοινωνικών καταστάσεων και εμπειριών
- Βασίζονται σε περιορισμένο δείγμα με στόχο την εμβάθυνση και την ερμηνεία στα φαινόμενα που παρατηρούνται
- Η συλλογή των δεδομένων συνήθως περιλαμβάνει την εκ του σύνεγγυς επαφή του ερευνητή με τον συμμετέχοντα και στοχεύει στην ανάδειξη των απόψεων και των εμπειριών του τελευταίου
- Τα δεδομένα που συλλέγονται είναι λεπτομερή και εκτεταμένα
- Η ανάλυση είναι ανοιχτή στην ανάδειξη νέων ιδεών και εννοιών. Το αποτέλεσμα δεν είναι προκαθορισμένο και εναπόκειται στην αναλυτική ικανότητα του ερευνητή
- Το αποτέλεσμα της ανάλυσης τείνει να επικεντρώνεται στην ερμηνεία και στην χαρτογράφηση της πραγματικότητας

Κατά τους Lincoln και Guba (1985) οι ποιοτικές μέθοδοι χαρακτηρίζονται ως «φυσικές» δίνοντας τη δυνατότητα στον ερευνητή να αναλύσει την επίδραση που δέχονται οι συμμετέχοντες από κάποιο φαινόμενο. Το είδος των ερευνητικών θεμάτων που επιχειρεί να καλύψει η παρούσα εργασία προσδιόρισε και την επιλογή της συγκεκριμένης προσέγγισης. Ο Tuckman (1972) θεωρεί ότι μέσα από τη συνέντευξη μπορεί ο ερευνητής να ανακαλύψει τον κόσμο που βρίσκεται στο μυαλό του συμμετέχοντα και να αντλήσει από εκεί αξίες, γνώσεις και προτιμήσεις.

Στην παρούσα μελέτη διερευνήθηκε η χρήση του Facebook από φοιτητές στο πλαίσιο της κοινωνικότητας και της εκπαίδευσης. Το γεγονός ότι ιδιαίτερα η χρήση του Facebook ως πλαίσιο εκπαίδευσης δε βρέθηκε να διερευνάται σε βάθος από σχετικές μελέτες καθώς οι έρευνες αυτές δεν εστιάζουν στις απόψεις των φοιτητών, οδήγησε στην επιλογή της ποιοτικής προσέγγισης του ζητήματος. Παρόλα αυτά η χρήση του μέσου στην εκπαίδευση μελετάται μέσα από πολλές έρευνες με χρήση ερωτηματολογίων και έχουν παρατεθεί στο σχετικό κεφάλαιο. Για το λόγο αυτό επιλέχθηκε η ποιοτική προσέγγιση του θέματος ώστε να δοθούν απαντήσεις σε βάθος για τους λόγους που οι φοιτητές θεωρούν ή όχι τη χρήση του μέσου ως πλαίσιο μάθησης.

Για τη συλλογή δεδομένων χρησιμοποιήθηκε η ημιδομημένη συνέντευξη (semi-structured interview) σε δύο φάσεις προκειμένου να αντληθούν εις το έπακρο τα δεδομένα που χρειάζονταν. Η ημιδομημένη συνέντευξη επιλέχθηκε ώστε να εκφραστούν οι συμμετέχοντες φοιτητές και φοιτήτριες του πανεπιστημίου Θεσσαλίας στο πλαίσιο μιας ανοιχτής συζήτησης, χωρίς περιορισμούς για το υπό διερεύνηση ζήτημα. Σε δεύτερο επίπεδο χρησιμοποιήθηκε σε συνδυασμό με τις ημιδομημένες συνεντεύξεις η μέθοδος της «stimulated recall» μέσω της οποίας οι συμμετέχοντες μέσω της προβολής της σελίδας της Khan Academy ως «ερέθισμα» στον υπολογιστή εξέφρασαν την εμπειρία τους μετά τη συμμετοχή στη συγκεκριμένη κοινότητα.

4.4 Η μέθοδος της ημιδομημένης συνέντευξης

Με το εργαλείο συλλογής δεδομένων της ημιδομημένης συνέντευξης ο συνεντευκτής έχει ευελιξία στο πώς θα τεθούν οι ερωτήσεις χωρίς να υπάρχει αυστηρότητα στη σειρά που εκείνες υποβάλλονται αλλά ούτε και στη διατύπωσή τους ενώ επίσης δίνεται η δυνατότητα επαναδιατύπωσης της ερώτησης. Ακόμη υπάρχει ελευθερία ως προς τη χρονική τους διάρκεια, αφού αυτή εξαρτάται από τις πληροφορίες που αποσπώνται από τους συνεντευξιαζόμενους, την έκταση των απαντήσεών τους και τη δυνατότητά τους να ερμηνεύουν τα φαινόμενα που βιώνουν (Robson, 2007).

Η ευελιξία όπως προαναφέρθηκε είναι ένα από τα σημαντικότερα πλεονεκτήματα του συγκεκριμένου εργαλείου συλλογής δεδομένων, αφού προάγει τη συνεργασία συνεντευξιαστή με το συνεντευξιαζόμενο, καθώς επίσης και το γεγονός ότι μπορεί να προκύψουν απρόσμενες απαντήσεις και οι ερωτώμενοι να δώσουν

στοιχεία τα οποία είναι πέρα από τις παραμέτρους που εξετάζονται (Cohen & Manion, 1994). Γενικότερα χαρακτηρίζονται από ελευθερία τόσο στη διατύπωση όσο και στη σειρά και στο περιεχόμενο τους ανάλογα με τις απαντήσεις του συνεντευξιζόμενου ο οποίος καθορίζει τη ροή της συζήτησης (Ιωσηφίδης, 2003)

Μέσω των ημιδομημένων συνεντεύξεων λοιπόν, επιχειρήθηκε να ανιχνευτούν οι απόψεις των ερωτώμενων σε σχέση με τη χρήση του Facebook τόσο ως κοινωνικού όσο και ως εκπαιδευτικού εργαλείου με στόχο τη διείσδυση στους τρόπους που οι ίδιοι ερμηνεύουν την πραγματικότητα και τις εμπειρίες τους.

Συνδυαστικά με την ημιδομημένη συνέντευξη η οποία πραγματοποιήθηκε σε δύο φάσεις με τους συμμετέχοντες, χρησιμοποιήθηκε η τεχνική της «stimulated recall» για την οποία γίνεται λόγος παρακάτω. Η φόρμα των συνεντεύξεων δομήθηκε στους άξονες της χρήσης του Facebook για λόγους κοινωνικότητας και τη χρήση του ως εκπαιδευτικού εργαλείου για να διευκολυνθεί τόσο η ανάλυση των συνεντεύξεων όσο και η ροή της συζήτησης.

Για τις ανάγκες της έρευνας και την διερεύνηση των απόψεων των συμμετεχόντων επί του θέματος, χρησιμοποιήθηκε στη δεύτερη φάση των συνεντεύξεων το παράδειγμα της σελίδας του Facebook της Khan Academy. Η χρήση του παραδείγματος έδωσε την ευκαιρία στους φοιτητές και τις φοιτήτριες της έρευνας να εξηγήσουν αναλυτικά τους λόγους για τους οποίους πιστεύουν ότι το Facebook μπορεί να αποτελέσει εκπαιδευτικό πλαίσιο και να υποδείξουν τα παραδείγματα εκείνα μέσα από τη συγκεκριμένη σελίδα που τους κέντρισαν περισσότερο το ενδιαφέρον ώστε να πραγματοποιηθεί συζήτηση για το θέμα αυτό. Μέσα δηλαδή από την εμπειρία τους ως μέλη της Khan Academy δόθηκε η ευκαιρία στους συμμετέχοντες να αιτιολογήσουν στην πράξη τις απόψεις τους για τη χρήση του πέρα από λόγους κοινωνικότητας και στην εκπαίδευση.

4.5 Η μέθοδος «stimulated recall»

Η προσέγγιση της «stimulated recall» μπορεί να θεωρηθεί ως υποσύνολο των ενδοσκοπικών μεθόδων έρευνας που ανοίγει πρόσβαση στη σκέψη των συμμετεχόντων και στις διανοητικές τους διαδικασίες και έχει τις ρίζες της στην φιλοσοφία και την ψυχολογία (Mackey & Gass, 2005). Ο Lyle (2002) υποστηρίζει ότι η «stimulated recall» είναι μια οικογένεια εσωστρεφών διαδικασιών έρευνας, μέσω των οποίων μπορούν να διερευνηθούν οι γνωστικές διαδικασίες ενός ατόμου όταν του

ζητηθεί να εκφράσει τις σκέψεις του ταυτόχρονα με την προβολή ενός ερεθίσματος. Ο Slough (2001) πιστώνει στον Benjamin Bloom την πρώτη περιγραφή της έννοιας *stimulated recall* όταν ήδη από το 1953 περιέγραφε μία μέθοδο ανάκλησης αναμνήσεων μέσω φωτογραφιών, βίντεο ή άλλου υλικού. Πολλές μελέτες έχουν χρησιμοποιήσει τη *stimulated recall* για να μελετηθεί η πρακτική που εφαρμόζεται μέσα στην τάξη και κάθε μορφή αλληλεπίδρασης (Beers, Boshuizen, & Kirschner, 2006).

Οι Moreland & Cowie (2007) χρησιμοποίησαν τη *stimulated recall*, μέσα από την παρουσίαση φωτογραφιών με παιδιά για τη δημιουργία ημιδομημένων συνεντεύξεων. Η μέθοδος της *stimulated recall* χρησιμοποιείται στην ποιοτική έρευνα για να προσφέρει μία πειστική εικόνα των πραγματικών διεργασιών της μνήμης (Beers, et al., 2006). Ο Slough (2001) χρησιμοποίησε τη μέθοδο αυτή με συνεντεύξεις, βιντεοσκόπηση, με παρατήρηση και παρατηρήσεις πεδίου, παρέχοντας έτσι μια ολοκληρωμένη σειρά δεδομένων ενώ οι Beers, et al., (2006), δημοσίευσαν μια μελέτη για το πώς οι Τεχνολογίες Πληροφορίας και Επικοινωνιών (ΤΠΕ) μπορούν να ενισχύσουν την μάθηση (Do & Schallert x.x).

Τα πρωτόκολλα διεγερμένης ανάκλησης θα πρέπει να περιλαμβάνουν συνεντεύξεις με ερωτήσεις που διαθέτουν κάποιο βαθμό αοριστίας προκειμένου να δοθεί η ευκαιρία στον ερευνητή να αναλύσει την κατανόηση του συμμετέχοντα (Slough, 2001). Οι Mackey et al., (2005) υποδεικνύουν ότι στη χρήση της *stimulated recall* θα πρέπει να δοθεί έμφαση στα ζητήματα μνήμης, της ανάκτησής της, στο χρόνο απάντησης και στις οδηγίες που θα δοθούν. Οι (Mackey et al., 2005) δίνουν τις εξής οδηγίες για τους ενδιαφερόμενους ερευνητές:

- Η διεξαγωγή της έρευνας θα πρέπει να γίνεται όσο το δυνατόν πιο κοντά στο ζήτημα ή στο περιστατικό που θέλουμε να ερευνήσουμε
- Οι οδηγίες προς τους συμμετέχοντες θα πρέπει να είναι όσο το δυνατόν σαφείς και κατατοπιστικές
- Οι ερευνητές θα πρέπει να καταγράφουν ηχητικά τις συνεντεύξεις και να τις απομαγνητοφωνούν στη συνέχεια για την καλύτερη αποτύπωση των δεδομένων. Η χρήση σημειώσεων δεν είναι ικανοποιητική γιατί μπορεί να οδηγήσει στην απώλεια δεδομένων
- Οι συμμετέχοντες θα πρέπει να γνωρίζουν ελάχιστα στοιχεία για τη φύση της διαδικασίας και δεν θα πρέπει να εκτεθούν σε περιττή γνώση.

- Η διέγερση θα πρέπει να είναι ισχυρή
- Από τη στιγμή που οι συμμετέχοντες εμπλακούν στην επιλογή και στον έλεγχο των στοιχείων που προκαλούν διέγερση τότε πιθανότητα ο ερευνητής δεν θα μπορέσει να βγάλει ικανοποιητικά συμπεράσματα.

Βασικό πλεονέκτημα της μεθόδου είναι η δυνατότητα που δίνεται στους συμμετέχοντες να εξηγούν τις επιλογές τους (Mackey et al., 2005; Slough, 2001). Η συγκεκριμένη τεχνική θέτει την έρευνα μέσα σε ένα πλαίσιο πραγματικότητας και αποτελεί σπουδαίο εργαλείο όταν η έρευνα είναι καλά οργανωμένη. Τα πλεονεκτήματα μεγιστοποιούνται όταν η έρευνα είναι άμεσα εφαρμόσιμη από το γεγονός που πρέπει να μελετηθεί, αφού η μνήμη του συμμετέχοντα θα μπορέσει με ευκολία να ανακαλέσει (Lyle, 2002). Η αδόμητη μορφή των απαντήσεων είναι το πλεονέκτημα που εισάγει η προσέγγιση στην έρευνα. Θα πρέπει να αναφερθεί ότι η *stimulated recall* προτείνεται για έρευνες που στοχεύουν στην ανάδειξη γνωστικών διαδικασιών και θεμάτων που άπτονται της διαδικασίας της μάθησης (Sime, 2006).

Όπως έχει ήδη αναφερθεί το υλικό που επιλέγει ο ερευνητής ως «ερέθισμα» στη μέθοδο συλλογής δεδομένων της διεγερμένης ανάκλησης ποικίλει (Fox-Turnbull, 2009). Στην παρούσα έρευνα η συγκεκριμένη μέθοδος χρησιμοποιείται, για να δοθεί στους συμμετέχοντες η ευκαιρία να μιλήσουν για την εμπειρία χρήσης της Khan Academy. Το «ερέθισμα» στην προκειμένη περίπτωση ήταν η σελίδα του Facebook της Khan Academy. Οι συμμετέχοντες κατά τη διάρκεια της δεύτερης φάσης των ημιδομημένων συνεντεύξεων έχοντας ανοιχτό τον υπολογιστή μπροστά τους, υπέδειξαν τα σημεία εκείνα που επιχειρηματολόγούσαν υπέρ ή κατά της χρήσης του συγκεκριμένου Facebook ως εκπαιδευτικό πλαίσιο. Ο λόγος για τον οποίο κρίθηκε σκόπιμη η χρήση της μεθόδου ήταν ότι οι φοιτητές και οι φοιτήτριες του Πανεπιστημίου Θεσσαλίας δεν είχαν προηγούμενη εμπειρία χρήσης ενός τέτοιου πλαισίου. Μέσα από τη μέθοδο της διεγερμένης ανάκλησης στη δεύτερη φάση των ημιδομημένων συνεντεύξεων τους δόθηκε η ευκαιρία να μιλήσουν σε βάθος για το ζήτημα.

4.6 Οι συμμετέχοντες στην έρευνα

Σύμφωνα με τον Marshall (1996) η επιλογή των συμμετεχόντων μιας ποιοτικής έρευνας δεν πρέπει να βασίζεται στην τύχη. Οι στρατηγικές δειγματοληψίας στις ποιοτικές μεθόδους διακρίνονται σε τρεις μορφές: τις

δειγματοληψίες ευκολίας, τις δειγματοληψίες κρίσης και τις θεωρητικές (Marshall, 1996). Για τις ανάγκες της παρούσας έρευνας η επιλογή των συμμετεχόντων βασίστηκε στη λογική των δειγματοληψιών κρίσης. Σύμφωνα με τη συγκεκριμένη προσέγγιση, ο ερευνητής επιλέγει τους συμμετέχοντες της έρευνας με βάση προσωπικές του εκτιμήσεις ότι οι συμμετέχοντες θα είναι σε θέση να δώσουν πλούσιες απαντήσεις.

Για τις ανάγκες συλλογής δεδομένων της παρούσας εργασίας έλαβαν μέρος 14 προπτυχιακοί φοιτητές 7 άντρες και 7 γυναίκες ένας άντρας και μία γυναίκα από κάθε τμήμα, αντίστοιχα ηλικίας 19-23 ετών από 7 σχολές του Πανεπιστημίου Θεσσαλίας και ειδικότερα των τμημάτων που εδρεύουν στο Βόλο. Συγκεκριμένα οι φοιτητές φοιτούσαν στα τμήματα Ιστορίας-Αρχαιολογίας και Κοινωνικής Ανθρωπολογίας, Οικονομικών Επιστημών, Δημοτικής Εκπαίδευσης, Ηλεκτρολόγων Μηχανικών και Μηχανικών Υπολογιστών, Ειδικής Αγωγής, Πολιτικών Μηχανικών και Προσχολικής Εκπαίδευσης. Για τις ανάγκες παράθεσης των λεγομένων τους, οι συμμετέχοντες κωδικοποιήθηκαν με τα παρακάτω ψευδώνυμα.

ΚΩΔΙΚΟΠΟΙΗΣΗ ΣΥΜΜΕΤΕΧΟΝΤΑ	ΦΥΛΟ	ΣΧΟΛΗ
ΚΩΣΤΑΣ	A	Ιστορίας-Αρχαιολογίας και Κοινωνικής Ανθρωπολογίας
ΦΑΙΔΡΑ	Γ	Ιστορίας -Αρχαιολογίας και Κοινωνικής Ανθρωπολογίας
ΙΑΣΟΝΑΣ	A	Οικονομικών Επιστημών
ΦΡΥΝΗ	Γ	Οικονομικών Επιστημών
ΑΛΚΗΣ	A	Δημοτικής Εκπαίδευσης
ΝΕΦΕΛΗ	Γ	Δημοτικής Εκπαίδευσης
ΓΙΩΡΓΟΣ	A	Ηλεκτρολόγων Μηχανικών και Μηχανικών Υπολογιστών
ANNA	Γ	Ηλεκτρολόγων Μηχανικών και Μηχανικών Υπολογιστών
ANTPEΑΣ	A	Παιδαγωγικό Ειδικής Αγωγής
ΕΛΕΝΗ	Γ	Παιδαγωγικό Ειδικής Αγωγής
ΗΛΙΑΣ	A	Πολιτικός Μηχανικός
BIRGINIA	Γ	Πολιτικός Μηχανικός
ΑΓΓΕΛΟΣ	A	Προσχολικής Εκπαίδευσης
ΜΑΡΙΑ	Γ	Προσχολικής Εκπαίδευσης

Οι φοιτητές που έλαβαν μέρος στην έρευνα, εξέφρασαν ότι το βασικό κριτήριο για την επιλογή της σχολής τους, ήταν η αντίληψή τους για την ανταπόκριση

που θα είχε το πτυχίο τους στην αγορά εργασίας. Σίγουρα δεν ήταν το μοναδικό κριτήριο, αφού και το προσωπικό ενδιαφέρον και η κλίση του κάθε ατόμου έπαιξαν ρόλο σ' αυτή τους την επιλογή, αλλά η δυναμική μιας σχολής φαίνεται στον αντίκτυπο που έχουν τα πτυχία που απονέμονται στον εργασιακό στίβο. Βέβαια η Φαίδρα (ΙΑΚΑ, 19 ετών) εισήγαγε και μία άλλη παράμετρο στην επιλογή της σχολής και αυτή είναι η επίδραση από άτομο του συγγενικού της κύκλου. Η ίδια ακολούθησε τις συγκεκριμένες σπουδές επειδή η μεγαλύτερη αδερφή της είχε επιλέξει το συγκεκριμένο αντικείμενο σπουδών. Από την πλειοψηφία των απαντήσεων όμως έγινε κατανοητό ότι η επαγγελματική αποκατάσταση διαμορφώνει και την τελική απόφαση για την επιλογή ενός τμήματος. Κοινός τόπος των απαντήσεων που έδωσαν οι φοιτητές ήταν η ικανοποίησή τους από τη σχολή που παρακολουθούν. Δεν υπήρξε φοιτητής που να δήλωσε ότι η σχολή που παρακολουθεί δεν ανταποκρίνεται στις επιθυμίες του και στις προσδοκίες του. Παρόλα αυτά επισημάνθηκε σχεδόν απ' όλους τους συμμετέχοντες πως λείπει το πρακτικό κομμάτι καθώς οι σπουδές τους δίνουν έμφαση κυρίως στη θεωρητική κατάρτιση.

Οι φοιτητές μέσα από τις απαντήσεις τους φάνηκαν ιδιαίτερα προβληματισμένοι για το μέλλον τους. Προτεραιότητά τους είναι πάντα να τελειώσουν τη σχολή τους και στη συνέχεια να ακολουθήσουν κάποια εξειδίκευση μέσα από ένα μεταπτυχιακό πρόγραμμα είτε στην Ελλάδα είτε στο εξωτερικό. Κάποιοι μάλιστα θεωρούν ότι η επαγγελματική τους αποκατάσταση περνάει μέσα από την όσο το δυνατόν μεγαλύτερη εξειδίκευση που αυτή θα έρθει και μέσα από ένα διδακτορικό τίτλο. Η Φρύνη (Οικονομικό, 20 ετών) χαρακτηριστικά αναφέρει:

«Θα ήθελα να κάνω μεταπτυχιακό, ίσως κάποια στιγμή και διδακτορικό. Γενικά σκέφτομαι να εξειδικευτώ και σε κάποιους άλλους τομείς»
(Φρύνη, α' φάση, 7-6-2014)

Για κάποιους το μέλλον είναι ακόμα αβέβαιο και επηρεάζεται σημαντικά από τις συνθήκες οικονομικής κρίσης που πλήττουν τη χώρα. Προτιμούν να βλέπουν τις μελλοντικές τους κινήσεις βήμα-βήμα με άμεσο στόχο την ολοκλήρωση των προπτυχιακών σπουδών. Ο Ιάσοντας (Οικονομικό, 19 ετών) αναφέρει:

«Πρώτον το τελείωμα των σπουδών . .. στη συνέχεια ίσως για κάποιο μεταπτυχιακό τίτλο. .. και περαιτέρω ή μετά κάποια αναζήτηση για θέση εργασίας, ανάλογα την εποχή, τις συγκυρίες» (Ιάσοντας, α' φάση, 5-6-2014)

Επιπρόσθετα ο Κώστας, (ΙΑΚΑ, 19 ετών) θεωρεί ότι τα σχέδιά του σχετίζονται άμεσα με τους οικονομικούς του πόρους.

«Κοιτά δεν έχω σκεφτεί κάτι ιδιαίτερο τώρα λόγω κρίσης δηλαδή τι. .. σχέδια να κάνεις φοβάσαι να ονειρευτείς και πολλά αλλά σίγουρα θέλω να βγω έξω για μεταπτυχιακό. Τώρα για να γίνει αυτό θα πρέπει να υπάρχει χρήμα οπότε βλέπουμε \ ας τελειώσω με το καλό δηλαδή πρώτα και βλέπουμε»
(Κώστας, α' φάση, 7-6-2014)

4.7 Πλαίσιο και διαδικασίες στην παρούσα έρευνα

Η συλλογή των δεδομένων της παρούσας εργασίας έγινε σε δύο φάσεις. Στην πρώτη φάση πραγματοποιήθηκαν ημιδομημένες συνεντεύξεις σε 14 φοιτητές του Πανεπιστημίου Θεσσαλίας στο Βόλο στο τρίτο δεκαήμερο του Μαΐου του παρόντος έτους και η δεύτερη φάση των ημιδομημένων συνεντεύξεων μέσω διεγερμένης ανάκλησης το πρώτο δεκαήμερο του Ιουνίου. Οι συμμετέχοντες ενημερώθηκαν αναλυτικά για τους σκοπούς της έρευνας αλλά και για την αυστηρή τήρηση της ανωνυμίας τους καθώς και για την παράδοση της του ηχογραφημένου υλικού σ' εκείνους μετά την απομαγνητοφώνησή του, σε περίπτωση που το επιθυμούσαν. Οι συνεντεύξεις πραγματοποιήθηκαν έπειτα από συνεννόηση με τους συμμετέχοντες σε ήσυχο χώρο το Πανεπιστημίου των αντίστοιχων τμημάτων, στις οποίες φοιτούσαν. Επιλέχθηκε κάθε φορά ένας ήσυχος χώρος όπου δεν υπήρχε η παρουσία άλλων για να εξυπηρετηθεί τόσο η ελεύθερη έκφραση των συμμετεχόντων αλλά και η ευκολία απομαγνητοφώνησης του υλικού σε επόμενο στάδιο. Η διάρκεια της συνέντευξης εξαρτήθηκε από τη λακωνικότητα ή μη των αποκρινόμενων καθώς υπήρξε όπως ήταν αναμενόμενο διαφοροποίηση στο πλαίσιο των ανοιχτού τύπου ερωτήσεων.

Οι συνεντεύξεις της πρώτης φάσης είχαν διάρκεια περίπου 20-30 λεπτά ενώ κλείνοντας τους δόθηκε χρόνος για να δουν τη σελίδα του Facebook της Khan Academy, ώστε να την παρατηρήσουν και να καταγραφούν οι πρώτες εντυπώσεις τους για την πιθανή χρήση του ως εκπαιδευτικό πλαίσιο για ακόμη 10-15 λεπτά. Στη συνέχεια ζητήθηκε από τους συμμετέχοντες να γίνουν μέλη της Khan Academy και ως χρήστες πια του συγκεκριμένου Facebook, να δουλέψουν μ' αυτό για μία εβδομάδα, ώστε να μοιραστούν αυτή την εμπειρία τους σε επόμενη συνάντηση μαζί τους. Ο χρόνος αυτός της μίας εβδομάδας ήταν κοινός για όλους τους συμμετέχοντες

με βάση το πότε πραγματοποιήθηκε η πρώτη συνάντηση με τον καθένα. Έτσι ακολούθησε η δεύτερη φάση μέσω της stimulated recall σε συνδυασμό με 14 ημιδομημένες συνεντεύξεις διάρκειας περίπου 15 λεπτών. Οι φοιτητές με τη βοήθεια ηλεκτρονικού υπολογιστή εξέφρασαν τις απόψεις τους για τη χρήση της Khan Academy έχοντας πια δει επισταμένα το περιεχόμενό της.

4.8 Η ανάλυση των ποιοτικών δεδομένων

Η επιστημονική κοινότητα έχει δώσει ιδιαίτερο ενδιαφέρον στη διαμόρφωση κανόνων για τη σωστή διεξαγωγή της έρευνας μέσα από ποιοτικές μεθόδους (Hsieh & Shannon, 2005). Για την αποφυγή μεροληψίας οι ερωτήσεις διατυπώθηκαν προσεκτικά προς όλους τους συμμετέχοντες με τρόπο ώστε να μην προσανατολίζουν τις απαντήσεις των συμμετεχόντων ανάλογα με τις πεποιθήσεις της ερευνήτριας (Cohen & Manion 1994). Κατά την επεξεργασία των δεδομένων δημιουργήθηκαν κατηγορίες όπου οι απαντήσεις των συμμετεχόντων κωδικοποιήθηκαν ανάλογα με το περιεχόμενό τους. Στη συνέχεια εντάχθηκαν στους ανάλογους άξονες οι οποίοι οργανώθηκαν έτσι ώστε να βοηθήσουν στη ερμηνεία των απαντήσεων και να απαντηθούν στη συνέχεια τα ερευνητικά ερωτήματα (Ιωσηφίδης, 2003).

Οι κύριοι άξονες της έρευνας ήταν α) η χρήση του Facebook ως πλαίσιο κοινωνικότητας και β) η χρήση του ως εκπαιδευτικό πλαίσιο. Για καθεμιά από τις παραπάνω κατηγορίες δημιουργήθηκαν υποκατηγορίες που εστίασαν σε πιο συγκεκριμένες απόψεις των φοιτητών και φοιτητριών για τα παραπάνω ζητήματα και είναι οι εξής:

A. Το Facebook ως πλαίσιο κοινωνικότητας

1. Η επαφή με τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης: μόδα ή αναγκαιότητα, ο χρόνος ενασχόλησης
2. Η σχέση με τα μέσα κοινωνικής δικτύωση: αμφίθυμη, θετική, αρνητική
3. Η εικονική παρουσία: έμφυλες διαφορές, δίκτυα, σχέση φοιτητών – καθηγητών
4. δημιουργία δικτύων: διατήρηση προϋπαρχουσών σχέσεων, δημιουργία νέων φίλων, συμμετοχή σε facebook groups

B. Το Facebook ως εκπαιδευτικό πλαίσιο

1. Τυπική και άτυπη εκπαίδευση: η εικονική παρουσία, το κρυφό αναλυτικό πρόγραμμα

2. Απόψεις για το παράδειγμα της Khan Academy (δύο φάσεις): η πρώτη επαφή, τα εργαλεία, αξιοπιστία περιεχομένου, συνεργατικό περιβάλλον, η φυσική του εκπαιδευτικού, η παραδοσιακή εκπαίδευση, το οπτικοακουστικό υλικό.

4.9 Εγκυρότητα και αξιοπιστία της έρευνας

Ως προς την εγκυρότητα της έρευνας επιλέχθηκαν φοιτητές και φοιτήτριες από διάφορα τμήματα σχολών του Πανεπιστημίου Θεσσαλίας με έδρα το Βόλο τόσο άντρες όσο και γυναίκες. Σε σχέση με την αξιοπιστία της έρευνας πραγματοποιήθηκαν δύο φάσεις ημιδομημένων συνεντεύξεων καθώς στην πρώτη φάση οι συμμετέχοντες συζήτησαν για ένα ζήτημα το οποίο δε είχαν εμπειρία. Για το λόγο αυτό δόθηκε στους συμμετέχοντες το ίδιο χρονικό περιθώριο της μίας εβδομάδας ώστε να γνωρίσουν το περιεχόμενο της Khan Academy και ως χρήστες της συγκεκριμένης σελίδας στο Facebook να εκφράσουν εστιασμένα τις απόψεις τους.

Ως προς την αξιοπιστία της έρευνας η πολλαπλή χρήση μεθοδολογικών εργαλείων τριγωνισμό (triangulation) είναι μία ιδιαίτερα χρήσιμη τεχνική αφού με τον τρόπο αυτό επιχειρείται η ολόπλευρη εξήγηση του υπό μελέτη φαινομένου. Ο τριγωνισμός μέσα από τις δύο φάσεις των ημιδομημένων σε συνδυασμό με τη διεγερμένη ανάκληση που χρησιμοποιήθηκαν στην παρούσα εργασία οδήγησε στην καλύτερη ανάλυση των δεδομένων κατά συνέπεια σε πιο ασφαλή αποτελέσματα που συμβάλλουν στην αξιοπιστία της έρευνας (Cohen & Manion, 1994). Ακόμη η διασφάλιση της εμπιστευσιμότητας (trustworthiness) κατά τους Lincoln & Guba, (1985) είναι βασικός παράγοντας ως προς την αξιοπιστία της έρευνας. Αυτή επιτεύχθηκε στην παρούσα εργασία μέσα από την επίμονη ενασχόληση της ερευνήτριας με το προς διερεύνηση ζήτημα ώστε να έχει σωστή πληροφόρηση και γνώση του αντικειμένου. Επιπλέον η εμπιστευσιμότητα επιτεύχθηκε με την ακριβή λεπτομερή καταγραφή των λεγομένων των συμμετεχόντων και την αναλυτική περιγραφή τους στην παρούσα εργασία.

4.10 Περιορισμοί της έρευνας

Βασικός περιορισμός που παρουσιάστηκε στη παρούσα έρευνα είναι η μη εξοικείωση των συμμετεχόντων με εκπαιδευτικές προσπάθειες παρόμοιες με αυτή του παραδείγματος που χρησιμοποιήθηκε για τις ανάγκες της μελέτης. Η επαφή τους με την Khan Academy ήταν από τις πρώτες, γεγονός που δημιούργησε δυσκολίες στην παρουσίαση κάποιων εννοιών. Οι απαντήσεις που δόθηκαν ήταν σε υποθετικό επίπεδο κατά την πρώτη φάση των ημιδομημένων συνεντεύξεων καθώς οι συμμετέχοντες δεν είχαν επαφή με παρόμοια εφαρμογή στο παρελθόν. Παρόλο το χρονικό διάστημα της μίας εβδομάδας που τους δόθηκε για να εξοικειωθούν με τις δυνατότητες και τους στόχους της, εξακολουθούσαν να την αντιμετωπίζουν ως κάτι το υποθετικό και ως κάτι που όμως πρόκειται γίνει μέρος της εκπαιδευτικής διαδικασίας στο μέλλον. Επιπλέον περιορισμός της έρευνας ήταν ότι δόθηκε στους συμμετέχοντες για τις ανάγκες της έρευνας το χρονικό περιθώριο της μίας εβδομάδας για τη γνωριμία τους με την Khan Academy.

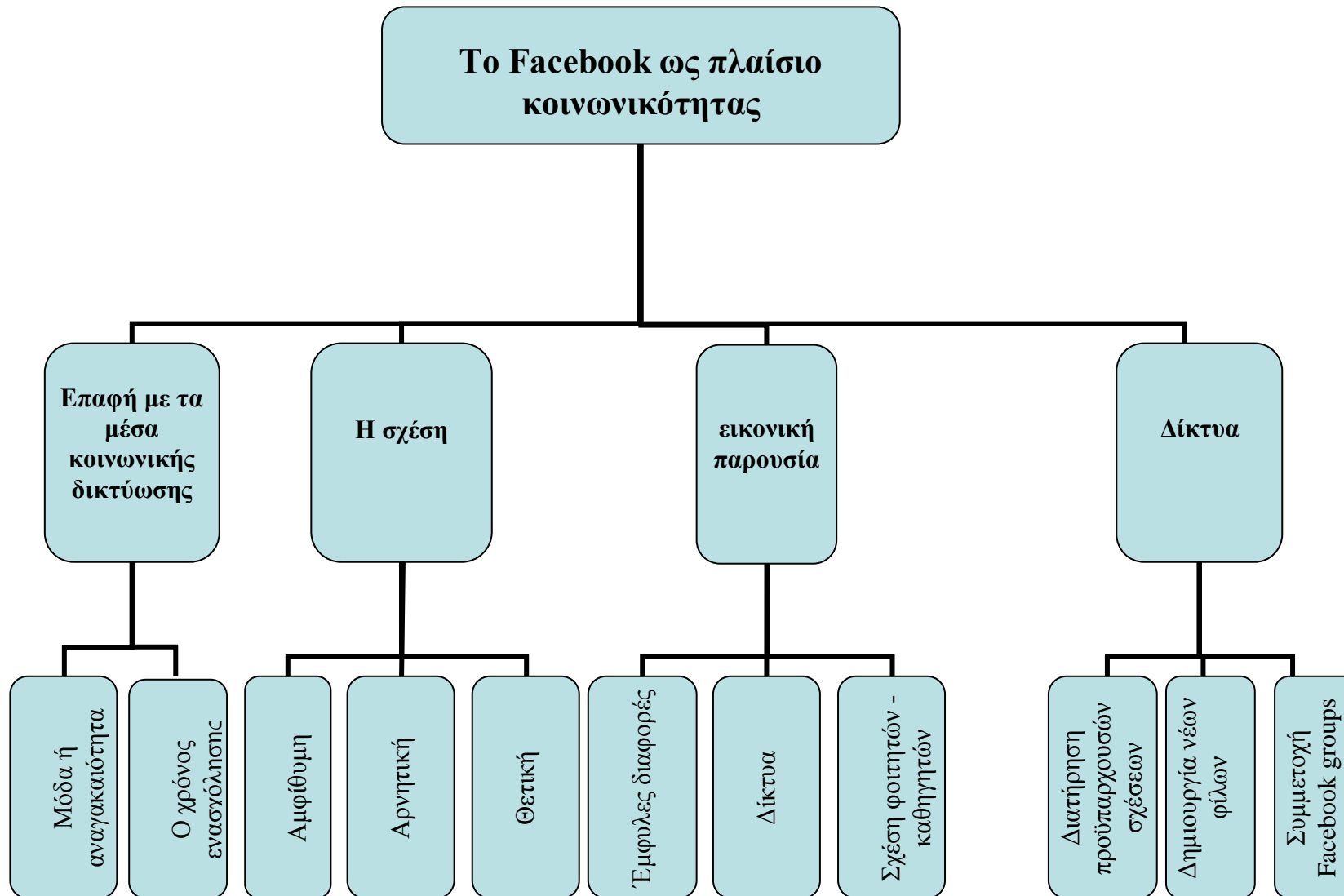
Μέρος τρίτο

Η ΑΝΑΛΥΣΗ ΤΩΝ ΔΕΔΟΜΕΝΩΝ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5^ο: ΤΟ FACEBOOK ΩΣ ΠΛΑΙΣΙΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΤΗΤΑΣ

Η πρώτη φάση των ημιδομημένων συνεντεύξεων πραγματοποιήθηκε με 14 φοιτητές 7 διαφορετικών τμημάτων του Πανεπιστημίου Θεσσαλίας με έδρα το Βόλο το Μάιο του 2014. Στην πρώτη φάση των συνεντεύξεων επιχειρήθηκε να αναδειχθεί το τι εμπειρίες έχουν οι φοιτητές ως προς τη χρήση του Facebook στην κοινωνική τους ζωή. Ο χρήστης των μέσων κοινωνικής δικτύωσης μέσα από την αλληλεπίδραση με τα άλλα μέλη οδηγείται την ανάπτυξη της κοινωνικότητας του αφού μέσα σε αυτά τα δίκτυα διατηρεί επαφή με άτομα που ήδη γνωρίζει ή δημιουργεί νέες φιλίες (Jones et al., 2011).

Στο παρακάτω διάγραμμα παρουσιάζονται οι κατηγορίες και υποκατηγορίες που προέκυψαν ως προς τον άξονα της χρήσης του Facebook ως πλαίσιο κοινωνικότητας.

Εικόνα 7. Διάγραμμα 3. Υποκατηγορίες της χρήσης του Facebook ως πλαίσιο κοινωνικότητας

5.1 Η επαφή με τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης

Στο συγκεκριμένο άξονα ερωτήσεων οι συμμετέχοντες κλήθηκαν να απαντήσουν για τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης που χρησιμοποιούν, για την πρώτη φορά που ήρθαν σε επαφή με αυτά τα μέσα, καθώς και για το στοιχείο που τους άρεσε και τους έκανε να παραμείνουν μέσα σε αυτά. Από τη συζήτηση μαζί τους έγινε κατανοητό ότι ο κόσμος των μέσων κοινωνικής δικτύωσης είναι γνωστός στους συμμετέχοντες, καθώς το Facebook το χρησιμοποιούν όλοι, χωρίς παρόλα αυτά να είναι το μόνο μέσο που χρησιμοποιούν. Το Twitter και το Instagram είναι τα αμέσως επόμενα δημοφιλή μέσα για τους συμμετέχοντες.

Η πρώτη επαφή των χρηστών του Facebook με το μέσο γίνεται κατά τη σχολική περίοδο συγκεκριμένα στο Λύκειο. Άλλωστε το Facebook μπήκε δυναμικά στη ζωή όλων τα τελευταία χρόνια και γι αυτό δεν θα ενέμενε κανείς άλλος την ενασχόληση των συμμετεχόντων από μικρότερη ηλικία. Η πρώτη φορά χρήσης του Facebook ήταν πιθανόν να δημιουργήσει άγχος στο χρήστη καθώς θα εξέθετε στοιχεία της ταυτότητάς του για πρώτη φορά μέσα από το διαδίκτυο σε ένα αρκετά μεγάλο αριθμό συμμετεχόντων. Η Φαίδρα (ΙΑΚΑ, 19 ετών) σημειώνει χαρακτηριστικά για την πρώτη φορά χρήσης του Facebook:

«Πολύ ωραία (ήταν η πρώτη φορά χρήσης του μέσου), έχεις το άγχος, όχι το άγχος, να μάθεις κάτι, να ανεβάσεις μια φωτογραφία... να δεις τι γράφει ο άλλος ... για τα like, να δεις αν σου πατήσει ο άλλος like ή όχι, ωραία ήταν, ωραία» (Φαίδρα α' φάση, 3-6-2014)

Για άλλους η πρώτη φορά επαφής με το Facebook σηματοδοτούσε την έναρξη μιας υπερβολικής χρήσης από μέρους τους, που οδηγούσε στη μείωση της επίδοσής τους στα μαθήματα κάτι το οποίο επιβεβαιώνεται και από τους Kirschner & Karpinski (2010) οι οποίοι βρήκαν ότι η αυξημένη ενασχόληση των εκπαιδευομένων με το Facebook έχει αρνητική επίπτωση στις επιδόσεις τους. Η Ελένη (ΠΤΕΑ, 22 ετών) αναφέρει ότι:

«Ήμουν σε περίοδο διαβάσματος και με είχε παρασύρει... δεν διάβαζα όσο έπρεπε και ήμουν συνεχώς στον υπολογιστή. Αλλά μετά από ένα με δύο μήνες, εντάξει, επανήλθα» (Ελένη, α' φάση, 5-6-2014)

Η μεγάλη εισχώρηση της χρήσης του Facebook στις νεαρές ηλικίες όχι μόνο υπήρξε η αφορμή να δημιουργήσει ένα είδος μόδας που ώθησε τους περισσότερους να δημιουργήσουν έναν λογαριασμό, αλλά ταυτόχρονα διευκόλυνε και την εκμάθησή του.

Η Άννα (α' φάση, 7-6-2014) ανέφερε ότι η εικόνα του νέου μέσου της ήταν πολύ γνωστή και ουσιαστικά η πρώτη της επαφή ουσιαστικά ήταν τυπική, γιατί άτυπα είχε έρθει πολύ

νωρίτερα σε επαφή μέσα από τη χρήση που γινόταν στο φιλικό της κύκλο. Ο ενθουσιασμός στην αρχή ήταν μεγάλος, αλλά με το πέρασμα του χρόνου ο ενθουσιασμός περιορίστηκε.

Η Νεφέλη (ΠΤΔΕ, 19 ετών) είχε την ίδια αρχική εμπειρία υπογραμμίζοντας:

«Αρχικά γιατί πολύ απλά είσαι πορωμένος από τον ενθουσιασμό της ηλικίας και γενικότερα το ότι έρχεσαι σε επαφή με μια τέτοια εμπειρία, μου φαινόταν όλα τέλεια, παιχνίδια, γνωστοί, σελίδες... ενημερώσεις μέσω του Facebook κτλ., στην αρχή εθίστηκα, κάθε μέρα στο Facebook, κάθε μέρα, στην πορεία κατάλαβα όμως ότι ασφαλώς έχει και τα μειονεκτήματά του και τότε άρχισα να μειώνω τη χρήση του» (Νεφέλη, α' φάση, 4-6-2014)

Η επαφή με το Facebook δεν ήταν εύκολη για όλους. Η γνωριμία και η εξοικείωση με αυτό άλλες φορές γινόταν σταδιακά όσο ο χρήστης εκτίθετο σε αυτό. Η Φρύνη (Οικονομικό, 20 ετών) υπογράμμισε την αρχική της δυσκολία, αλλά και την άμεση εξέλιξή της όσον αφορά στη χρήση του Facebook καθώς γνώριζε σταδιακά τις λειτουργίες του.

Όπως φάνηκε από τις απαντήσεις των συμμετεχόντων, στη συνείδηση ορισμένων χρηστών, η έννοια «μέσα κοινωνικής δικτύωσης» θεωρείται η οποιαδήποτε υπηρεσία που προσφέρει ένα είδος επικοινωνίας. Η ουσία τους δηλαδή είναι η επικοινωνία ως μέσο κοινωνικής δικτύωσης. Για παράδειγμα η Νεφέλη (ΠΤΔΕ, 19 ετών) στην ερώτηση *«Ποιά μέσα κοινωνικής δικτύωσης γνωρίζεις;»* φάνηκε να ταυτίζει την έννοια του μέσου κοινωνικής δικτύωσης με την έννοια της υπηρεσίας ηλεκτρονικού ταχυδρομείου (e-mail). Συγκεκριμένα ανέφερε:

«Γνωρίζω το Twitter, το skype, το Facebook, το gmail, yahoo και πολλά είδη mail» (Νεφέλη, α' φάση, 4-6-2014)

Από τα παραπάνω φαίνεται πως οι συμμετέχοντες ήρθαν στην πλειοψηφία τους σε επαφή με το Facebook ήδη ως έφηβοι. Οι λόγοι που τους οδήγησαν στο να γίνουν χρήστες του συγκεκριμένου μέσου είναι όπως αναφέρουν στη συντριπτική τους πλειοψηφία η παρότρυνση των «άλλων» συγκεκριμένα των συνομηλίκων τους. Από το γεγονός αυτό προκύπτει το ερώτημα ο λόγος χρήσης του είναι ότι το χρησιμοποιούν όλοι πρόκειται δηλαδή για μόδα κι αυτό αναλύεται στην επόμενη υποενότητα.

5.1.1 Facebook: μόδα ή αναγκαιότητα;

Στην ερώτηση για το αν η χρήση του Facebook είναι μόδα η απάντηση ήταν «θετική» αφού οι οκτώ από τους συμμετέχοντες εξίσου και από τα δύο φύλα, δηλώνουν πως είναι μόδα αλλά ταυτόχρονα φαίνεται να θεωρούν διαχρονική τη χρήση του, καθώς για εκείνους είναι πια απαραίτητο εργαλείο στην καθημερινότητα τους κυρίως για την επαφή με τους άλλους.

Για τον Αντρέα (α' φάση, 3-6-2014) το Facebook έχει αρχίσει να χάνει την αίγλη του καθώς όπως σημειώνει:

«Το Facebook ναί ... βασικά ήταν μόδα δηλαδή μέχρι πέρυσι; Πιστεύω σιγά-σιγά δεν υπάρχει αυτό το άστρο που υπήρχε αλλά έχει παραμείνει σταθερό αλλά ήταν μόδα κι έτσι ξεκίνησε και πολλαπλασιάστηκε σαν μόδα»

Χαρακτηριστικά μία συμμετέχουσα δηλώνει:

«Η μόδα ποτέ δεν πεθαίνει» (Φρύνη, α' φάση, 7-6-2014).

Το Facebook είναι σημείο των καιρών που έχει μπει στην καθημερινότητα όλων και έχει μεγάλη ανταπόκριση. Όλοι οι συμμετέχοντες θεωρούν ότι η δυναμική του είναι μεγάλη και δύσκολα θα αποβληθεί από την καθημερινή δραστηριότητα του κόσμου.

Ο Γιώργος (Τμήμα Μηχανικών Υπολογιστών, 21 ετών) σημειώνει:

«Θεωρώ ότι πλέον τόσο γρήγορα που αλλάζει ο κόσμος ότι:: δε μπορούμε να πούμε το Facebook μόδα. Νομίζω ότι είναι ένα πρακτικό κομμάτι και πλέον διδάσκεται και σε Πανεπιστήμια και σε σχολές και νομίζω ότι: είναι ένα κομμάτι της καθημερινότητάς μας. Δε μπορώ να πω ότι είναι μόδα αλλά ότι θα είναι απαραίτητο για τη συνέχεια, βλέπουμε διαφημίσεις. .. βλέπουμε και από τους εαυτούς (...) δηλαδή βλέπω εγώ τον εαυτό μου, μπαίνω στο Facebook πολύ περισσότερο από το να κοιτάζω τηλεόραση. Δε νομίζω ότι είναι μόδα, είναι η καθημερινότητά μας» (Γιώργος, α' φάση, 5-6-2014)

Για τους συμμετέχοντες της έρευνας φαίνεται η χρήση του μέσου να θεωρούν πως ξεκίνησε σα μόδα, λόγος χρήσης ο οποίος εντοπίστηκε και από τον Bumgarner (2007). Στην πορεία του όμως χρήσης κατέστη σημαντικό μέσο επικοινωνίας για εκείνους. Ορισμένοι συμμετέχοντες επισημαίνουν τη διαχρονικότητά του εξηγώντας πως αν ήταν απλά σημείο των καιρών δεν θα είχε μεγάλη απήχηση έως και σήμερα όπου έχουν δημιουργηθεί πολλά ανταγωνιστικά μέσα κοινωνικής δικτύωσης.

5.1.2 Ο χρόνος ενασχόλησης

Από τις συνεντεύξεις προκύπτει ότι επικρατούν δύο τάσεις ανάμεσα στους συμμετέχοντες όσον αφορά στην ενασχόληση με το Facebook. Αφενός εννέα από τους συμμετέχοντες το χρησιμοποιούν, αλλά χωρίς να επενδύσουν τον ίδιο χρόνο όπως έκαναν στο παρελθόν. Στο παρελθόν λόγω του ότι ήταν ένα νέο για αυτούς μέσο επένδυαν αρκετό χρόνο, αλλά σταδιακά άρχισαν να αποκόπτονται, χωρίς αυτό να ισοδυναμεί με παύση της χρήσης του. Αυτό είναι κάτι που θα μπορούσε να υποδηλώνει πως φθίνει η χρήση του σήμερα κάτι το οποίο

υποστηρίζεται και από τον Bosker (2013). Αφετέρου η αύξηση του χρόνου χρήσης για τους υπόλοιπους πέντε συμμετέχοντες οφείλεται στην αύξηση του ελεύθερου χρόνου τους κατά τη φοιτητική τους ζωή ενώ ταυτόχρονα αναγνωρίζεται από έναν συμμετέχοντα η ευκολία πρόσβασης ως ένα από τα πλεονεκτήματα χρήσης του μέσου (Jimojiannis et al., 2013).

Χαρακτηριστικά ο Ιάσοντας (Οικονομικό, 19 ετών) σημειώνει για τη μείωση του χρόνου ενασχόλησής του με το μέσο:

«Τώρα λιγότερο (χρόνο), έχω επηρεαστεί έχω μια προδιάθεση να μην θέλω να μπω τώρα τόσο συχνά... λόγω όλων αυτών που έχουν γίνει, έτσι όπως το χειρίζεται ο κόσμος και όλα αυτά που γράφει ας πούμε (...) αλλά εντάξει δεν με ενοχλεί και τόσο πολύ απλώς είναι ένα αρνητικό σημείο» (Ιάσοντας, α' φάση, 5-6-2014)

Από την άλλη πλευρά υπάρχουν και οι χρήστες που αύξησαν την ενασχόλησή τους με το Facebook καθώς τα τεχνολογικά μέσα που υπάρχουν στη διάθεσή τους είναι περισσότερα και μπορούν πιο εύκολα να έχουν πρόσβαση στο διαδίκτυο. Ο Αντρέας (ΠΤΕΑ, 20 ετών) υπογραμμίζει το γεγονός ότι οι υποδομές που είναι διαθέσιμες καθορίζουν και τη χρήση των εφαρμογών. Χαρακτηριστικά αναφέρει:

«Επειδή έχουν πλέον εξελιχθεί και τα κινητά δε χρειαζόμαστε καν... υπολογιστές έχουμε ένα android κινητό όλη την ώρα ας πούμε άμα δεν έχω να κάνω κάτι το ανοίγω, κοιτάω ενημερώσεις αν μου έχει στείλει κάποιος ένα μήνυμα... κοιτάω να του απαντάω» (Αντρέας, α' φάση, 3-6-2014)

Ο χρόνος ενασχόλησης για τους συμμετέχοντες φαίνεται να επηρεάζεται από δύο παράγοντες. Ο πρώτος είναι ο ενθουσιασμός του πρωτόγνωρου και ο δεύτερος ο ελεύθερος χρόνος ο οποίος στα μαθητικά τους χρόνια ήταν περιορισμένος. Για κάποιους η έναρξη της φοιτητικής τους ζωής σε συνδυασμό με την ευκολότερη πρόσβαση μέσω κινητού τηλεφώνου τους οδήγησε να ασχολούνται πιο συστηματικά, αφιερώνοντας περισσότερο χρόνο για τη χρήση του Facebook.

5.2 Η σχέση με τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης

Στη συνέχεια διερευνήθηκαν οι απόψεις των φοιτητών και φοιτητριών ως προς τις θετικές και αρνητικές πτυχές των μέσων κοινωνικής δικτύωσης και του Facebook ειδικότερα. Όλοι δήλωσαν πως έχουν λογαριασμό στο Facebook επιβεβαιώνοντας τα ερευνητικά δεδομένα που το καθιστούν ως το πλέον δημοφιλές μέσο κοινωνικής δικτύωσης, η δημοτικότητα του οποίου αποτέλεσε και το λόγο διερεύνησης του συγκεκριμένου μέσου στην παρούσα εργασία.

Ανάμεσα στους συμμετέχοντες υπήρξε η εξαίρεση μίας φοιτήτριας η οποία εκφράζεται αρνητικά ως προς τη χρήση του μέσου. Η συμμετέχουσα ενώ είχε δημιουργήσει, λογαριασμό στο παρελθόν, δεν τον διατηρεί πια για λόγους που θα συζητηθούν παρακάτω.

Για επτά από τους συμμετέχοντες η σχέση με το μέσο είναι αμφίθυμη καθώς φάνηκε πως άλλα σκέφτονται και άλλα πράττουν σε σχέση με τη χρήση της τεχνολογίας (Διαμαντάκη, Ντάβου & Πανούσης 2001). Ενώ δηλαδή κάνουν ενεργή χρήση του μέσου, ταυτόχρονα εκφράζουν τις αρνητικές του πτυχές.

5.2.1 Αμφίθυμη σχέση

Από τη συζήτηση, έγινε κατανοητό ότι παρά τους κινδύνους ή τα περιστατικά που μπορεί να συνέβησαν σε κάποιους, η χρήση του Facebook είναι δύσκολο να διακοπεί. Από την άλλη με την αποκάλυψη πολλών προσωπικών πληροφοριών στο χώρο των κοινωνικών δικτύων αναγνωρίζουν ότι μπορεί να προκληθούν προβλήματα, που μπορεί να μην είναι ακόμα εύκολα και άμεσα αντιληπτά. Αυτά θα παρουσιαστούν στο πέρασμα του χρόνου και δεν είναι γνωστό με ποια μορφή θα εμφανιστούν (Γιώργος α' φάση, 5-6-2014).

Οι γυναίκες χρήστες του Facebook, μοιάζει να γίνονται συχνά θύματα παρενοχλήσεων σύμφωνα με τα λεγόμενα των συμμετεχόντων. Οι επτά άντρες συμμετέχοντες, γνωρίζουν ότι υπάρχουν αυτά τα φαινόμενα, τα καταδικάζουν, αλλά συνεχίζουν χωρίς φόβο να κάνουν χρήση του χωρίς να θεωρούν ότι κινδυνεύουν. Η γνώση τους γι' αυτά τα φαινόμενα προέρχεται τόσο από τα μέσα μαζικής ενημέρωσης όσο και από πραγματικά περιστατικά που συνέβησαν σε γνωστά τους πρόσωπα.

Από τους συμμετέχοντες της έρευνας είναι ενδεικτικό ότι δύο από τις γυναίκες που συμμετείχαν στην έρευνα δέχτηκαν κάποιου είδους παρενόχληση μέσα στο χώρο του Facebook. Η Φρύνη (Οικονομικό, 20 ετών) είδε τον προσωπικό της λογαριασμό στο Facebook να παραβιάζεται και να αναρτάται σε αυτόν υλικό από τρίτο πρόσωπο, το οποίο ήταν προσβλητικό για την ίδια. Οι επιπτώσεις ήταν περιορισμένες, καθώς η χρήστης έκανε καταγγελία στο Facebook και συνέχισε τη δραστηριότητά της μέσα από νέο λογαριασμό. Ακόμη η Ελένη (ΠΤΕΑ, 22 ετών) δέχτηκε μηνύματα σεξουαλικού περιεχομένου από κάποιον άγνωστο. Η χρήστης με τις κατάλληλες κινήσεις ανακάλυψε την ταυτότητα του ατόμου και έκανε την αντίστοιχη καταγγελία στη δίωξη ηλεκτρονικού εγκλήματος.

«Έχω πιο πολλές (εμπειρίες παρενόχλησης) αλλά θα αναλύσω την μία που θυμάμαι. Ένας άγνωστος για εμένα, με ενόχλησε πριν από ένα χρόνο. Μου έστειλε κάποια μηνύματα ενοχλητικά, σεξουαλικού περιεχομένου και αναγκάστηκα να του κάνω μήνυση. Δηλαδή

έψαξα τα πάντα, όνομα, τα πάντα, τον πήρα τηλέφωνο και:: αναγκάστηκα να του κάνω μήνυση για να σταματήσει, γιατί δεν σταματούσε»

Η ίδια στο αν επηρεάστηκε στο πώς χρησιμοποιεί το Facebook μετά από αυτή την εμπειρία σημείωσε τα εξής:

«Το πρώτο διάστημα ναι. Αλλά μετά το ξέχασα, και πάλι ας πούμε ανέβαζα φωτογραφίες μου μιλούσανε, μιλούσα... όσο περνούσε ο καιρός το ξεχνούσα» (Ελένη, α' φάση, 5-6-2014)

Η Νεφέλη (ΠΤΔΕ, 19 ετών) από την άλλη έκανε λόγο για διαστάσεις εθισμού τα πρώτα χρόνια που ήρθε σε επαφή με τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης και με το Facebook συγκεκριμένα το οποίο επέλεξε να χρησιμοποιήσει. Από την πρώτη στιγμή που ήρθε σε επαφή με το νέο μέσο έκανε κατάχρηση όπως ανέφερε η οποία με την πάροδο του χρόνου πια σταμάτησε να γίνεται αποδίδοντας το θέμα αυτό στην ηλικία της- καθώς ήταν μόλις 14 χρονών όταν άρχισε- ενώ μεγαλώνοντας μπορούσε να κάνει εποικοδομητική χρήση του μέσου. Χαρακτηριστικά ανέφερε:

«Ήταν πολύ μεγάλη η σχέση (με το Facebook) για τον πολύ απλό λόγο του εθισμού. Μπορώ να πω ότι στην ηλικία των δεκατριών- δεκατεσσάρων, ήτανε στα πάνω του το Facebook. Δημιούργησα Facebook, e-mail καθαρά και μόνο για [...]και για πολλές εκπαιδευτικές εργασίες, και στην αρχή ήταν πολύ στενή η σχέση λόγω του εθισμού, ενθουσιασμός σε αυτή την ηλικία, κάτι σχετικά καινούριο, νέα επαφή, στην πορεία ας πούμε αναζήτησα περισσότερο την ουσία...»

Και συνεχίζοντας αναγνωρίζει ως ουσία τη δυνατότητα επικοινωνίας και ενημέρωσης σημειώνοντας:

«Καθαρά ε:: η επικοινωνία με ανθρώπους που θέλω και όχι χάσιμο χρόνου για να περνά η ώρα. Το να μαθαίνω δηλαδή αν αυτοί που με ενδιαφέρουν είναι καλά και η ενημέρωση για θέματα που με ενδιαφέρουν. Αυτό» (Νεφέλη, α' φάση, 4-6-2014)

Η ίδια χαρακτηριστικά συνοψίζει:

«Υπάρχουν ασφαλώς και τρωτά και πλεονεκτήματα. Πλεονεκτήματα είναι ότι μπορείς... να έρθεις σε επαφή με κάποιους ανθρώπους που δεν θες να τους χάσεις. Βέβαια σε αυτό υπάρχει το ερώτημα: γιατί να μην υπάρχει μια πιο άμεση επαφή; Ένα άλλο πλεονέκτημα είναι ότι μπορείς να ψάξεις σε κάποια site... μπορείς να βρεις πληροφορίες για εργασίες, γενικότερα μπορείς στην καθημερινότητά σου, μπορείς μέχρι και βιντεοκλήσεις να κάνεις να μιλήσεις με τον άλλον χωρίς καν να χρεωθείς. Και υπάρχουν και τα τρωτά το ότι

μπορείς άνετα να είσαι κάποιο θύμα, να.: βρεθείς προ εκπλήξεως σε κάποια πλεκτάνη χωρίς να το γνωρίζεις να.: βρεθείς σε ιστότοπους που μπορούν απλά να βλάψουν τον υπολογιστή σου»

Η χρήση των κοινωνικών δικτύων δημιουργεί την ανάγκη να προβάλει το άτομο έναν διαφορετικό εαυτό από αυτόν που είναι και αυτή η προσέγγιση φαίνεται να περιορίζει τις κινήσεις των χρηστών των κοινωνικών δικτύων και να τους εγκλωβίζει σε μία ιδιαίτερη συμπεριφορά. Η εικονική εξιδανίκευση του «εγώ» θα δημιουργήσει προβλήματα στην καθημερινή συμπεριφορά του χρήστη. Ο Άλκης (ΠΤΔΕ, 21 ετών) αναφέρει:

«Δεν είναι ότι δε θα βγεις έξω για να μπεις στο Facebook. Εκτός αν είσαι εθισμένος ας πούμε αλλά.: πιστεύω ότι κάποια πράγματα τα παραγκωνίζεις λόγω του ότι πλασάρεις τον εαυτό σου όπως θέλεις ξέρω γω στο Facebook και μετά δεν αντέχεις να πλασάρεις τον πραγματικό σου εαυτό. Τον θεωρείς λίγο κι έτσι αποτραβιέσαι από την πραγματική επαφή με τους άλλους» (Άλκης, α' φάση, 8-6-2014)

Η Μαρία (ΠΤΠΕ, 22 ετών) υπογραμμίζει ότι η χρήση των κοινωνικών δικτύων μπορεί να συμβάλει αποφασιστικά στην κάλυψη του επικοινωνιακού κενού ανάμεσα στην ίδια και το συγγενικό και φιλικό της περιβάλλον αναφέροντας:

«Θεωρώ πως πρέπει να υπάρχουν(τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης) γιατί μπορεί να έχεις κάποιους συγγενείς σου ή κάποιους φίλους... οι οποίοι δεν είναι κοντά σου και είναι μακριά. Για να κρατάς έστω και μια στοιχειώδη επικοινωνία και επαφή, αλλά... από την άλλη κρύβουνε και κάποιους, όπως όλα βέβαια, κινδύνους» (Μαρία, α' φάση, 3-6-2014)

Η Νεφέλη (ΠΤΔΕ, 19 ετών) θεωρεί ότι η προσαρμογή της στην ακαδημαϊκή ζωή θα ήταν πιο εύκολη γι αυτή αν δεν υπήρχε το Facebook. Η συγκεκριμένη φοιτήτρια δίνει μεγάλη σημασία στην προσωπική επαφή και αυτό φαίνεται από τα λεγόμενά της:

«Όλες αυτές τις ερωτήσεις και τις απορίες που θα είχα, θα μπορούσα να τις κάνω από κοντά, να πάω για ένα καφέ, να αποκτήσω περισσότερες φίλες, περισσότερους γνωστούς \\ και εννοείται πως αυτό θα είχε και [...] στην πορεία» (Νεφέλη, α' φάση, 4-6-2014)

Οι φίλοι που έχουν ενταχθεί στο δίκτυο του κάθε συνεντευξιζόμενου είναι πολλοί και πολλές φορές οι ίδιοι δυσκολεύονται να τους προσδιορίσουν. Η επικοινωνία με τους φίλους τους εκτός Βόλου επιτυγχάνεται σε μεγάλο βαθμό μέσα από το Facebook, αλλά υπάρχει πάντα η πιο άμεση λύση της επικοινωνίας μέσα από τα παραδοσιακά μέσα που «σπάνε» την απρόσωπη επικοινωνία του Facebook. Ο Γιώργος (Τμήμα Μηχανικών Υπολογιστών, 21 ετών) σημειώνει:

«Το Facebook το έχω για να επικοινωνώ άμεσα με ανθρώπους που ζουν εδώ:: για να τους πώ ας πούμε πότε θα βγούμε πού θα πάμε τέτοια. Δε μου πάει αν τον άλλο έχω να τον δω καιρό να του μιλήσω μέσω Facebook εντελώς απρόσωπο μου φαίνεται θα ε:: τον πάρω τηλέφωνο είναι πιο σωστό για μένα» (Γιώργος, α' φάση, 5-6-2014)

Από τα λεγόμενα των συμμετεχόντων είναι εύκολο να εξαχθεί το συμπέρασμα ότι τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης προσελκύουν το ενδιαφέρον των νέων ανθρώπων εξαιτίας της ευκολίας στην επικοινωνία που προσφέρουν, αλλά το περιεχόμενο που διακινείται και αναρτάται μέσα σε αυτά μπορεί να δημιουργήσει πρόβλημα στην καθημερινότητα των χρηστών. Οι φοιτητές και φοιτήτριες της έρευνας εντοπίζουν τα σημεία εκείνα που ζητήματα εθισμού κατά την έναρξη της χρήσης του ενώ ήταν έφηβοι. Ο εθισμός στους εφήβους και γενικότερα στους ηλικιακά νέους χρήστες είναι κάτι το οποίο υποστηρίζεται και από τους Wilson, Fornaiser, & White (2010) σύμφωνα με τους οποίους οι νέοι επενδύουν υπερβολικό χρόνο για τη χρήση του Facebook.

5.2.2 Θετική σχέση

Η δυνατότητα για άμεση και δωρεάν ενημέρωση και επικοινωνία αποτελεί ισχυρό θέλγητρο για χρήση των μέσων κοινωνικής δικτύωσης. Μάλιστα η επικοινωνία χωρίς οικονομική επιβάρυνση αποτελεί σημαντικό θέλγητρο για έναν φοιτητή που βρίσκεται μακριά από το σπίτι του, γι' αυτό και τονίστηκε σχεδόν από το σύνολο των συμμετεχόντων ως ένα από τα βασικότερα πλεονεκτήματα χρήσης του μέσου με σκοπό την επικοινωνία με συγγενείς και φίλους. Για μία συμμετέχουσα η σχέση της γινόταν πιο έντονη όσο περισσότερο μάθαινε και τις νέες τεχνολογίες. Η Φαίδρα (ΙΑΚΑ, 19 ετών) δήλωσε χαρακτηριστικά ότι:

«(...) τα βασικά ήξερα για να σου πω την αλήθεια, αλλά όπως είναι λογικό στη συνέχεια:: μαθαίνεις και μπαίνεις όλο και περισσότερο σε αυτά οπότε τώρα έχω μία καλύτερη σχέση» (Φαίδρα α' φάση, 3-6-2014)

Όλοι οι συμμετέχοντες φαίνεται πως κατά την έναρξη της φοιτητικής τους ζωής πρώτα άρχισαν να γνωρίζουν πρώτα τους συμφοιτητές τους δια ζώσης και στη συνέχεια μετέφεραν τη φιλία τους και στο ψηφιακό περιβάλλον. Για τρεις από τους συμμετέχοντες η δημιουργία ενός δικτύου φίλων χρειάστηκε κάποιο χρονικό διάστημα, άλλα για τους υπόλοιπους η δημιουργία αυτού του δικτύου ήταν πολύ πιο σύντομη. Η προσαρμογή των φοιτητών στην πόλη του Βόλου κατά γενική ομολογία διευκολύνθηκε από τη χρήση του Facebook αφού μπόρεσαν άμεσα να προσδιορίσουν σημεία όπου συγκεντρώνονταν οι φοιτητές.

«Υπάρχουν και ομάδες όπως το Οικονομικό του Βόλου που είναι όλα τα άτομα της σχολής... ανεβάζουμε σημειώσεις, ερωτήσεις, απορίες... γινόμαστε φίλοι μέσω αυτής της ομάδας οπότε με βοήθησε πάρα πολύ»

Ο δωρεάν τρόπος επικοινωνίας και άμεση σύναψη σχέσεων μέσα από το Facebook αναφέρθηκαν ως σημαντικά πλεονεκτήματα χρήσης του μέσου από τους συμμετέχοντες που τάχθηκαν θετικά ως προς τη χρήση του. Το Facebook βοήθησε τους συμμετέχοντες να προσαρμοστούν στα νέα δεδομένα της φοιτητικής τους ζωής μέσα από τον τρόπο αυτό επαφής με τους συμφοιτητές τους. Επομένως για εκείνους αποτέλεσε μέσο υποστήριξης της ανάπτυξης της κοινωνικότητάς τους.

5.2.3 Αρνητική σχέση

Η διακοπή της χρήσης του Facebook δεν συνίσταται αποκλειστικά στην παρενόχληση που μπορεί να βιώσουν οι χρήστες του σε κάποιες ομάδες. Ο τρόπος έκφρασης των χρηστών μπορεί να μην συνάδει με τη λογική και την ανοχή άλλων χρηστών γεγονός που ίσως ξενίσει στους τελευταίους. Χαρακτηριστικά η Φαίδρα (ΙΑΚΑ, 19 ετών) ήταν η μοναδική από τους συμμετέχοντες της έρευνας η οποία επέλεξε να καταργήσει το λογαριασμό της στο Facebook και να διακόψει τη χρήση του λόγω των σχολίων που δεχόταν από κάποια μέλη. Χαρακτηριστικά αναφέρει:

«...τον έχω κλείσει (το λογαριασμό στο Facebook) αλλά ίσως ήταν και λίγο πιο παιδιακίστικοι λόγοι, απλά από τότε, γενικότερα σχόλια από μεγάλους, από μικρούς, το ότι εκεί μέσα μπαίνει ο καθένας και γράφει ότι θέλει... και μένα αυτό λίγο με εκνευρίζει... και νομίζεις ότι είναι για σένα..., και νομίζεις ότι δεν είναι για σένα, και το τι γίνεται, αυτό να σου πω την αλήθεια αυτό με ενοχλεί περισσότερο... Δεν ξέρεις αν είναι για σένα, όχι δεν ξέρεις αν είναι για σένα, δεν με ενοχλούσε αυτό, με ενοχλούσε ο τρόπος που τα έλεγα πάρα πολύ, ο τρόπος που τα διατύπωναν. Όχι όλοι...» (Φαίδρα, α' φάση, 3-6-2014)

Η ανεύθυνη συμπεριφορά ορισμένων δεν οφείλεται πάντα στην απάντηση σε κάποιο ερέθισμα, αλλά γίνεται για λόγους αυτοπροβολής. Όταν η Φαίδρα (ΙΑΚΑ, 19 ετών) ερωτήθηκε αν το περιεχόμενο της δραστηριότητάς της στο Facebook ήταν προκλητικό για σχόλια η ίδια απάντησε αρνητικά λέγοντας:

«Όχι, δεν νομίζω ότι ήταν το υλικό που ανέβαζα εγώ ή όχι... γενικότερα όμως όταν με κάποιον δεν διατηρείς και τόσο καλές σχέσεις λογικό είναι ο ένας να παρεκτραπεί... και να γράψεις κάτι που μπορεί να το μετανιώσεις ή να κάνεις κάτι μόνο για να δειχθείς.

Εμένα δεν μου αρέσει ο άλλος να γράφει κάτι μόνο για να δειχθεί // και από τότε που το έκλεισα, ησύχασα, ησύχασα» (Φαίδρα, α' φάση, 3-6-2014)

5.3 Η διαχείριση ταυτότητας στο Facebook

Οι συμμετέχοντες στην έρευνα φάνηκαν να έχουν μεικτή συμπεριφορά όσον αφορά στην αποκάλυψη στοιχείων στο Facebook σχετικά με την ταυτότητά τους. Εκτός από μία συμμετέχουσα που δήλωσε ότι πλέον δεν επικοινωνεί μέσα από αυτό και χρησιμοποιεί το τηλέφωνο για να καλύψει τις ανάγκες της για επικοινωνία, οι υπόλοιποι συμμετέχοντες ανεβάζουν φωτογραφίες στο προφίλ τους .

Ο φόβος για τη δημιουργία λανθασμένων εντυπώσεων μέσα από την αποκάλυψη στοιχείων στο Facebook είναι μία ακόμα πτυχή του ζητήματος. Η δημιουργία μιας λανθασμένης εικόνας για τον εαυτό τους που μπορεί να δημιουργηθεί από αμέλεια του χρήστη είναι ένα άλλο ζήτημα που τέθηκε. Η δημιουργία μιας λανθασμένης εικόνας μπορεί να οδηγήσει το περιβάλλον στην παρουσίαση ανάλογης συμπεριφοράς, κάτι το οποίο ενισχύεται και από τους Stutzman et al., (2013). Σύμφωνα με τους ίδιους, οι λειτουργίες του μέσου ενώ ενθαρρύνουν την αποκάλυψη που σχετίζεται με την ταυτότητά τους, παρόλα αυτά παρατηρείται πια φθίνουσα πορεία όσον αφορά την αποκάλυψη των πληροφοριών αυτών.

Για τους συμμετέχοντες που αλλάζουν τη φωτογραφία του προφίλ τους συχνά και γενικότερα ανεβάζουν φωτογραφίες τους θεωρείται ότι δημιουργούν ένα αρεστό πρόσωπο στον κύκλο τους και ότι προωθούν την εικόνα του κοινωνικού ατόμου. Η αποκάλυψη της τοποθεσίας στην οποία βρίσκονται οι φοιτητές ήταν το αντικείμενο μελέτης των Chang & Chen (2014) όπου βρέθηκε ότι οι φοιτητές επιθυμούν να αποκαλύπτουν το πού βρίσκονται θεωρούν ότι αντίστοιχα η αποκάλυψη τέτοιων στοιχείων θα δημιουργούσε θετική εντύπωση στους φίλους τους.

Συγκεκριμένα ο Κώστας (ΙΑΚΑ, 19 ετών) θέλει να δημιουργήσει μέσα στο περιβάλλον του Facebook την εικόνα του δραστήριου και πολυπράγμονα ανθρώπου, και τον ενδιαφέρει τι θα σκεφτεί το περιβάλλον του. Ο ίδιος σημειώνει:

«Ότι είμαι πολύ κοινωνικός, γιατί βλέπουν από το περιεχόμενό τους ότι:: ας πούμε συναναστρέφομαι με πολύ κόσμο, συχνάζω σε πολλά και διάφορα στέκια και ε:: κάνω ταξίδια... όσο μπορώ βέβαια γιατί έχουν στριμωχτεί τα πράγματα και δε βγαίνει (οικονομικά) να κάνω αυτά που θέλω. Αυτά σε γενικές γραμμές... τώρα κάποιος μπορεί και να σκεφτεί κάτι κακό για μένα ότι δηλαδή επιδεικνύω κάποια πράγματα αλλά γι αυτούς δε με νοιάζει γιατί θα ναι άνθρωποι που δε με ξέρουν καλά προσωπικά» (Κώστας, α' φάση, 7-6-2014)

5.3.1 Έμφυλες διαφορές στην ανάρτηση φωτογραφιών

Οι πέντε από τις επτά συμμετέχουσες της έρευνας δήλωσαν πως αλλάζουν συστηματικά τις φωτογραφίες στα προφίλ τους. Το ίδιο εκφράστηκε από έναν άντρα συμμετέχοντα καθώς οι υπόλοιποι αναρτούν κυρίως τοπία και γενικότερα ουδέτερες φωτογραφίες. Παρόλα αυτά μία χρήστης θεώρησε ότι «φακελώνεται» (Βιργινία α' φάση, 4-6-2014) για το λόγο αυτό δεν επιτρέπει στους άλλους να βλέπουν διάφορες στιγμές από τη ζωή της. Άλλοι δεν νιώθουν την ανάγκη να εκφραστούν μέσα από το μέσο και να ενημερώνουν την κατάστασή τους.

Ο Ηλίας (Τμήμα Πολιτικών Μηχανικών, 23 ετών) υπογραμμίζει:

«Περιστασιακά (αλλάζω τις φωτογραφίες) θα έλεγα γιατί δε μου αρέσει να.: οποιαδήποτε αλλαγή γίνεται στη ζωή μου... να την περνάω και στο Facebook, δε νιώθω ότι...Δεν έχω αυτή την ανάγκη να ενημερώνω δηλαδή όλους τους υπόλοιπους φίλους μου στο Facebook για οτιδήποτε αλλάζει στη δική μου ζωή. Έχω τα πολύ βασικά, σε ποια σχολή φοιτώ, από ποια πόλη είμαι, τέτοια πράγματα, δε θα μπω στη διαδικασία να είμαι σε σχέση ή όχι... να το γράψω στο Facebook» (Ηλίας, α' φάση, 6-6-2014)

Με βάση τα λεγόμενά τους είναι σαφές πως τις φοιτήτριες τις ενδιαφέρει περισσότερο το ζήτημα ανάρτησης φωτογραφιών στο προφίλ τους, καθώς τις αλλάζουν συστηματικότερα από τους άντρες συμμετέχοντες στην έρευνα. Το γεγονός ενισχύεται από τα ευρήματα της Strano (2008) κατά την οποία βρέθηκε πως οι γυναίκες αλλάζουν τις φωτογραφίες του προφίλ τους συχνότερα από τους άντρες

5.4 Η σχέση φοιτητών-καθηγητών στο Facebook

Σε σχέση με τη συνεργασία των φοιτητών με τους καθηγητές τους η επικοινωνία που προτιμούν να έχουν μαζί τους είναι το ηλεκτρονικό ταχυδρομείο γεγονός το οποίο ενισχύεται και από τα αντίστοιχα ευρήματα των Mendez et al. (2009) όπου οι φοιτητές επίσης προτιμούσαν αυτό τον τρόπο επικοινωνίας. Επιπλέον οι ηλικιακά νέοι όπως οι συμμετέχοντες της παρούσας έρευνας, χαρακτηρίζονται ως ψηφιακοί ιθαγενείς οι οποίοι φαίνεται να χαρακτηρίζουν τους καθηγητές τους άτυπα αλλά επί της ουσίας ως «ψηφιακούς μετανάστες» (Prensky, 2001). Αποδίδουν δηλαδή στο ότι είναι ηλικιακά μεγαλύτεροι τη μη εξοικείωσή τους με το Facebook που έχει ως επακόλουθο την έλλειψη επικοινωνίας μαζί τους με αυτό τον τρόπο, σε συνδυασμό με το ότι δεν έχουν εκσυγχρονίσει τον τρόπο διδασκαλίας τους (Salaway et al., 2008)

Για πέντε συμμετέχοντες, η επικοινωνία μέσα από το Facebook με τους καθηγητές τους, θα εξομάλυνε προβλήματα που ίσως είχαν μέχρι σήμερα. Οι υπόλοιποι τάχθηκαν αρνητικά στο να επικοινωνούν με τους καθηγητές τους μέσα από το Facebook στα πλαίσια των μαθημάτων,

καθώς δεν θα ένιωθαν άνετα με κάτι τέτοιο. Ο Άγγελος (ΠΤΠΕ, 19 ετών) θέλει να χρησιμοποιεί το Facebook μόνο για να μιλά με συμφοιτητές του. Συγκεκριμένα αναφέρει:

«Πιστεύω καλύτερα να του στείλω κάτι προσωπικό. Στο Facebook το θεωρώ πως είναι. Μιλώ με τους συνομήλικούς μου περισσότερο... όχι ότι δεν μπορούν να έχουν και οι καθηγητές μου Facebook αλλά θα αισθανόμουν κάπως και θα το θεωρούσα πιο σωστό να στείλω e-mail» (Άγγελος, α' φάση, 6-6-2014)

Ο Αντρέας (ΠΤΕΑ, 20 ετών) σημειώνει:

«Με τους καθηγητές εντάζει... επειδή οι περισσότεροι είναι μεγαλύτεροι δε γνωρίζουν από τέτοια μέσα και επικοινωνώ με mail εκτός από έναν καθηγητή ας πούμε που:: είναι της πληροφορικής και μιλούσαμε και μέσω Facebook» (Αντρέας, α' φάση, 3-6-2014)

Θα πρέπει να αναφερθεί όμως ότι μία συμμετέχουσα επιδιώκει την επικοινωνία με τους καθηγητές της μέσω του group της σχολής της. Συγκεκριμένα η Άννα (Τμήμα Μηχανικών Υπολογιστών, 22 ετών) που αναφέρει ότι:

«Έχω γίνει φίλη με κάποιους από αυτούς τους καθηγητές και έτσι υπάρχει μια επικοινωνία... Αυτό είναι πάρα πολύ θετικό για μένα, εντάζει δεν είναι συχνή η επικοινωνία σίγουρα. Αλλά και με το group που έχουμε με τη σχολή μπορούν να μας βοηθήσουν και οι καθηγητές σε τυχόν απορίες. Εντάζει μέχρι εκεί βέβαια» (Άννα, α' φάση 7-6-2014)

5.5 Κοινωνικά δίκτυα στο Facebook

Οι κοινωνικοί λόγοι χρήσης του Facebook παρουσιάζουν ιδιαίτερη σημασία για τη μελέτη της συμπεριφοράς του ατόμου μέσα στο δίκτυο. Οι έρευνες καταδεικνύουν ότι η χρήση του μέσου από τους φοιτητές βασίζεται σε λόγους που αφορούν την υποστήριξη της κοινωνικότητάς τους (Grosbeck et al., 2011. Arteaga Sánchez, et al., 2014). Το επίπεδο χρήσης των συμμετεχόντων φαίνεται από τις απαντήσεις στην πλειοψηφία τους να είναι σύμφωνα με την τυπολογία του Braedtaeg (2010) ως socializers αφού κάνουν χρήση του Facebook για την επαφή τους με την οικογένεια και τους φίλους τους.

5.5.1 Διατήρηση προϋπαρχουσών σχέσεων

Αρχικά αξίζει να αναφερθεί ότι δεν υπάρχει μεγάλη διαφοροποίηση ως προς τα άτομα με τα οποία επικοινωνούν οι συμμετέχοντες στην έρευνα μέσα από το Facebook. Συγγενείς, φίλοι και συμφοιτητές είναι αυτοί που βρίσκονται στο επίκεντρο του ενδιαφέροντος για όλους

τους συμμετέχοντες και αναπτύσσεται έντονη επικοινωνία όπως αναφέρεται και στην έρευνα των Mazman, et al., (2011) αλλά και των Pemppek et al., (2009).

Δόκιμο είναι να αναφερθεί ότι για δώδεκα από τους συμμετέχοντες η χρήση του Facebook αναφέρεται στο πλαίσιο της συνέντευξης ως ευεργετική, στο να ξεπεράσουν τις όποιες δυσκολίες αντιμετωπίζουν στο να συναναστραφούν με τους άλλους και να κοινωνικοποιηθούν. Αντίθετα απ' όλα αυτά υπάρχουν έρευνες οι οποίες εντοπίζουν την αποξένωση του ατόμου λόγω χρήσης των μέσων αυτών και την κοινωνική τους απομόνωση παρά την ανάπτυξη της κοινωνικότητάς τους (Kneidinger, 2012).

Η Φαίδρα (ΙΑΚΑ, 19 ετών) αποτελεί μία χαρακτηριστική περίπτωση ατόμου που έχει δυσκολία στο να ανοιχτεί και να εκφραστεί και ενώ το Facebook αποτέλεσε το κατάλληλο βήμα για να ξεπεράσει αυτό το εμπόδιο ταυτόχρονα τονίζει την απομόνωση που επιφέρει η χρήση του μέσου αναφέροντας χαρακτηριστικά:

«Η αποξένωση (με ενοχλεί), πάρα πολύ η αποξένωση. Γιατί μένεις κολλημένος εκεί.: και δεν κοιτάς τίποτα έξω. Μερικές φορές προτιμάς να μείνεις σπίτι να ψάξεις να χρησιμοποιήσεις αυτό το μέσο παρά να βγεις έξω, να κάνεις παρέες, φίλους, να διασκεδάσεις ή ακόμα και από το πανεπιστήμιο είναι πολλά τα άτομα που δεν έρχονται και κάθονται σπίτι και παίρνουν σημειώσεις μέσω του e-class από... τώρα και δεν έρχονται ξανά στα μαθήματα» (Φαίδρα, α' φάση, 3-6-2014)

Από την άλλη πλευρά υπάρχουν και οι συμμετέχοντες οι οποίοι δεν έχουν πρόβλημα επικοινωνίας και χαρακτηρίζουν τους εαυτούς τους κοινωνικούς. Γι' αυτούς η χρήση του Facebook αποτελεί ένα μέσο βελτίωσης ή προώθησης της εικόνας τους. Ο Αντρέας (ΠΤΕΑ, 20 ετών) δεν αποδέχεται ότι τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης αποτελούν μέσα κοινωνικότητας, αλλά μέσα προβολής της εικόνας:

«Δε νομίζω ότι απ' το Facebook κοινωνικοποιήθηκα απλά εντάξει... ίσως βοηθάει σε περισσότερα άτομα να.: δείχνεις ποιός είσαι, αν και αυτό εντάξει είναι υποκειμενικό γιατί εντάξει από ένα προφίλ όπως είπαμε από την έμμεση επικοινωνία δε μπορεί να καταλάβει ο άλλος τι συμβαίνει» (Αντρέας, α' φάση, 3-6-2014)

5.5.2 Δημιουργία νέων «φίλων»

Οι έντεκα από τους συμμετέχοντες στην έρευνα δεν αποδέχονται αιτήματα φιλίας από άτομα τα οποία δε γνωρίζει έστω μέσω τρίτων, αντιλαμβανόμενοι τους κινδύνους που απορρέουν από κάτι τέτοιο, γεγονός που ενισχύεται και από την έρευνα των Jones & Soltren, (2005). Για τρεις άντρες συμμετέχοντες όμως η αποδοχή αιτημάτων φιλίας από άτομα που δε γνωρίζουν είναι κάτι που αυξάνει τον αριθμό των φίλων, και τους καθιστά πιο κοινωνικούς διαμορφώνοντας την ανάλογη ταυτότητα μέσα από τον αριθμό αυτό (Talamo et al., 2001).

Παρόλα αυτά οι φίλοι που έχουν οι συμμετέχοντες στο Facebook είναι πολλοί. Οι αριθμοί κυμαίνονται και σίγουρα δεν υπάρχει λόγος να αναφερθούν στην παρούσα εργασία. Ιδιαίτερη σημασία έχει να αναφερθεί ο λόγος που οδηγεί τους χρήστες στη δημιουργία φίλων μέσα στο δίκτυο. Τα κριτήρια επιλογής των νέων φίλων όπως αναδείχθηκαν από τις συνεντεύξεις είναι:

- α) η δραστηριότητα του ατόμου
- β) η σχέση των ατόμων με άτομα που υπάρχουν ήδη στο φιλικό δίκτυο του χρήστη και
- γ) η δημιουργία πλούσιου δικτύου φίλων για τη βελτίωση του προφίλ του χρήστη μέσα στο Facebook

Όσον αφορά στο πρώτο κριτήριο ο Ιάσοντας (Οικονομικό, 19 ετών) ανέφερε:

«Πρώτα προσπαθώ να δω αν είναι αξιόλογα άτομα ή αν είναι κάποιοι γενικά... που ασχολούνται με κάποιο πράγμα, μία σελίδα, κάποιο site στο Facebook... ασχολείται με συγκεκριμένο πράγμα. Αλλά και πάλι γενικά δεν θα έπιανα τόσο εύκολα, θα ήθελα πρώτα να σιγουρευτώ ότι είναι σωστός και καλός άνθρωπος»
(Ιάσοντας, α' φάση, 5-6- 2014)

Παράλληλα όσον αφορά στο δεύτερο κριτήριο η Φρύνη (Οικονομικό, 20 ετών) ανέφερε:

«Με άτομα που δεν γνωρίζω... Μπορεί να υπάρχει κάποιος κοινός φίλος και να.: τους κάνω φίλους, με αυτό τον τρόπο. Δηλαδή να υπάρχει κάποιος μεσάζοντας ουσιαστικά για να τους γνωρίσω όχι απολύτως αγνώστους» (Φρύνη, α' φάση, 7-6-2014)

Τέλος ο Γιώργος (Τμήμα Μηχανικών Υπολογιστών, 21 ετών) υπογραμμίζει:

«Απλά για να έχω περισσότερους φίλους, φαίνεται πιο καλό» (Γιώργος, α' φάση, 5-6-2014)

5.5.3 Συμμετοχή σε facebook groups

Όλα τα άτομα που πήραν μέρος στην παρούσα έρευνα είναι μέλη σε κάποιο Facebook group. Η ένταξη σε μία τέτοια ομάδα αντιμετωπίζεται κάτω από το πρίσμα της επικοινωνίας, το πρίσμα της κοινωνικότητας και της ενημέρωσης το οποίο συνάδει με το μοντέλο των Nadkarni et al., (2012) για την δημιουργία κοινοτήτων όπου το άτομο καλύπτει την ανάγκη να ανήκει κάπου. Στο πλαίσιο λειτουργίας της ομάδας το άτομο μπορεί να γνωρίζει τα δρώμενα σχετικά με τη δραστηριότητα της ίδιας της ομάδας ως σύνολο, τη δραστηριότητα του εκάστοτε ατόμου που αποτελεί μέλος της, ενώ ταυτόχρονα μπορεί να ανακτήσει πληροφορίες σχετικές με τα ενδιαφέροντα της ομάδας.

Στην ουσία οι ομάδες προσφέρουν εξατομικευμένη πληροφόρηση βασικό στοιχείο των μέσων κοινωνικής δικτύωσης όπως υποστηρίζεται και από τον Drexler (2010). Η ένταξη του χρήστη μέσα σε μία τέτοια ομάδα ισοδυναμεί με τη δήλωση της επιθυμίας του να ενημερώνεται για ανάλογα θέματα. Από την άλλη πλευρά αποτελεί τόπο μαζικής ενημέρωσης, αφού οι χρήστες μπορεί να περάσουν ένα μήνυμα άμεσα σε μεγάλο εύρος κοινού. Ο Αντρέας (α' φάση, 3-6-2014) αναφέρει το παράδειγμα των εκλογών όπου αντί να γίνεται η εκλογική εκστρατεία μέσα από τη διανομή φυλλαδίων γίνεται μέσα από ομάδες. Η Φαίδρα (ΙΑΚΑ, 19 ετών) δήλωσε ότι:

«Όταν γίνεσαι μέλος νιώθεις ότι είσαι λίγο μέσα σε όλο αυτό. ... ότι ξέρεις και εσύ τι γίνεται μέσα σε όλα αυτά και:: ο άλλος θα έρθει να σε ρωτήσει τι γίνεται, τι δεν γίνεται και θα αισθανθείς ότι κάτι ξέρεις παραπάνω αυτό. Ότι είσαι μέσα εκεί, και ότι οι άλλοι δεν ξέρουν και θα τους βοηθήσεις, θα κάνεις ερωτήσεις» (Φαίδρα, α' φάση, 3-6-2014)

5.6 Συμπεράσματα

Στην πρώτη φάση των συνεντεύξεων με τους φοιτητές και τις φοιτήτριες του πανεπιστημίου Θεσσαλίας συζητήθηκε η χρήση του Facebook για λόγους κοινωνικότητας. Από τους συμμετέχοντες φάνηκε να είναι η μόδα ένας λόγος που ωθεί στη δημιουργία λογαριασμού στο Facebook αλλά και από την άλλη ότι είναι ένα μέσο δωρεάν επικοινωνίας. Για τους περισσότερους συμμετέχοντες η σχέση με το Facebook φάνηκε να είναι αμφίθυμη. Ενώ αναγνωρίζουν τους κινδύνους που απορρέουν από τη χρήση του και εκφράζουν αρκετές αρνητικές πτυχές παρόλα αυτά το χρησιμοποιούν συστηματικά. Δε λείπουν και οι φωνές των φοιτητών εκείνων αναγνωρίζουν τη θετική πλευρά που απορρέει από τη χρήση τους με μία μόνο εξαίρεση συμμετέχουσας η οποία τάσσεται αρνητικά στη χρήση του μέσου. Βασικό θέλημα θεωρείται για τους συμμετέχοντες ο δωρεάν τρόπος επικοινωνίας την οποία επιδιώκουν με άτομα τα οποία ήδη γνωρίζουν όπως υποστηρίζεται και από τις έρευνες των Mazman, et al. (2011) αλλά και των Pempek et al. (2009). Έμφυλες διαφορές στη χρήση του εντοπίστηκαν στο

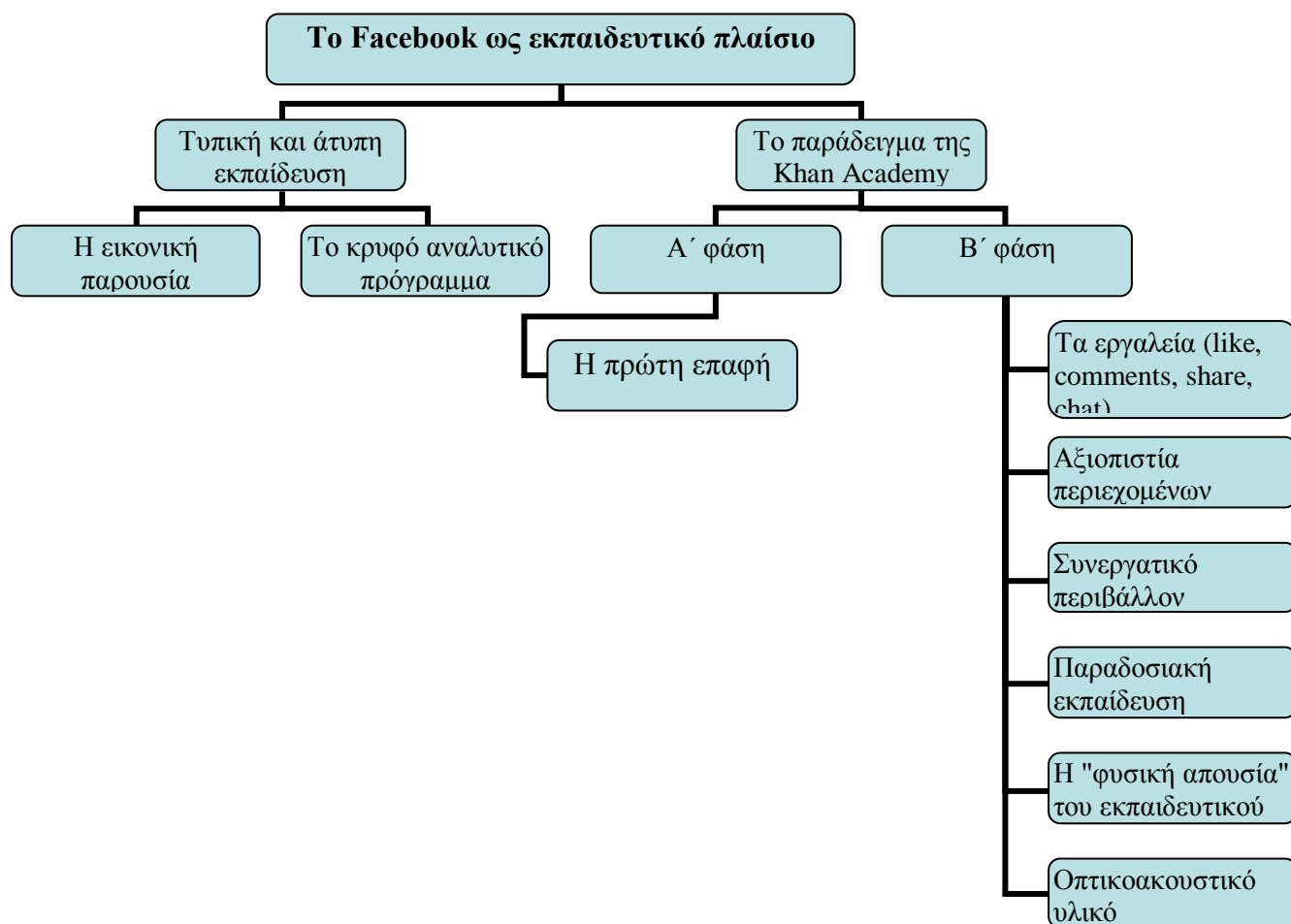
περιεχόμενο των φωτογραφιών που επιλέγουν να αναρτήσουν στο Facebook καθώς οι γυναίκες τις αλλάζουν συστηματικότερα (Strano, 2008) με τους άντρες να προτιμούν να αναρτούν φωτογραφίες με ουδέτερο περιεχόμενο όπως τοπία. Επιπλέον οι άντρες συμμετέχοντες θεωρούν ότι η επαφή με μεγάλο αριθμό φίλων έχει θετική επίδραση στη διαμόρφωση του κοινωνικού τους status. Παρόλα αυτά οι περισσότεροι συμμετέχοντες δε δημιουργούν φιλίες με άτομα που δε γνωρίζουν αντιλαμβανόμενοι τους πιθανούς κινδύνους (Jones et al., 2005). Επιπλέον το αίσθημα του «ανήκειν» (Nadkarni et al., 2012) επιβεβαιώνεται από τους συμμετέχοντες οι οποίοι ήταν μέλη σε κάποιο facebook group.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6^ο: ΤΟ FACEBOOK ΩΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ

Στη συνέχεια παρατίθενται οι απόψεις των φοιτητών για το παράδειγμα της Khan Academy για την οποία ερωτήθηκαν και στις δύο φάσεις των συνεντεύξεων. Στη δεύτερη φάση συγκεκριμένα μονοπόλησε το ενδιαφέρον της συζήτησης, αφού οι συμμετέχοντες έγιναν μέλη της και μοιράστηκαν την εμπειρία τους ως μέλη της. Στην πρώτη φάση των συνεντεύξεων οι συμμετέχοντες είδαν το Facebook της Khan Academy και το σχολίασαν αμέσως ως πιθανό περιβάλλον μάθησης. Ενδιαφέρον σημείο είναι ότι ενώ φάνηκε στην α' φάση οι συμμετέχοντες να είναι πιο θετικοί για τη χρήση του στην τυπική εκπαίδευση, στη β' φάση φάνηκαν προβληματισμένοι για την αξιοπιστία ενός τέτοιου εγχειρήματος. Εκφράστηκαν αρνητικά για την πιθανή χρήση του στην τυπική εκπαίδευση, θετικά όμως για τη χρήση του στην άτυπη και ανοιχτή όπου υπάρχει και η φυσική τους επαφή με τον διδάσκοντα.

Στο παρακάτω διάγραμμα παρουσιάζονται οι κύριες κατηγορίες και οι υποκατηγορίες που προέκυψαν με βάση τα ερωτήματα του πώς κατανοούν από προσωπική εμπειρία το Facebook ως εκπαιδευτικό πλαίσιο και πώς ερμηνεύουν την προσέγγιση του μέσου ως εκπαιδευτικό πλαίσιο μέσα από το παράδειγμα της Khan Academy.

Στο παρακάτω διάγραμμα παρουσιάζονται οι κατηγορίες και υποκατηγορίες για τη χρήση του Facebook ως εκπαιδευτικό πλαίσιο.

Εικόνα 8. Διάγραμμα 2. Οι υποκατηγορίες για τη χρήση του Facebook ως εκπαιδευτικό πλαίσιο

6.1 Το Facebook στην τυπική και άτυπη εκπαίδευση

Παρακάτω αναλύονται οι απόψεις των συμμετεχόντων για το ζήτημα της ένταξης του Facebook στην τυπική και άτυπη εκπαίδευση μέσα από την όποια εμπειρία έχουν ως τώρα. Στην ουσία οι συμμετέχοντες θεωρούν ότι οι το Facebook μπορεί να χρησιμοποιηθεί ως ένα πιο αποτελεσματικό e-class τα οποία χαρακτηριστικά του e-class φωτογραφίζονται από τους συμμετέχοντες ως τα ιδανικά

Ο Άλκης (ΠΤΔΕ, 21 ετών) έχει διαμορφωμένη εικόνα για το Facebook που δεν μπορεί να αλλάξει. Η εικόνα αυτή σχετίζεται με την ψυχαγωγία και όχι με την ενημέρωση. Συγκεκριμένα στην ερώτηση «Πώς θα σου φαινόταν η ιδέα να ενταχθούν τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης και συγκεκριμένα το Facebook στην εκπαίδευση» αναφέρει:

«Παράξενο. Το έχω όπως σου είπα στο μυαλό μου αλλιώς ότι το Facebook σημαίνει ψυχαγωγία. Τώρα... το να πεις ότι θα μαθαίνεις μέσω του Facebook σημαίνει αλλαγή νοοτροπίας- για μένα τουλάχιστον- και δεν ξέρω κατά πόσο είναι εύκολο αυτό» (Άλκης, α' φάση, 8-6-2014)

Από την άλλη πλευρά η Μαρία (ΠΤΠΕ, 22 ετών) εντοπίζει αντικειμενικές δυσκολίες, πέρα από τη διαμορφωμένη εικόνα που έχει για το μέσο. Το Facebook δεν είναι χώρος που την ενθαρρύνει να μελετήσει, αφού το τελευταίο θα λειτουργεί διασπαστικά για την προσοχή της για τη μελέτη:

*«Δεν ξέρω άμα γίνεται αυτό γιατί συνήθως τώρα... στο Facebook μπαίνουμε, να το πω και έτσι, για την πλάκα μας δηλαδή μπαίνουμε για ψυχαγωγία. Δεν ξέρω το κατά πόσο θα μπορούσε να συμβαδίσει **εκπαίδευση και Facebook**, δηλαδή το να καθίσω εγώ τώρα να μπω στο Facebook, να διαβάσω ένα μάθημα και να:: έχω από δίπλα τον άλλον να μου μιλάει στο chat... δεν θα διαβάσω μάθημα, απλά ούτε αυτό γίνεται τώρα. Ακόμα και στο σπίτι μου έχω το βιβλίο μου και δίπλα έχω το Facebook, ε:: δεν διαβάζω. Πιστεύω θα είναι λίγο δύσκολο, γιατί δεν μπορεί να εμπλακεί προσωπική ψυχαγωγία και διάβασμα, πρέπει να είναι διαφορετικά» (Μαρία, α' φάση, 3-6-2014)*

Γι αυτούς που θεωρούν εφικτή και αποτελεσματική μία τέτοια πτυχή του Facebook θα πρέπει ο καθηγητής να είναι administrator της ομάδας. Ο Ιάσοντας (Οικονομικό, 19 ετών) το φαντάζεται κάπως έτσι:

«Ο καθηγητής θα μπορούσε ο ίδιος αν είχε προφίλ στο Facebook να φτιάξει ένα group ας πούμε και εκεί:: να ανεβάζει είτε σημειώσεις είτε τις ανακοινώσεις του τις οποίες πολλές φορές τις ανεβάζουν στο site της σχολής. Θα ήταν έτσι λίγο πιο άμεσο, θα ερχόταν κατευθείαν οι ειδοποιήσεις έτσι όπως έρχονται τώρα στο προφίλ των μελών και έτσι θα ήταν πιο εύκολο να ενημερώνονταν και οι:: φοιτητές για τα μαθήματα. Θα ήταν πιστεύω αρκετά καλό, θα βοηθούσε αρκετούς φοιτητές» (Ιάσοντας, α' φάση 5-6-2014)

Για τους συμμετέχοντες λοιπόν η ένταξη του Facebook στην εκπαίδευση θα ήταν μία θετική μετεξέλιξη του μέσου. Η επικοινωνιακή του διάσταση θα ξέφευγε από την ψυχαγωγική του διάσταση και θα ωρίμαζε με σκοπό τη αποτελεσματικότητα. Παρόλα αυτά θα πρέπει να γίνει αναφορά στις φωνές που είναι και οι περισσότερες από τους συμμετέχοντες οι οποίοι έχουν αναστολές γι' αυτή την πτυχή του Facebook και αυτό συνάδει με τα ευρήματα αντίστοιχων ερευνών (Grosseck et al., 2011). Επίσης αναφέρθηκαν στο ζήτημα απόσπασης προσοχής μέσα σ ένα τέτοιο περιβάλλον το οποίο έχει ταυτιστεί με χρήση για λόγους ψυχαγωγίας όπως υποστηρίζεται και από τον Bugeja (2006). Ακόμη οι ίδιοι είναι θετικά προσκείμενοι στην επικοινωνία με τους συμφοιτητές τους γεγονός το οποίο ενισχύεται από τα πορίσματα των ερευνών των Madge et al., (2009), Grosseck et al., (2011), Selwyn (2009).

6.1.1 Η εικονική παρουσία των ίδιων και των καθηγητών τους

Στη συνέχεια σε ό,τι αφορά την πιθανή συνεργασία των φοιτητών μέσω Facebook με τους καθηγητές τους στα πλαίσια των μαθημάτων, φαίνεται να εγείρονται ζητήματα κύρους λόγω της αποκάλυψης στοιχείων της προσωπικής τους ζωής (Madge et al., 2009). Για τους περισσότερους συμμετέχοντες της έρευνας, φαίνεται να απομυθοποιείται το πρόσωπο του καθηγητή μέσα από την επικοινωνία από το Facebook καθώς δίνουν ιδιαίτερη σημασία στην εικόνα βλέποντας πιο επιφανειακά τους χρήστες. Συγκεκριμένα, για εννέα από τους δεκατέσσερις συμμετέχοντες θεωρείται πως το κύρος των καθηγητών τους πλήττεται μέσω του προφίλ τους στο Facebook. Το γεγονός αυτό αποτελεί ανασταλτικό παράγοντα για μια πιθανή συνεργασία τους στο πλαίσιο των μαθημάτων τους, κάτι το οποίο ενισχύεται και από τους Mazer et al., (2007).

Συγκεκριμένα, ο Άλκης (ΠΤΔΕ, 21 ετών) επί του θέματος αναφέρει:

«Νομίζω πως είναι λίγο περίεργο το όλο θέμα, γιατί... χάνεις τη σοβαρότητά σου όταν μιλάς με φοιτητές και τους γνωστοποιείς κάποια πράγματα για σένα, που είναι προσωπικά. Έτσι νομίζω, δεν θα ήταν μια επικοινωνία πολύ σοβαρή όπως σου είπα. Το Facebook το έχω συνδυάσει με φιλίες, παρέες, χαβαλέ... μπορεί γι' αυτό να μη μ' αρέσει αυτή η σκέψη» (Άλκης, α' φάση, 8-6-2014)

Επιπλέον, η Φαίδρα (ΙΑΚΑ, 19 ετών) επεξηγεί:

«Πιστεύω ότι εάν..., αν ο καθένας ξεφύγει λίγο από τα όρια που βάζει ο φοιτητής με τον καθηγητή ίσως ναι λίγο να τον υποβιβάσει αν διαβάσει κάτι που ξεπερνά τα όρια από αυτό που θέλει ο φοιτητής για τον καθηγητή, πιστεύω ότι θα πρέπει να τον έχει σαν πρότυπο και να προσέχει λίγο την εικόνα του, όχι να περιορίζεται, λίγο να προσέχει» (Φαίδρα, α' φάση 3-6-2014)

Υπήρξαν όμως και οι φωνές που είχαν την αντίθετη άποψη όπως η Άννα (Τμήμα Μηχανικών Υπολογιστών, 22 ετών) η οποία χαρακτηριστικά ανέφερε:

«Όχι, ίσα-ίσα θα σου αναφέρω ένα παράδειγμα, ένας καθηγητής μου στο management έχει ταξιδέψει σε όλο τον κόσμο και βλέπουμε φωτογραφίες στο προφίλ του από όλο τον κόσμο, από συνέδρια και εμένα αυτό μου δημιουργεί κάτι πολύ θετικό στο να τον εμπιστευτώ. Να τον ακολουθήσω, στο να ίσως συνεχίσω τις σπουδές μου... με κάποιο μεταπτυχιακό μαζί του, το θεωρώ θετικό γιατί γνωρίζεις και τι άνθρωπος είναι» (Άννα, α' φάση 7-6-2014)

Ο Αντρέας (ΠΤΕΑ, 20 ετών) βλέπει στην επικοινωνία καθηγητή-φοιτητή μέσα από το Facebook ως έκφραση μίας ανθρώπινης διάστασης, που θα έσπαγε την απρόσωπη επικοινωνία μέσω ηλεκτρονικής αλληλογραφίας. Η εμπειρία του από την επικοινωνία του με τον καθηγητή του σκιαγραφείται παρακάτω:

«Μου φάνηκε ωραίο και... δεν είναι το ίδιο ας πούμε να μιλάς μέσω email γιατί έβλεπα και οικογενειακές στιγμές του καθηγητή. Δηλαδή καταλάβαινα και τι άνθρωπος είναι, αν έβαζε ας πούμε φωτογραφίες με την οικογένειά τους... βαφτίσια πχ αυτός έβλεπε τα δικά μου οπότε εντάξει είναι ωραίο ας πούμε να γίνεται όλο αυτό πιστεύω» (Αντρέας, α' φάση, 3-6-2014)

Αν όμως έχει υπάρξει κάποια περίπτωση επικοινωνίας στο παρελθόν, οι φοιτητές που έζησαν την εμπειρία θεωρούν ότι υποσκελίζονται πολλά επικοινωνιακά προβλήματα και προωθείται η ακαδημαϊκή τους πορεία. Η Φρύνη (Οικονομικό, 20 ετών) ανέφερε μία θετική εμπειρία που είχε στο παρελθόν και που δημιούργησε μία θετική εντύπωση για τη χρήση του Facebook για επικοινωνία με τους καθηγητές. Συγκεκριμένα ανέφερε:

«Είχα αναλάβει κάποια εργασία και επειδή χρησιμοποιούσε και εκείνος το Facebook αρκετά, και εγώ. Ίσως επειδή μας δυσκόλευε το e-mail, το θεωρήσαμε πιο εύκολο να χρησιμοποιήσουμε το Facebook μέσω του inbox και τους διαλόγους που γίνονται σε καθημερινή βάση» (Φρύνη, α' φάση, 7-6-2014)

Η Μαρία (ΠΤΠΕ, 22 ετών) θεωρεί ότι η εκπαιδευτική επικοινωνία εξυπηρετεί συγκεκριμένους στόχους και δεν επηρεάζεται από προσωπικές παραμέτρους. Το Facebook απλά εξυπηρετεί τη δημιουργία φιλικού κλίματος ανάμεσα στον καθηγητή και τους διδασκόμενους.

«Πιστεύω ότι ο καθένας έχει την προσωπική του ζωή, και πέρα από τα πλαίσια του μαθήματος. Μπορούμε και όλοι να κρατάμε μια... φιλική σχέση εννοώ στα μέτρα του δυνατού πάντα, οπότε δεν με ενοχλεί και ούτε υποβιβάζεται το κύρος τους σε μένα, ξέρω ποιοι είναι, οπότε δεν χρειάζεται να δω κάτι προσωπικό για να πω α:: τι γίνεται εδώ;» (Μαρία, α' φάση, 3-6-2014)

Από τα παραπάνω φαίνεται πως για τους συμμετέχοντες οι φωτογραφίες των καθηγητών τους στο προφίλ τους στο Facebook και ίσως η εικονική τους παρουσία αντιμετωπίζεται αρνητικά. Ο ανεπίσημος χαρακτήρας του μέσου, φαίνεται να δημιουργεί σύγχυση και απογοήτευση στις προσδοκίες των φοιτητών απέναντί τους. Αυτό έρχεται σε αντίθεση όπως θα φανεί στη συνέχεια ως προς τη συνεργασία με τους συμφοιτητές τους την οποία επιδιώκουν ιδιαίτερα κατά τις εξεταστικές περιόδους για διαμοιρασμό και κοινοποίηση

υλικού σε σχέση με τα μαθήματά τους. Οι καθηγητές ως πρόσωπα κύρους φαίνεται να μην έχουν θέση για εκείνους σ' ένα μέσο ταυτισμένο στη συνείδησή τους με τον ανεπίσημο χαρακτήρα του Facebook. Τη χρήση του επιδιώκουν για επικοινωνία με οικεία πρόσωπα ώστε ο βαθμός έκθεσης απέναντί τους να είναι μικρός.

6.1.2 Η χρήση του Facebook από τους φοιτητές και τις φοιτήτριες – το κρυφό αναλυτικό πρόγραμμα

Η επικοινωνία ανάμεσα στους συμμετέχοντες με τους συμφοιτητές τους όπως προαναφέρθηκε, γίνεται πιο έντονη ειδικά στις εξεταστικές περιόδους όταν οι ανάγκες για ανταλλαγή σημειώσεων και διευκρινίσεων κατά την επίλυση προβλημάτων που αφορούν τις σπουδές τους είναι έντονες. Ενδιαφέρον σημείο των λεγομένων των συμμετεχόντων αποτελεί το γεγονός ότι η χρήση του Facebook εντάσσεται έμπρακτα στο κρυφό αναλυτικό πρόγραμμα (hidden curriculum) διαμορφώνοντας τις ανεπίσημες επιδράσεις, τις πεποιθήσεις που αποκτούν οι εκπαιδευόμενοι κατά την εκπαιδευτική διαδικασία. Η συνεργασία με τους συμφοιτητές τους στις εξεταστικές περιόδους υπογραμμίστηκε από όλους τους συμμετέχοντες με παραδείγματα όπως ο διαμοιρασμός της βιβλιογραφίας και της εξεταστέας ύλης.

Ο Ηλίας (Τμήμα Πολιτικών Μηχανικών, 23 ετών) σκιαγραφεί το τοπίο επικοινωνίας ανάμεσα στους συμφοιτητές ως εξής:

«Για λόγους μαθημάτων ναι, ναι, πολλές φορές, Δηλαδή μπορεί να τύχει να ψάχνω σημειώσεις για ένα μάθημα, θα το ποστάρω στο Facebook και θα πω ρε παιδιά ποιος έχει ξέρω γω της Δομικής... σημειώσεις και κάποιος θα βρεθεί που μου πει... έχω εγώ και θα βρεθούμε να μου τις δώσει» (Ηλίας, α' φάση, 6-6-2014)

Η Άννα (Τμήμα Μηχανικών Υπολογιστών, 22 ετών) υπογραμμίζει ότι η επικοινωνία με τους συμφοιτητές της για εκπαιδευτικούς σκοπούς γίνεται κατά τις περιόδους εξεταστικών:

«Συμβαίνει πολύ συχνά κυρίως σε περιόδους εξεταστικής που και μέσω του group και μέσω προσωπικών μηνυμάτων, για την ύλη, για απορίες, για σημειώσεις, βοηθάει πάρα πολύ» (Άννα, α' φάση 7-6-2014)

Το Facebook ταυτόχρονα μπορεί να φανεί χρήσιμο και στην ολοκλήρωση μιας εργασίας. Η ολοκλήρωση αυτή μπορεί να έχει σχέση με την συγγραφή της ή για το σχολιασμό της βιβλιογραφίας. Η Μαρία (ΠΤΠΕ, 22 ετών) θεωρεί ότι το Facebook μπορεί να καταστεί πλατφόρμα επικοινωνίας για την συνεργατική ολοκλήρωση εργασιών. Το παράδειγμα που αναφέρει η Μαρία είναι χαρακτηριστικό:

«Ας πούμε, άμα έχω μια εργασία με μία φίλη μου, μπορώ να γράφω εγώ κάποιο κομμάτι, να της λέω γράφω αυτό το κομμάτι και εσύ γράψε αυτό, και:: έτσι στο τέλος να το ενώσουμε και να πούμε ότι κάναμε την εργασία μας. Δηλαδή να μπορούμε να επικοινωνούμε μέσω Facebook για τις λεπτομέρειες για τις οποίες θα μπορούσαμε να επικοινωνήσουμε από κοντά. Δηλαδή από το να καθόμαστε να γράφουμε σε δύο υπολογιστές στο σπίτι στο ένα, γράφει η μία στο δικό της, η άλλη στο δικό της και στο τέλος τα ενώνουμε» (Μαρία, α' φάση, 3-6-2014)

Ο Κώστας (ΙΑΚΑ, 19 ετών) εστιάζει περισσότερο στην επίλυση ζητημάτων βιβλιογραφίας, χωρίς βέβαια να αδιαφορεί για την ευκολία με την οποία μπορεί να ολοκληρωθεί μία εργασία μέσα από τη συνεργασία.

«Στο να ανταλλάξεις ιδέες απόψεις και πάνω απ' όλα βιβλιογραφία. Έχει μεγάλο νόημα να συνεργαστείς για να φέρεις σε πέρας μια εργασία. .. ... θα είναι πολύ πιο ποιοτική και βέβαια πολύ πιο ευχάριστη διαδικασία αν γίνει έτσι» (Κώστας, α' φάση, 7-6-2014)

Από τα λεγόμενα των συμμετεχόντων διαφαίνεται πως η χρήση που κάνουν οι ίδιοι έχει ήδη περάσει από τους τομείς της ψυχαγωγίας κοινωνικότητας στην εκπαίδευση μέσα από την ένταξή του μέσου για τους ίδιους στο κρυφό αναλυτικό πρόγραμμα. Ενδιαφέρον παρουσιάζει το ότι την ίδια στιγμή που βρίσκουν χρήσιμο το πλαίσιο του Facebook για επικοινωνία με τους συφοιτητές με σκοπό το διαμοιρασμό της πληροφορίας ταυτόχρονα για μια τέτοια συνεργασία με τους καθηγητές τους όπως αναλύθηκε σε προηγούμενη υποενότητα, εμφανίστηκαν να είναι αρνητικοί.

6.2 Η πρώτη επαφή με την Khan Academy

Στην πρώτη φάση των συνεντεύξεων οι συμμετέχοντες είχαν την ευκαιρία να γνωρίζουν τη σελίδα του Facebook της Khan Academy και να σχολιάσουν το πώς το κρίνουν σαν εκπαιδευτικό πλαίσιο.

Οι έντεκα από τους δεκατέσσερις συμμετέχοντες εκφράστηκαν θετικά για την ένταξή του στην εκπαίδευση ακόμη και το να υποκαταστήσει την παραδοσιακή εκπαίδευση και να αποτελεί μοναδικό τρόπο μάθησης. Ανάμεσα στα πλεονεκτήματα που ανέφεραν οι συμμετέχοντες είναι το οπτικοακουστικό υλικό που παρέχει κάτι που ανέφεραν και στη β' φάση των συνεντεύξεων όπως αναλύεται παρακάτω, η συνεργασία και η μάθηση ανεξάρτητα από τον τόπο και το χρόνο. Οι υπόλοιποι τρεις συμμετέχοντες δύο γυναίκες και ένας άντρας συμμετέχων τάχθηκαν αρνητικά σε ένα τέτοιο εγχείρημα. Ενδιαφέρον σημείο της πρώτης αυτής επαφής των συμμετεχόντων είναι ότι ο σχολιασμός και η έκφραση προτίμησης είναι εργαλεία τα οποία θα

τους επηρέαζαν στο υλικό που θα επέλεγαν να μελετήσουν μέσω της Khan Academy κάτι που όπως θα αναλυθεί στη β' φάση των συνεντεύξεων δε συνέβη μετά από τη βδομάδα που την είδαν επισταμένα ως μέλη της.

Για την ένταξη της Khan Academy στην εκπαίδευση ο Αντρέας (ΠΤΕΑ, 20 ετών) αναφέρει:

«(...) Δηλαδή πχ σ' αρέσουν ν' ακούσεις τα πέντε λεπτά μαθήματος σ' αυτό το βιντεάκι (της Khan) γιατί σ' ενδιαφέρει αυτό το κομμάτι. Επομένως... κάθεται ακούς δέκα λεπτά. Το άλλο. Το κλείνεις προχωράς στο άλλο που θες. Γιατί:: μέσα σ' ένα μάθημα υπάρχουν διάφορα ας πούμε σκαλοπάτια σ' ένα μάθημα. Έτσι δεν είναι; Σκαλοπάτι-σκαλοπάτι το πάει ο καθηγητής. Εσύ μπορεί να θέλεις ν' ακούσεις αυτά που σ' ενδιαφέρουν. Επομένως είναι κάτι πολύ καλό. Δεν είναι παθητική μάθηση ας πούμε. Κάθεται, ακούς ψάχνεις εσύ αυτό που θες. Και το αξιολογείς κιόλας αν είναι σωστό. Μπορείς να:: καταλάβεις αν έχεις κάποιες γνώσεις. Νομίζω είναι κάτι πολύ καλό» (Αντρέας, α' φάση, 3-6-2014)

Αλλά και ο Άλκης (ΠΤΔΕ, 21 ετών) στα πλεονεκτήματα θεωρεί ό τι μπορεί κανείς απ' όπου κι αν βρίσκεται γεωγραφικά κάτι το οποίο έχει τονιστεί ως βασικό πλεονέκτημα της χρήσης των μέσων κοινωνικής δικτύωσης και από τους Greenhow, et al. (2009). Συγκεκριμένα αναφέρει:

Νομίζω (είναι πλεονέκτημα) το ότι μαθαίνεις από το σπίτι σου. Είναι βασικό εγώ μπορεί να:: είμαι αναγκασμένος λόγω κρίσης να δουλεύω ας πούμε παράλληλα για να ζήσω και να σπουδάσω. Και αν ξέρω γω δεν μπορώ ταυτόχρονα να είμαι και στα μαθήματα; Αν όμως έχω τη δυνατότητα να παρακολουθώ από το σπίτι την... ύλη που έχει οργανώσει να:: παρουσιάσει έτσι ο καθηγητής τότε είναι πολύ καλύτερα πιστεύω. Αυτό είναι το σημαντικότερο πιστεύω» (Άλκης, α' φάση, 8-6-2014)

Αλλά και ο Γιώργος (Τμήμα Μηχανικών Υπολογιστών, 21 ετών) αναφέρει:

*«Θεωρώ ότι ε:: ζέχωρα από τις πάρα πολλές γνώσεις που σου δίνει, ξεφεύγοντας από μία απλή διδασκαλία των 40-50 λεπτών, είναι πολύ πιο εμπλουτισμένο στο να βρεις περισσότερα πράγματα. Και **ότι** μπορώ να συμμετέχω πιο ενεργά από ένα απλό μάθημα που θα είμαι ένας παθητικός δέκτης ρε παιδί μου, εκεί βλέπω ότι μπορώ να συμμετέχω ενεργά» (Γιώργος, α' φάση 5-6-2014)*

Παρόλα αυτά για τον Άγγελο (ΠΤΠΕ, 19 ετών) είναι μόνο η χρήση των ΤΠΕ είναι ένας τρόπος ο οποίος δε συμβαδίζει με τον τρόπο μάθησης στον οποίο έχει συνηθίσει καθώς για εκείνον είναι πιο εύκολη η χρήση του έντυπου υλικού για το σκοπό αυτό. Χαρακτηριστικά αναφέρει:

«Πιστεύω όχι (δε θα ήθελα την ένταξή του στην εκπαίδευση.) Γιατί το διάβασμα από τον υπολογιστή με κουράζει. Δεν ξέρω για τους υπόλοιπους αλλά σίγουρα καλύτερα πιστεύω από τις σημειώσεις και τα βιβλία. Μου φαίνεται πιο εύκολο»
(Άγγελος, α' φάση, 6-6-2014)

Η πρώτη τους εντύπωση για την Khan Academy ως εκπαιδευτικό πλαίσιο ήταν θετική με την πλειοψηφία των συμμετεχόντων να βλέπει τα πλεονεκτήματα της πιθανής χρήσης του στην εκπαίδευση. Ενώ οι συμμετέχοντες έχουν μιλήσει υποθετικά για τη χρήση του Facebook στην εκπαίδευση καλούνται με μια πρώτη επαφή βλέποντας ένα πραγματικό παράδειγμα να μιλήσουν για την δυνητική χρήση του ως εκπαιδευτικό πλαίσιο. Εξακολουθούν να μιλούν υποθετικά βλέποντας όμως ότι έχουν ξεκινήσει προσπάθειες ένταξης του μέσου στον τομέα της εκπαίδευσης χωρίς να είναι όσο ουτοπικό μπορεί να θεωρούσαν προηγουμένως. Η θετική τους ματιά για την Khan Academy είναι κάτι που οι ίδιοι αναιρούν μετά από τη βδομάδα χρήσης της σελίδας του συγκεκριμένου Facebook ως μέλη της. Ακόμη οι φοιτητές ανέφεραν πως συνεργάζονται κατά τις περιόδους εξεταστικών μέσω του Facebook γεγονός που το καθιστά μέρος του κρυφού αναλυτικού προγράμματος και αφορά το διαμοιρασμό πληροφορίας, βιβλιογραφίας καθώς και εκπόνηση εργασιών.

6.3 Η Khan Academy έχοντας εμπειρία χρήσης

Στη δεύτερη φάση των συνεντεύξεων οι συμμετέχοντες μετά από το χρονικό διάστημα της μίας εβδομάδας που τους δόθηκε για να χρησιμοποιήσουν την Khan Academy και να γίνουν μέλη της, διερευνήθηκε το κατά πόσο μπορεί να χρησιμοποιηθεί το Facebook ως εκπαιδευτικό πλαίσιο μέσω του συγκεκριμένου περιβάλλοντος μάθησης, επιλέγοντας συγκεκριμένα παραδείγματα από τη σελίδα που τους προκάλεσαν μεγαλύτερο ενδιαφέρον. Η περίοδος της μίας εβδομάδας που δόθηκε στους συμμετέχοντες για να γνωρίσουν την Khan Academy καλύτερα και να κατανοήσουν τις δυνατότητές της κρίθηκε από τη φύση των σχολίων που συλλέχθηκαν ότι ήταν θετική. Ο χώρος που έχει δημιουργήσει η Khan Academy και συσπειρώνει ένα κοινό με σκοπό τη μάθηση προκάλεσε αίσθηση. Η συντριπτική πλειοψηφία των συμμετεχόντων θεώρησε ότι η ιδέα πάνω στην οποία βασίζεται η ανάπτυξη της Khan Academy ήταν ενδιαφέρουσα, με βασική παράμετρο τη συνεργασία η οποία αναφέρθηκε από την πλειοψηφία των συμμετεχόντων και είναι σύμφωνη με τη βιβλιογραφία η οποία όπως έχει ήδη αναφερθεί αποτελεί τον πιο ισχυρό θετικό παράγοντα χρήσης του Facebook στην εκπαίδευση. Παρόλα αυτά οι δέκα από τους δεκατέσσερις συμμετέχοντες δε θα ήθελαν το παράδειγμα της Khan Academy στην επίσημη εκπαίδευση, καθώς έκριναν ότι θα είχε νόημα για εκείνους να λειτουργήσει υποστηρικτικά και συνοδευτικά στην εκπαίδευση κυρίως για αναζήτηση πληροφορίας. Ακόμη τονίστηκε ότι το

περιβάλλον της Khan Academy προσφέρεται για την επίλυση προβλημάτων κάτι το οποίο συνάδει και με τον Quinn (2009) και προάγει την κοινωνική μάθηση (Brown, et al., 2008)

Η Φαίδρα (ΙΑΚΑ, 19 ετών) σημείωσε:

«Μου άρεσε και θα ξαναμπώ να δώ κι άλλα πράγματα. Είναι πολύ αξιόλογη και αξιοπρεπής προσπάθεια. Έχει μια πολύ λογική ε: συνέπεια απέναντι στα μέλη της βάζει διάφορους προβληματισμούς και δοκιμασίες ανά εβδομάδα είδα το ενδιαφέρον του κόσμου να απαντήσει να σχολιάσει. Ε.: δεν είναι τυχαίο πιστεύω» (Φαίδρα, β' φάση, 10-6-2014)

Από την άλλη πλευρά ο Ιάσοντας (Οικονομικό, 19 ετών) αναφέρει βασιζόμενος στην παραδοσιακή εκπαίδευση ότι η φύση της εκπαίδευσης μεταβάλλεται και στρέφεται προς την ανοιχτή εκπαίδευση μέσω ενός εγχειρήματος όπως αυτού της Khan Academy.

«Δείχνει αυτή η ιδέα βασικά... την τάση που υπάρχει για εκπαίδευση μέσω Η/Υ. Σύντομα όλα εκεί θα οδηγηθούν. Είναι μια ωραία εφαρμογή βλέπω ότι έχει πολύ κόσμο γεγονός που δείχνει ότι σ αυτό το κομμάτι υπάρχει ανταπόκριση και ίσως ανάγκη κατά κάποιο τρόπο για διευκόλυνση της (εκπαιδευτικής) διαδικασίας» (Ιάσοντας, β' φάση, 12-6-2014)

Ταυτόχρονα θίχθηκε και το ζήτημα του πλούτου των πληροφοριών που μπορούν να οργανωθούν κάτω από την «ομπρέλα» ενός φορέα. Είναι σημαντική παράμετρος στο επίπεδο της εκπαίδευσης η παροχή συνοδευτικού υλικού σε αυτό που αποτελεί την βασική βιβλιογραφία. Ο Ιάσοντας (β' φάση, 12-6-2014) σημειώνει στα θετικά της εφαρμογής:

«Ότι μπορείς όπου κι αν είσαι να μάθεις χωρίς να πρέπει να είσαι συνεπής στο χρόνο σου πρώτον και δεύτερον είναι ότι επιλέγεις ανάμεσα σε πάρα πολύ υλικό όχι το φτωχό. Η φτωχή ας πούμε ύλη που θα επιλέξει να σου φέρει ο καθηγητής σου και θα σου πει αυτό είναι κι άμα θέλεις»

Η πλειοψηφία των συμμετεχόντων στην έρευνα βλέπει πολλές δυνατότητες στο Facebook ως εκπαιδευτικό εργαλείο, αλλά διατηρεί επιφυλάξεις για τη λειτουργία του στον εκπαιδευτικό τομέα. Η Φρόνη (Οικονομικό, 20 ετών) ανέφερε:

«Νομίζω ότι εξυπηρετεί και φτιάχτηκε για κοινωνικούς σκοπούς αυτό νομίζω εγώ. Δηλαδή ότι είναι ένας τρόπος αυτός να έρχεσαι σε επαφή οικονομικός κτλ. Αλλά για την εκπαίδευση δεν ξέρω και σίγουρα ότι είναι τόσο αποτελεσματικό.» (Φρόνη, β' φάση, 14-6-2014)

Ενώ η Βιργινία (Τμήμα πολιτικών Μηχανικών, 20 ετών) σημειώνει ότι ο βασικός ρόλος του Facebook είναι κοινωνικός, τη δυσκολία συνδυασμού του χαρακτήρα αυτού με την εκπαίδευση την αποδίδει στη νοοτροπία που επικρατεί:

«Είναι προορισμένο έτσι όπως το χρησιμοποιούμε όλοι για κοινωνικό εργαλείο ενώ βλέπεις ότι και για την εκπαίδευση λειτουργεί επίσης καλά είναι θέμα νοοτροπίας απλά έτσι το έχουμε συνδυάσει» (Βιργινία, β' φάση, 11-6-2014)

6.3.1 Οι φοιτητές και οι φοιτήτριες μιλούν για τα εργαλεία like, comments, share, chat

Ερευνητικό ενδιαφέρον της εργασίας υπήρξε και για τα στοιχεία του Facebook που το καθιστούν εκπαιδευτικό εργαλείο. Οι απαντήσεις κινήθηκαν οι περισσότερες στο ίδιο επίπεδο θεωρώντας ότι βασικό στοιχείο που δίνει δυναμική στο Facebook είναι η αλληλεπίδραση η επικοινωνία, ο σχολιασμός και η κοινοποίηση της πληροφορίας κάτι το οποίο δε συμβαίνει είτε μέσα από την σύγχρονη επικοινωνία (chat) είτε μέσα από ασύγχρονες μορφές. Ιδιαίτερα το share αναγνωρίζεται για 11 από τους συμμετέχοντες ως ιδιαίτερα αποτελεσματικό εργαλείο η σημασία του οποίου τονίζεται και από τον Bosch (2009).

Ταυτόχρονα χρήσιμη φαίνεται να είναι η λειτουργία της κοινοποίησης, αφού θεωρείται ότι διασκορπά άμεσα σημαντική γνώση. Ο Αντρέας (ΠΤΕΑ, 20 ετών) αναφέρει:

«Αυτό νομίζω ότι είναι καλό. είναι μια επιλογή καλή γιατί διασκορπάζει τη γνώση αυτό είναι σημαντικό., δεν κρατάς για τον εαυτό σου μόνο σημαντικά πράγματα δεν είναι δηλαδή ατομική αλλά συλλογική ποια υπόθεση» (Αντρέας, β' φάση, 10-6-2014)

Αλλά και ο Ηλίας (Τμήμα Πολιτικών Μηχανικών, 23 ετών) σημειώνει ότι:

«Τώρα εδώ βοηθάς να εξαπλωθεί η μάθηση κατά κάποιο τρόπο γνωστοποιείς και σε άλλους κάτι ενδιαφέρον και κάνεις ομάδες ίσως αλλά και κάνεις τη γνώση την ε::μοιράζεσαι. Αυτό είναι επίσης πολύ καλό γιατί μας έχουν μάθει να την κρατάμε για τον εαυτό μας οπότε με το σκεπτικό αυτό πορευόμαστε... μέχρι να αποφοιτήσουμε. μαθαίνουμε εγωιστικά ενώ τώρα έτσι κάνοντας κοινοποίηση κάνεις κι άλλους ας πούμε κοινωνούς της γνώσης» (Ηλίας, β' φάση, 13-6-2014)

Το chatting είναι κάτι το οποίο από την πρώτη φάση των συνεντεύξεων έχουν αναγνωρίσει ως σημαντικό οι συμμετέχοντες πως προάγει τη συνεργασία μεταξύ τους.

Όσον αφορά στη χρήση του like για εννέα από τους συμμετέχοντες στην πλειοψηφία τους άντρες θεωρείται ότι αποτελεί μία υποκειμενική, στιγμιαία και αυθόρμητη έκφραση και τίποτε άλλο.

Ο Ιάσοντας (Οικονομικό, 19 ετών) θεωρεί ότι η συμπεριφορά των χρηστών της Khan Academy επηρεάζεται από την συμπεριφορά της χρήσης του Facebook. Όποιος χρήστης δίνει βαρύτητα στη χρήση του τότε θα εφαρμόσει την ίδια συμπεριφορά και μέσα στην Khan Academy.

«Όπως μάθει κανείς. Προσωπικά δεν δίνω σημασία στα Likes. Ούτε δίνω σημασία στα likes που φέρουν κάποια post ούτε κάνω Like. Αν θέλω κάτι να διαβάσω θα το κάνω ανεξάρτητα από την αποδοχή που έχει. Φαντάζομαι ότι ο οποιασδήποτε που έχει προσωπική κρίση δεν επηρεάζεται από την κρίση της μάζας. Πρόβλημα μου φαίνεται το να επηρεάζει ένα μαθητή ας πούμε αυτό που θα δει γιατί μπορεί ας πούμε να κάνω εγώ like έτσι χωρίς λόγο χωρίς να το έχω σκεφτεί και όλη ας πούμε παρασυρόμενος από τους υπόλοιπους που έχουν κάνει και δεν πρέπει να» (Ιάσοντας, β' φάση, 12-6-2014)

Ο Άλκης (ΠΤΔΕ, 21 ετών) θεωρεί το ρόλο τους σημαντικό για την αποδοχή ενός προγράμματος ή ενός post

«Καθορίζει πράγματα... κατά πόσο τι κοινό θα ανταποκριθεί και θα δει κάτι. Είναι αλήθεια ότι διαμορφώνει και... επηρεάζει τη γνώμη των πολλών γιατί είναι κι αυτό ένα κριτήριο για το περιεχόμενο που βλέπεις» (Άλκης, α' φάση, 8-6-2014)

Αντίθετα πιο βαρύνουσα σημασία έχει η χρήση των σχολίων κάτω από τα Post. Το like δείχνει απλά μία τάση και όχι μια πιο τεκμηριωμένη γνώμη. Σίγουρα το σχόλιο αποτελεί μια ολοκληρωμένη έκφραση της προτίμησης του κοινού και όχι ένα πιο «κομψό» σύστημα ψηφοφορίας. Ο Ιάσοντας (Οικονομικό, 19 ετών) σημειώνει:

«Τι σημαίνει Like; Γιατί Like; Δεν μπορώ να πειστώ από έναν και μόνο αριθμό. Θέλω επικοινωνία... άποψη, και αν είναι δυνατόν να υπάρχει τεκμηρίωση για τα θετικά και αρνητικά» (Ιάσοντας, β' φάση, 12-6-2014)

Σε σχέση με το commenting ζήτησα από τους συμμετέχοντες να σχολιάσουν την άποψη ενός πατέρα ο οποίος σχολίασε ότι το παιδί του μια μέρα που δεν πήγε στο σχολείο έμαθε πολλά περισσότερα από την Khan Academy. Αυτή η σύγκριση με την παραδοσιακή εκπαίδευση αποτέλεσε την αφορμή να ρωτηθεί η γνώμη των συμμετεχόντων γι αυτό το σχόλιο. Φάνηκε πως 4 από τους συμμετέχοντες συμφώνησαν με την άποψη αυτή καθώς οι υπόλοιποι θεωρούν ως υπερβολικό ή παρορμητικό το συγκεκριμένο σχόλιο χωρίς να περιγράφει την αληθινή κατάσταση παραδοσιακής εκπαίδευσης. Χαρακτηριστικά ο Άλκης (ΠΤΔΕ, 21ετών) ανέφερε:

«Δε συμφωνώ τι να συγκρίνεις με τι. .. ποιό κριτήριο ας πούμε. Ε:: κι εγώ μπορεί να δω στην τηλεόραση κάτι μια μέρα που θα με κάνει να μάθω περισσότερα από το μάθημα της συγκεκριμένης μέρας. Κι αυτό τι θα σημαίνει ότι θα πρέπει να βλέπω περισσότερη τηλεόραση; Κατάλαβες τι θέλω να πώ... για να γενικεύσεις κάτι πρέπει να τι κάνεις συστηματικά και να δεις ότι:: αποδίδει αλλιώς βγάζεις μάλλον αυθαίρετα συμπεράσματα// πιστεύω που δε σε βοηθάνε να βελτιωθείς. Μάλλον είχε απλώς καλή διάθεση και ήθελε να γράψει κάτι θετικό για την Khan Academy και υπερέβαλλε πιστεύω» (Άλκης, β' φάση 15/6/2014)

Στις φωνές που εξέφρασαν ότι συμφωνούν με το σχόλιο του πατέρα αυτού ανήκει ο Ηλίας (Τμήμα Πολιτικών Μηχανικών, 23 ετών)

«Είναι η γνωστή σκέψη που κάναμε όλοι και σα μαθητές του τύπου και που πάω σχολείο αν δεν πάω και φροντιστήριο δεν έχει νόημα. Είναι μια άποψη ένα σχόλιο που δείχνει ότι αν μάθεις με ενδιαφέρον τρόπο όπως το παιδί που θα είδε ωραία παρουσίαση από κάτι που ήθελε ε:: είναι καλύτερα» (Ηλίας, β' φάση, 13-6-2014)

6.3.2 Η αξιοπιστία του περιεχομένου της Khan Academy

Ο Άλκης (ΠΤΔΕ, 21 ετών) εστιάζει στο ζήτημα της αξιοπιστίας του περιεχομένου, αλλά η προσπάθεια της Khan Academy δίνει κάποιο τόνο αξιοπιστίας στην όλη διαδικασία της εκπαίδευσης με τη συνέπεια και την οργάνωσή του. Ο κοινωνικός χαρακτήρας του Facebook μοιάζει να επηρεάζει τον εκπαιδευτικό, αφού συνηθισμένα φαινόμενα αναρτήσεων χαμηλού επιπέδου περιεχομένου στο συγκεκριμένο κοινωνικό δίκτυο υπάρχουν φόβοι ότι θα εξαπλωθούν και σε εκπαιδευτικές προσπάθειες.

«Οτι δεν υπάρχει τόσο καλό περιεχόμενο σίγουρα. Δηλαδή το να ανεβάζεις φωτογραφίες και τραγούδια ok έχει ενδιαφέρον αλλά όταν το περιεχόμενο έχει σκοπό τη μάθηση αλλάζει η φιλοσοφία του, εδώ η Khan βάζει διάφορα θέματα και καλείσαι να απαντήσεις όχι ότι δε θα ανεβάσουν και κάτι άσχετο αλλά ο ρόλος σου είναι αυτός του μαθητή πια δεν έχει σημασία με το προφίλ σου να γνωριστείς με κόσμο» (Άλκης, β' φάση 15-6-2014)

Το Facebook δεν μπορεί να λειτουργήσει ως αυτοδύναμο πλαίσιο εκπαίδευσης και να μην βρίσκεται σε παράλληλη λειτουργία με την παραδοσιακή εκπαίδευση. Το παράδειγμα της Khan Academy φάνηκε ενδιαφέρον, αλλά για δέκα από τους συμμετέχοντες δεν είναι επιθυμητό το να χρησιμοποιηθεί αποκλειστικά ως εργαλείο επίσημης μάθησης. Ο Άλκης (ΠΤΔΕ, 21 ετών) σημειώνει ότι η ελευθερία που δίδει το μέσον στην παρούσα φάση είναι αυτό που το κάνει θελκτικό και ταυτόχρονα του προσδιορίζει κάποιο ενδιαφέρον. Αν ενταχθεί στην επίσημη

εκπαίδευση θα θεωρηθεί ως κάτι αναγκαστικό, δημιουργώντας αντίδραση από την πλευρά των μαθητών. Ταυτόχρονα δεν θα πρέπει να υποτιμηθεί και το ζήτημα της αξιολόγησης της ακαδημαϊκής πορείας του εκπαιδευόμενου. Ο εαυτός του χρήστη ή κάποιος άγνωστος φορέας δεν μπορεί να διασφαλίσει την ορθότητα και την αντικειμενικότητα της αξιολόγησης της προόδου του φοιτητή. Συγκεκριμένα αναφέρει:

«Η επίσημη εκπαίδευση σημαίνει κάτι υποχρεωτικό. Αμέσως θα δεις το Facebook ξέρω γω σαν αγγαρεία και θα υποκρίνεσαι ότι μπαίνεις και ασχολείσαι ενώ στην πραγματικότητα θα το κάνεις τελείως επιφανειακά. Είμαι σίγουρος γι αυτό 100% ότι θα χάσει το ενδιαφέρον ο μαθητής από αυτό το επίσημο που λες και θα ναι χειρότερος τρόπος από της τάξης που ξέρουμε γιατί εκεί τουλάχιστον έχεις τον καθηγητή που σε παρακολουθεί. Αν προοδεύεις ή τι. έτσι ανεξέλεγκτα θα γίνονται προχειροδουλειές απ όλους»

6.3.3 Το συνεργατικό περιβάλλον της Khan Academy

Κατά τη δεύτερη φάση των συνεντεύξεων ζητήθηκε από τους συμμετέχοντες να επιλέξουν αυτό που τους άρεσε περισσότερο και αξίζει να σημειωθεί ότι 3 από τους 14 συμμετέχοντες επέλεξαν να μου δείξουν παράδειγμα όπου υπήρχε σκαναρισμένη χειρόγραφη προτεινόμενη λύση από κάποιο χρήστη για την επίλυση του συγκεκριμένου προβλήματος. Τονίστηκε χαρακτηριστικά η βοήθεια η οποία παρέχεται από τα μέλη για την επίτευξη του στόχου. Χαρακτηριστικά ο Ηλίας (Τμήμα Πολιτικών Μηχανικών, 23 ετών) ανέφερε :

«Εμένα μου άρεσε περισσότερο αυτή η άσκηση που ο άλλος για να βοηθήσει στη λύση της σκανάρει το χειρόγραφο του για να βοηθήσει τους υπόλοιπους. Είναι αυτό που σου έλεγα ότι δε συμβαίνει συνήθως. Εδώ πάντα έβλεπες ο ένας να κρύβει το γραπτό του από τον άλλο από το δημοτικό το κάναμε όλοι έτσι; ενώ εδώ ο άλλος το κοινοποιεί κιόλας...»
(Ηλίας, β' φάση, 13-6-2014)

Εικόνα 9. Παράδειγμα της Khan Academy από συμμετέχοντες

6.3.4 Khan Academy Vs παραδοσιακή εκπαίδευση

Από τα λεγόμενα της Νεφέλης (ΠΤΔΕ, 19 ετών) γίνεται κατανοητό ότι δέκα εκ των συμμετεχόντων, δυσκολεύεται να απαγκιστρωθεί από τις παραδοσιακές τακτικές θεωρώντας ότι η εφαρμογή εντάσσεται στα πλαίσια του συνηθισμένου και ότι απλά ενδύεται την σοβαροφάνεια για να προσελκύσει κοινό. Επίσης φαίνεται να δυσκολεύεται να ενταχθεί σε πρωτοποριακές προσπάθειες γιατί θεωρεί ότι «πειραματίζεται» με κάτι «σοβαρό» όπως είναι η εκπαίδευση.

«Δε βρήκα ότι... ότι είναι κάτι ιδιαίτερο. Εντάξει είναι μια προσπάθεια διαφοροποίησης από αυτά που ξέρουμε αλλά όχι τίποτα φοβερό. Δε λέω δηλαδή έχει αρκετό υλικό αλλά αυτή η σελίδα τώρα που μπαίνει ο καθένας και γράφει ότι θέλει αλλά έχει πιο σοβαρό χαρακτήρα τί να σου πώ μου φαίνεται δήθεν. Θέλει να παραγκωνίσει οτιδήποτε συμβατικό και να δημιουργήσει ένα σοβαρό προφίλ σε ένα περιβάλλον που κυριαρχεί η αβεβαιότητα. Γενικά στέκομαι επιφυλακτική σε τέτοιου είδους «πειράματα». Η εκπαίδευση για μένα δεν είναι κάτι που θέλω να παίζω» (Νεφέλη, β' φάση, 11-6-2014)

Στους ανασταλτικούς παράγοντες που δεν ωθούν τη Νεφέλη να υιοθετήσει ένα τέτοιο στυλ μάθησης είναι ο «άτυπος χαρακτήρας» που προσφέρει. Ταυτόχρονα θεωρεί ότι η λειτουργία του είναι άκαμπτη και ότι υπάρχει σοβαρό πρόβλημα επικοινωνίας, αφού η διδασκαλία απαιτεί τόσο καθηγητές όσο και συμφοιτητές σε παραδοσιακό περιβάλλον.

«Δεν έχει επίσημο χαρακτήρα, κυρίως αυτό. Είναι για να ασχοληθείς επιπλέον συμπληρωματικά με τα μαθήματά σου και μ' αυτό. Αλλά μέχρι εκεί, δεν έχεις καθηγητές δεν έχεις συμφοιτητές δεν έχεις σοβαρή επικοινωνία πώς να είναι λοιπόν έτσι η διδασκαλία; Είναι κάτι στημένο»

Το περιβάλλον μέσα στο οποίο αναπτύχθηκε η εφαρμογή επηρεάζει και την εικόνα που έχουν οι συμμετέχοντες για το εργαλείο. Το «όλον» επηρεάζει το «μέρος» και οι ιδιότητες του γενικού μεταφέρονται στο ειδικό. Η (β' φάση, 11-6-2014) παραμένει σκεπτική ως προς τη σοβαρότητα του εγχειρήματος, αφού πίσω από αυτά βρίσκεται το Facebook. Συγκεκριμένα αναφέρει:

«Εντάξει το προσπαθούν να το παίξουν πολύ. ... σοβαροί αλλά οκ. Facebook είναι βγαίνει στο τέλος κάτι πιο ανάλαφρο από ακαδημία που υποτίθεται πως είναι»

Από την άλλη πλευρά υπάρχουν χαρακτηριστικά της Khan Academy που αρέσουν στους συμμετέχοντες. Η οργάνωση και ο αυτοέλεγχος της μάθησης είναι χαρακτηριστικά που φάνηκαν να τους κεντρίζουν το ενδιαφέρον. Ο Αντρέας (ΠΤΕΑ, 20 ετών) αναφέρει:

«Ήταν όπως το περίμενα βασικά, μια πολύ καλά οργανωμένη σελίδα. Υπάρχει συντονισμός από την ακαδημία, ορίζει τα πράγματα ως επικεφαλής και υπάρχει ανταπόκριση. Κι εγώ ψάχτηκα πολύ. Ήταν ωραία κατάσταση και τη βρήκα πολύ πρωτότυπη ιδέα ένα βήμα παραπέρα από τα συνηθισμένα, θα έλεγα»
(Αντρέας, β' φάση, 10-6-2014)

Η Φρύνη (Οικονομικό, 20 ετών) σημειώνει ότι η Khan Academy λειτουργεί πέρα από τα συνηθισμένα και γι αυτό την ενθουσίασε.

«Κοίτα ότι έχεις να αποφασίσεις εσύ για τον εαυτό σου[...] το τι και για πόσο θα μελετήσεις και θα ακούσεις κάτι. Αυτό εννοείται στην πραγματικότητα δεν παίζει οπότε είναι αλλιώς τα πράγματα. Και το υλικό που χρησιμοποιεί θα μπορούσαν να το διαθέτουν και οι καθηγητές οπότε είναι θέμα θέλησης» (Φρύνη, β' φάση, 14-6-2014)

6.3.5 Η «φυσική απουσία» του εκπαιδευτικού

Βασικό σημείο που χρίζει ανάλυσης είναι η απουσία του εκπαιδευτικού με τη μορφή που την έχουν συνηθίσει οι εκπαιδευόμενοι. Στην παραδοσιακή εκπαίδευση ο καθηγητής είναι το κέντρο της εκπαιδευτικής διαδικασίας και τα πάντα στρέφονται γύρω του αφού αποτελεί την αυθεντία. Η Νεφέλη (ΠΤΔΕ, 19 ετών) δίνει μεγάλη βαρύτητα στο ρόλο του που στην ουσία είναι περιορισμένος στην προσπάθεια της Khan Academy.

«Ουσιαστικά σε βοηθάει ο ρόλος του είναι να εξηγήει να σε αξιολογεί προσωπικά σύμφωνα με τις επιδόσεις που εσύ έχεις: Αυτό βασικά. Τώρα από κει και πέρα ένα απρόσωπο κρύο θα έλεγα περιβάλλον έτσι ψηφιακής μάθησης πόσα να σου προσφέρει ουσιαστικά;»
(Νεφέλη, β' φάση, 11-6-2014)

Το ζήτημα της έλλειψης της φυσικής παρουσίας του εκπαιδευτικού, είναι ένα ζήτημα που απασχολεί τη Φρύνη (Οικονομικό, 20 ετών). Οι άνθρωποι έχουν συνηθίσει να μαθαίνουν έχοντας μπροστά τους έναν εκπαιδευτικό που αναλαμβάνει όλη την ευθύνη της διαδικασίας ενώ ποιότητα του καθηγητή κατά τους συμμετέχοντες είναι και αυτή προσδιορίζει και την ποιότητα της εκπαιδευτικής διαδικασίας.

«Με ενοχλεί όντως ότι: ξέρεις ότι έχεις να κάνεις με τον Khan πίσω από αυτό, και ανεβάζουν και διαλέξεις του αλλά ξέρεις ότι δε θα τον δεις ποτέ. Ουσιαστικά και αυτό είναι λίγο περίεργο γιατί αλλιώς έχουμε μάθει» (Φρύνη, β' φάση, 14-6-2014)

Ο Ιάσωνας (Οικονομικό, 19 ετών) δίνει τον αντίλογο στην παραπάνω άποψη θεωρώντας ότι η ποιότητα του καθηγητή δεν είναι αυτονόητη και γι' αυτό το λόγο δεν θεωρεί την παρουσία του πάντα ευεργετική. Δίνει μεγαλύτερη σημασία στην πληθώρα πληροφοριών, την οποία έχει τη δυνατότητα να κοινοποιήσει και να διαμοιράσει.

Συγκεκριμένα αναφέρει:

«Εξαρτάται από το πόσο ικανός είναι ή δεν είναι. Το να αντικαταστήσεις με την Khan έναν άνθρωπο που βαριέται. ... και είναι πολλοί αυτοί συγγνώμη, τότε: έχει νόημα γιατί θα μάθεις, θα γίνεις καλύτερος. Αν είναι κάποιος με μεράκι που μπορεί για ένα θέμα να σου δίνει άπειρες πληροφορίες, με βιντεάκια και διαφάνειες» (Ιάσωνας, β' φάση, 10-6-2014)

Για άλλους συμμετέχοντες ο καθηγητής δεν είναι «αναντικατάστατος». Μπορεί κάποιος ειδικός να βρίσκεται πίσω από μία παρόμοια προσπάθεια και να την σχεδιάζει και να επιλύει απορίες. Ο ρόλος του καθηγητή είναι σημαντικός, αλλά μπορεί να υπάρξει βιώσιμη λύση για να στεφθούν με επιτυχία τέτοιες προσπάθειες. Η Ελένη (ΠΤΕΑ, 22 ετών) αναφέρει:

«Δεν είπα να μην υπάρχει κανονικά η τάξη με τον καθηγητή αλλά... καλό είναι να υπάρχει και αυτός ο τρόπος, να εμπλουτίζεις τις γνώσεις σου κι ας μην υπάρχει η φυσική παρουσία του καθηγητή. Υπάρχει κάτι αντίστοιχο. Ένας ειδικός θα έλεγα που σε καθοδηγεί και σου βάζει ασκήσεις και βλέπει την πορεία σου» (Ελένη, β' φάση, 12-6-2014)

6.3.6 Το οπτικοακουστικό υλικό στην Khan Academy

Σημαντική παράμετρος λειτουργίας της Khan Academy είναι η χρήση οπτικοακουστικού υλικού κάτι που είναι σύμφωνο και με τα ευρήματα των Yarıci et al., (2013) όπως έχει ήδη αναφερθεί. Με την ερώτηση σχετικά με την αξιολόγηση του οπτικοακουστικού υλικού στην Khan Academy σε μεγάλο βαθμό αξιολογείται η χρήση οπτικοακουστικών μέσων στη μάθηση και πως αυτή γίνεται αντιληπτή από τους χρήστες.

Για τη Φαίδρα (ΙΑΚΑ, 19 ετών) το οπτικοακουστικό υλικό που χρησιμοποιεί η Khan Academy αποτελεί μία πολύτιμη δεξαμενή υλικού για χρήση από την παραδοσιακή διδασκαλία. Είναι κατανοητό από τη συγκεκριμένη χρήστη, ότι αναγνωρίζει ποιοτικά χαρακτηριστικά στην προσπάθεια, αλλά δεν μπορεί να φανταστεί την εκπαίδευση μακριά από μία αίθουσα διδασκαλίας. Επομένως επιχειρεί να αντλήσει τα θετικά στοιχεία της και να τα μεταφέρει στην εκτός «δικτύου» εκπαίδευση.

«Είναι καλό να υπάρχει. Θα μπορούσαν... να εκμεταλλευτούν οι εκπαιδευτικοί στην τάξη και στα πανεπιστήμια να έχουν... ότι υλικό μπορούν για να καταφέρουν να κεντρίσουν την προσοχή των υπολοίπων αλλά δεν το κάνουν. Αυτό είναι ένα από τα πολύ θετικά που έχει να σου δώσει αυτός ο τρόπος μάθησης (της Khan Academy). Γι αυτό νομίζω ότι έχει κερδίσει τόσους ανθρώπους που θέλουν να μάθουν από κει γιατί η δύναμη της εικόνας είναι μεγάλη είναι έτοιμη πληροφορία τώρα δεν ξέρω κατά ποσό βέβαια σου μένει ή είναι τόσα πολλά αυτά που βλέπεις που στο τέλος δε σου μένει και τίποτα» (Φαίδρα, β' φάση, 10-6-2014)

Για άλλους χρήστες το οπτικοακουστικό υλικό αποτελεί προτεινόμενη, αλλά όχι υποχρεωτική προϋπόθεση για τη διδασκαλία. Παραδείγματος χάριν, ο Άλκης (ΠΤΔΕ, 21 ετών) θεωρεί ότι η χρήση οπτικοακουστικού υλικού δεν είναι απαραίτητη και ότι το βάρος της διδασκαλίας πέφτει πολύ στον εκπαιδευτικό, ο οποίος θεωρεί ότι την εικόνα τη δημιουργεί ο εκπαιδευτικός και ότι το οπτικοακουστικό υλικό είναι υποστηρικτικό και σε δεύτερο επίπεδο. Συγκεκριμένα αναφέρει:

«Δεν παίζει ρόλο. Θέμα μεταδοτικότητας είναι. Αν κάποιος έχει καλές και πολλές γνώσεις για κάποιο θέμα σου φτιάχνει εικόνες στο μυαλό με τα λόγια του ε.: με τη διδασκαλία του. Κι έτσι θα έπρεπε να έχουν αυτό το ταλέντο οι εκπαιδευτικοί είναι τέχνη, να ρητορεύουν θα άπρεπε δηλαδή. Μην κοιτάς επειδή προσφέρουν στείρα γνώση τώρα ότι το έχουμε αποδεχτεί» (Άλκης, β' φάση 15-6-2014)

Ο Αντρέας (ΠΤΕΑ, 20 ετών) θεωρεί από την άλλη το οπτικοακουστικό ως εργαλείο που εξυπηρετεί αποκλειστικά τις ανάγκες των μικρών ηλικιών. Οι μεγαλύτερες ηλικίες θεωρεί ότι διαθέτουν την ικανότητα να απεγκλωβίζονται από την εικόνα.

«Σε μικρή ηλικία ναι... γιατί κάνεις συνειρμούς με μια εικόνα θυμάσαι όλο το μάθημα. Τώρα μεγαλώνοντας δε μου φαίνεται και τόσο απαραίτητο. Για μένα πάντα άλλος μπορεί να έχει πιο φωτογραφική μνήμη και να λειτουργεί καλύτερα» (Αντρέας, α' φάση, 3-6-2014)

Η παρούσα εργασία στάθηκε η αφορμή να έρθουν σε επαφή οι συμμετέχοντες με μία νέα εφαρμογή και προκάλεσε το ενδιαφέρον των συμμετεχόντων σε τέτοιο βαθμό ώστε να χρησιμοποιηθεί εκ νέου στο μέλλον. Αυτό σημαίνει ότι η εφαρμογή έδωσε μία ενδιαφέρουσα οπτική, όπου οι εξατομικευμένες ανάγκες του χρήστη θα προσδιορίσουν την χρήση της Khan Academy.

Ο Άγγελος (ΠΤΠΕ, 19 ετών) σημειώνει:

«Ήταν ωραία είδα μια κατάσταση που δεν είχα ξαναδεί μέσω Facebook και μου άρεσε, άσχετα με το ότι πιστεύω ότι δεν έχει την επισημότητα από τη φύση του πιστεύω για την εκπαίδευση. Είναι καλό πάντως και σίγουρα θα μπαίνω γενικότερα να βλέπω πράγματα που μπορεί να μ' ενδιαφέρουν στο μέλλον» (Άγγελος, β' φάση, 13-6-2014)

Από τη δεύτερη φάση των συνεντεύξεων με τους συμμετέχοντες της έρευνας φάνηκε πως η πλειοψηφία τους ενώ έκρινε θετικά το συγκεκριμένο περιβάλλον και αναγνώρισε πως πρόκειται για ένα σοβαρό εγχείρημα παρόλα αυτά δε θα ήθελε να αποτελεί αποκλειστικό τρόπο μάθησης στην επίσημη εκπαίδευση.

Η παραδοσιακή εκπαίδευση έχει την πρωτοκαθεδρία στη συνείδηση των συμμετεχόντων, με τη φυσική παρουσία του εκπαιδευτικού να αποτελεί τον σημαντικότερο παράγοντα αξιοπιστίας του περιεχομένου διδασκαλίας και τον έλεγχο του πληροφοριακού υλικού.

Παρόλα αυτά για τους συμμετέχοντες υπάρχουν θετικά στοιχεία σε σχέση με το περιβάλλον της Khan Academy αφού για τους ίδιους αποτελεί ένα συνεργατικό περιβάλλον με την κοινοποίηση να αποτελεί ένα βασικό εργαλείο το οποίο είναι χρήσιμο για τη μάθηση. Η αλληλεπίδραση, η επικοινωνία και ο σχολιασμός για τους συμμετέχοντες είναι από τα θετικότερα στοιχεία ενός τέτοιου πλαισίου στην εκπαίδευση. Αντίθετα η έκφραση προτίμησης (like) θεωρήθηκε ως μία αυθόρμητη, αρκετά υποκειμενική δυνατότητα του μέσου.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 7^ο : ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ- ΣΥΖΗΤΗΣΗ

Η ένταξη των μέσων κοινωνικής δικτύωσης στην εκπαίδευση και συγκεκριμένα του Facebook παρουσιάζουν δυνατότητες αλλά και περιορισμούς. Το συγκεκριμένο μέσο παρέχει στο χρήστη δυνατότητες συσχέτισης με κοινωνικά δίκτυα μέσω πρωτοβουλιών πρωτοβουλία όπως η κοινοποίηση και η δημοσιοποίηση ανάρτησης υλικού, η δυνατότητα έκφρασης προτίμησης και σχολιασμού επιλογές οι οποίες θα μπορούσαν να χρησιμεύσουν προς αυτή την κατεύθυνση. Επιπλέον οι νέοι και οι νέες όπως αναφέρεται στα ερευνητικά δεδομένα, συμμετέχουν δημιουργικά στα δίκτυα αυτά κι αυτό θα μπορούσε να αποτελέσει την αφορμή μετασχηματισμού αυτού του ενδιαφέροντος ώστε να αξιοποιηθούν κατάλληλα στην εκπαιδευτική διαδικασία και διδασκαλία. Στόχος της παρούσας έρευνας ήταν να διερευνήσει τις δυνατότητες και τους περιορισμούς της χρήσης του Facebook ως μέσου κοινωνικότητας και ως εκπαιδευτικού πλαισίου. Για την εις βάθος διερεύνηση των απόψεων φοιτητών και φοιτητριών χρησιμοποιήθηκε το παράδειγμα της Khan Academy ώστε οι απαντήσεις και τα σχόλιά τους να βασίζονται σε μία συγκεκριμένη εμπειρία εκπαιδευτικής διάστασης μέσα στο Facebook.

Από τη βιβλιογραφική επισκόπηση, αλλά και από την ανάλυση των δεδομένων στην παρούσα μελέτη, γίνεται κατανοητό ότι το Facebook αποτελεί ένα από τα δημοφιλέστερα μέσα κοινωνικής δικτύωσης παρά τον ανταγωνισμό που επιφέρει η δημιουργία επιπλέον μέσων στη σημερινή εποχή (πχ Twitter, Instagram). Το ενδιαφέρον της εργασίας στρέφεται στα νεαρά άτομα όπως οι φοιτητές και οι φοιτήτριες γιατί αυτοί θεωρούνται οι κατεξοχήν χρήστες του Facebook, με το ερευνητικό ενδιαφέρον αυξημένο γύρω από αυτές τις ηλικιακές ομάδες (Madge et al., 2009). Αδιαμφισβήτητα η χρήση του από την ηλικιακή αυτή ομάδα για τη διατήρηση προϋπάρχουσών σχέσεων και για τη δημιουργία νέων φαίνεται να είναι ο λόγος που οδηγεί τους νέους και τις νέες στη χρήση του (Joinson, 2008; Mendez et al., 2009; Grosbeck et al., 2011). Μεγάλο ζήτημα όμως παραμένει το αν τελικά αυτό βοηθά τους χρήστες στην ανάπτυξη της κοινωνικότητάς τους ή τους οδηγεί στην απομόνωση (Kneidinger, 2012) αφού για δύο από τους συμμετέχοντες επισημάνθηκε ως μειονέκτημα της χρήσης του μέσου.

Το Facebook φαίνεται να απασχολεί πέρα από τη χρήση του για λόγους κοινωνικότητας πλέον και τον τομέα της εκπαίδευσης, αφού η απήχυσή του και η χρήση του από τους νέους θα μπορούσε να αποτελέσει κίνητρο για τους εκπαιδευόμενους και να κινητοποιήσει το ενδιαφέρον τους για τη μάθηση. Ακόμη το περιβάλλον του Facebook φαίνεται να ενθαρρύνει τη συνεργασία τους με συμμαθητές και συμμαθήτριες στην άτυπη εκπαίδευση αλλά ταυτόχρονα εγείρει και ζητήματα κύρους των καθηγητών και των καθηγητριών τους μέσα από την παρουσίαση της ταυτότητάς τους στο περιβάλλον αυτό. Προσπάθειες χρήσης του Facebook ως εκπαιδευτικού

πλαίσιου έχουν ήδη γίνει από online κοινότητες όπως η Khan Academy- η οποία αποτελεί ένα τέτοιο χαρακτηριστικό παράδειγμα που χρησιμοποιήθηκε και στα πλαίσια της παρούσας μελέτης. Ο εκπαιδευόμενος μέσα σε ένα τέτοιο πλαίσιο αντιμετωπίζει νέες προκλήσεις διαφορετικές από αυτές της παραδοσιακής εκπαίδευσης που ο ρόλος του μεταλλάσσεται μέσα από την ενεργό συμμετοχή στην εκπαιδευτική διαδικασία (Chronaki, 2000)

7.1 Η χρήση του Facebook ως πλαίσιο κοινωνικότητας

Για τους συμμετέχοντες της παρούσας έρευνας το Facebook αποτελεί εργαλείο κοινωνικότητας με απεριόριστες δυνατότητες, το οποίο ενδύεται την ψυχαγωγία. Όλοι οι συμμετέχοντες ανέφεραν πως έχουν λογαριασμό στο Facebook τον οποίο δημιούργησαν κατά την εφηβεία ως μαθητές ή μαθήτριες. Παρόλα αυτά υπήρξε μία συμμετέχουσα η οποία έχει σήμερα καταργήσει το λογαριασμό της. Για τους φοιτητές και φοιτήτριες δύο είναι οι τάσεις που επικρατούν τόσο ως προς τους λόγους χρήσης του όσο και ως προς το χρόνο ενασχόλησής τους. Σε ό,τι αφορά το πρώτο φαίνεται αρκετοί από τους φοιτητές και φοιτήτριες να θεωρούν πως έγιναν μέλη του συγκεκριμένου μέσου επειδή αυτό επιτάσσει η μόδα με τους συνομήλικούς τους να τους παροτρύνουν για αυτό το βήμα. Σε ό,τι αφορά το χρόνο ενασχόλησης ο ελεύθερος χρόνος και ο αρχικός ενθουσιασμός είναι οι παράγοντες καθορίζουν τη χρήση του. Για κάποιους η αύξηση του ελεύθερου χρόνου που επήλθε με την έναρξη της φοιτητικής τους ζωής αύξησε και τη χρήση του, ενώ για άλλους η μείωση του αρχικού ενθουσιασμού μείωσε αντίστοιχα το χρόνο ενασχόλησής τους με το μέσο.

Η σχέση τους με το μέσο για τους συμμετέχοντες φάνηκε να είναι θετική, αρνητική αμφίθυμη. Για τους περισσότερους συμμετέχοντες η σχέση ήταν αμφίθυμη. Ανέφεραν δηλαδή αρκετές αρνητικές πτυχές του μέσου (εθισμό, παρενόχληση) χωρίς αυτό να τους επηρεάζει ως χρήστες. Υπήρξαν οι φωνές που εκφράστηκαν θετικά τονίζοντας πως είναι δωρεάν τρόπος επικοινωνίας αλλά και η φωνή της συμμετέχουσας που έχει αρνητική σχέση αφού δε διατηρεί πια το λογαριασμό της στο Facebook.

Οι συμμετέχοντες στην έρευνα θεωρούν το Facebook ως εργαλείο κοινωνικότητας που το χρησιμοποιούν με σκοπό τη διατήρηση των προϋπαρχουσών διαπροσωπικών τους σχέσεων (αδέρφια, συγγενείς, φίλους) Chen & Marcus (2012). Τα παραπάνω ευρήματα υποστηρίζονται και από τους Grosbeck, et al., (2011) αφού οι συμμετέχοντες υπέδειξαν ότι χρησιμοποιούν το Facebook για κοινωνικούς λόγους, οι οποίοι αφορούν την επαφή με τους φίλους τους και την οικογένεια τους. Ακόμη η αποδοχή αιτημάτων φιλίας από άτομα που δε γνωρίζουν υποστηρίζεται κυρίως από τους άντρες συμμετέχοντες καθώς ο αριθμός των φίλων, και τους

καθιστά πιο κοινωνικούς (Talamo et al., 2001). Για τους συμμετέχοντες αυτούς η επιδίωξη της δημιουργίας εικονικής ταυτότητας για τη διαμόρφωση βελτιωμένου προφίλ βοηθά στην ανάπτυξη διαπροσωπικών σχέσεων (Smith, 2011).

Στο πλαίσιο της χρήσης του μέσου του οι φοιτητές και οι φοιτήτριες είναι μέλη σε κάποια κοινότητα του Facebook για να καλύψουν συγκεκριμένες ανάγκες ενημέρωσης ή ψυχαγωγίας. Για τους συμμετέχοντες της έρευνας η ένταξη σε αυτές τις ομάδες δε γίνεται αποκλειστικά για λόγους κάλυψης της ανάγκης του «ανήκειν», αλλά και για λόγους κάλυψης πληροφοριακών αναγκών (Nadkarni et al., 2012). Η ένταξη σε μία τέτοια ομάδα φαίνεται να βοηθά τους συμμετέχοντες στην ομαλή ένταξή τους στη νέα πραγματικότητα κατά την έναρξη της φοιτητικής τους ζωής. Μέσα από την επικοινωνία με τους συμμαθητές τους από το Facebook τους δίνεται η δυνατότητα να ενημερώνονται για δραστηριότητες και φοιτητικά θέματα.

Σε ότι αφορά ζητήματα έμφυλων διαφορών φαίνεται οι γυναίκες φοιτήτριες να ασχολούνται περισσότερο με το προφίλ τους και την ανάρτηση φωτογραφιών εύρημα το οποίο είναι σύμφωνο και με αυτά της Strano (2008). Αρκετές φοιτήτριες ανέφεραν ότι αλλάζουν τις φωτογραφίες τους συχνά, ενώ ελάχιστοι άντρες ανέφεραν πως ασχολούνται με αυτό καθώς αναρτούν κυρίως φωτογραφίες με τοπία και δεν αναρτούν συχνά φωτογραφίες τους. Οι σχέσεις που διαμορφώνονται μέσα στο Facebook για τους συμμετέχοντες είναι πολλές και σύνθετες και το ζήτημα της αποκάλυψης των προσωπικών δεδομένων είναι αυτό που προβληματίζει τους χρήστες του καθώς κάποιες συμμετέχουσες έχουν αντιμετωπίσει προβλήματα λόγω αποκάλυψης της ταυτότητάς τους είτε έχουν ακούσει περιπτώσεις που έχουν δεχθεί παρόμοια συμπεριφορά.

7.2 Το Facebook ως εκπαιδευτικό πλαίσιο

Η βιβλιογραφία υποδεικνύει ότι τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης έχουν στενή σχέση με την άτυπη εκπαίδευση (Kahnwald, 2009). Όπως αναφέρουν οι Greenhow & Robelia (2009) τα εργαλεία αυτά προσφέρουν στους χρήστες τους το πλαίσιο μέσα στο οποίο θα υλοποιηθεί η διαδικασία της μάθησης. Από τη στιγμή που ο ιστός έχει μετατραπεί σε κοινωνική πλατφόρμα, τα μέσα αυτά θεωρούνται πως πραγματώνουν σε μεγάλο βαθμό την άτυπη μάθηση (Lucas et al., 2009). Για το λόγο αυτό διερευνήθηκε η χρήση του Facebook στην στα πλαίσια της άτυπης εκπαίδευσης από τους φοιτητές και φοιτήτριες της παρούσας μελέτης. Μέσα από τις συνεντεύξεις φάνηκε πως οι περισσότεροι φοιτητές και φοιτήτριες δεν επικοινωνούν με τους καθηγητές τους μέσω του Facebook ούτε έχουν όπως ήταν αναμενόμενο εμπειρία χρήσης του μέσου σε κάποιο μάθημα. Ταυτόχρονα αποδίδουν την έλλειψη επικοινωνίας με τους

εκπαιδευτικούς μέσω Facebook στο ότι εκείνοι έχουν ανεπαρκή εξοικείωση με το μέσο λόγω της ηλικίας τους χαρακτηρίζοντάς τους ουσιαστικά «ψηφιακούς ιθαγενείς» (Prensky, 2001). Οι συμμετέχοντες ακόμη ανέφεραν πως επιδιώκουν την επικοινωνία με τους συμφοιτητές τους μέσω του Facebook για συνεργασία στα πλαίσια των μαθημάτων. Μέσα από την έρευνα αναδείχθηκε ουσιαστικά ότι το Facebook αποτελεί μέρος του κρυφού αναλυτικού προγράμματος με τους φοιτητές να κοινοποιούν πληροφορίες. Οι φοιτητές και οι φοιτήτριες ενώ είναι θετικά προσκείμενοι στην επικοινωνία με τους συμφοιτητές τους (Madge et al., 2009; Grosseck et al., 2011; Selwyn 2009) ταυτόχρονα εμφανίζονται αρνητικοί ως προς τη συνεργασία με τους καθηγητές τους μέσα από στο πλαίσιο των μαθημάτων τους. Η εικόνα των καθηγητών τους καθώς θεωρούν ότι δυνητικά πλήττεται μέσα από το προφίλ τους και τον ανεπίσημο χαρακτήρα του Facebook, κάτι το οποίο ενισχύεται και από τους Mazer et al., (2007).

Ωστόσο μία από τις αρνητικές πτυχές του Facebook ως πλαισίου μάθησης για τους συμμετέχοντες ήταν η απόσπαση της προσοχής. Το μέσο φάνηκε να έχει ταυτιστεί στη συνείδησή τους με τη χρήση για λόγους ψυχαγωγίας όπως υποστηρίζεται και από τον Bugeja (2006).

7.3 Το Facebook της Khan Academy

Σε ότι αφορά τη χρήση του ως εκπαιδευτικό πλαίσιο η επαφή των συμμετεχόντων με την Khan Academy δημιούργησε στην πρώτη φάση των συνεντεύξεων όπου τους δόθηκαν λίγα λεπτά για να τη γνωρίσουν έδειξαν ενθουσιασμό. Οι φοιτητές και οι φοιτήτριες συνειδητοποίησαν ότι εκτός από την ψυχαγωγική χρήση του Facebook, η εκπαιδευτική του διάσταση είναι υπαρκτή και ενδιαφέρουσα. Παρόλα αυτά στη δεύτερη πιο προσεκτική ματιά μέσα από την εμπειρία τους ως μέλη της Khan Academy για μία εβδομάδα η θέση τους διαφοροποιήθηκε. Σύμφωνα με τους ίδιους θα μπορούσε να λειτουργήσει ίσως συμπληρωματικά στην παραδοσιακή εκπαίδευση αλλά όχι να την υποκαταστήσει. Το ζήτημα που παραμένει ακόμα αναπάντητο σύμφωνα με την ανάλυση των συνεντεύξεων είναι η ουσιαστική χρήση των εκπαιδευτικών προγραμμάτων μέσα από το Facebook στο μέλλον. Ενώ η βιβλιογραφία (Mazman et al., 2009 . Madge et al., 2009) αναφέρει ότι αναμένεται ότι η αποτελεσματικότητα των εκπαιδευτικών προγραμμάτων να αυξηθεί όταν τα κοινωνικά δίκτυα αρχίσουν να χρησιμοποιούνται δυναμικά στον τομέα της εκπαίδευσης, οι περισσότεροι από τους συμμετέχοντες φάνηκαν σκεπτικοί για την περεταίρω χρήση τους. Η Khan Academy σίγουρα προκάλεσε το ενδιαφέρον για τέτοιου είδους προσπάθειες, αλλά το μείζον ζήτημα παραμένει αυτό της αξιοπιστίας του παρεχόμενου εκπαιδευτικού προϊόντος. Αυτό έρχεται σε αντίθεση με τους Pasek et al. (2009) κατά τους οποίους η χρήση του μέσου στην εκπαιδευτική διαδικασία

φαίνεται να συμβάλλει στη θετικότερη στάση των εκπαιδευομένων απέναντι στη μάθηση, αλλά και στην ποιότητα της παρεχόμενης εκπαίδευσης.

Στα θετικά σημεία του συγκεκριμένου πλαισίου συγκαταλέγεται για τους συμμετέχοντες η συνεργασία η οποία αποτελεί το ισχυρό όπλο αυτών των προσπαθειών (Douglas et al., 2011) και υπογραμμίστηκε από την πλειοψηφία των συμμετεχόντων. Αυτό που δίνει ζωή σε αυτές τις δράσεις είναι το προσωπικό τους ενδιαφέρον για μάθηση, η αλληλεπίδραση η πρωτοβουλία και η δημιουργικότητα και η συλλογικότητα (Lucas et al., 2009; Trinder, et al., 2008).

Από τα εργαλεία του Facebook ο σχολιασμός και η κοινοποίηση της πληροφορίας για τους συμμετέχοντες είναι αρκετά χρήσιμα και δε συναντώνται στη σύγχρονη επικοινωνία (chat) της παραδοσιακής εκπαίδευσης. Ιδιαίτερα το share αναγνωρίζεται για τους περισσότερους από τους συμμετέχοντες ως ιδιαίτερα αποτελεσματικό εργαλείο η σημασία του οποίου τονίζεται και από τον Bosch (2009). Το like θεωρήθηκε ως αυθόρμητη ίσως επιπόλαιη έκφραση η οποία δε θα βοηθούσε τους ίδιους σ ένα τέτοιο εκπαιδευτικό πλαίσιο

Ακόμη τονίστηκε ότι το περιβάλλον της Khan Academy προσφέρεται για την επίλυση προβλημάτων κάτι ο οποίο συνάδει και με τον Quinn (2009) και προάγει την κοινωνική μάθηση (Brown, et al., 2008). Τέλος η οπτικοποίηση αναδείχθηκε ως σημαντική για τους συμμετέχοντες και στις δύο φάσεις των συνεντεύξεων αφού αυτό θεωρήθηκε πως θα τους βοηθούσε στη διαδικασία της μάθησης. Η σημασία της οπτικοποίησης στη διαδικασία της μάθησης αναδείχθηκε και από τους Yarıcı et al. (2013).

Το ζήτημα της εξατομίκευσης στο χώρο της εκπαίδευσης είναι αυτό που ενθουσιάζει τους χρήστες και η χαλιναγώγηση αυτής της δυνατότητας σίγουρα θα αφαιρέσει κάτι από τη λάμψη της προσπάθειας. Γι αυτό το λόγο αυτά τα εργαλεία δεν θεωρούνται ότι πρόκειται να καταστούν εκμεταλλεύσιμα από την επίσημη εκπαίδευση, αφού οι περιορισμοί που τίθενται από την λειτουργία της πρώτης επιδρούν αρνητικά στην ελευθεριάζουσα λογική της άτυπης εκπαίδευσης. Το ερώτημα που προκύπτει με βάση τα παραπάνω είναι η διερεύνηση του ζητήματος κατά πόσο με τη συμμετοχή σ' ένα τέτοιο πλαίσιο μπορεί να ελεγχθεί το ζήτημα του ελέγχου της προόδου και εξέλιξης του εκπαιδευόμενου μέσα από ένα τέτοιο τρόπο μάθησης (Crook, 2008).

7.4 Προτάσεις για μελλοντική έρευνα

Τα αποτελέσματα της παρούσας έρευνας μπορούν να φανούν ιδιαίτερα χρήσιμα σε όσους ενδιαφέρονται να αναπτύξουν εκπαιδευτικές πρωτοβουλίες κάνοντας ενεργό χρήση του

περιβάλλοντός του Facebook. Η χρήση των εργαλείων και των δυνατοτήτων του Facebook από τους συμμετέχοντες στην παρούσα έρευνα αποδεικνύει μία γενικότερη τάση και καταδεικνύει τους λόγους χρήσης τους. Τα ευρήματα της εργασίας μπορούν να επαληθευθούν μέσα από μία ποσοτική έρευνα γεγονός που θα αποδείξει και μία γενικότερη τάση.

Η παρούσα ποιοτική έρευνα αποτελεί μία προσθήκη σε μία ολοένα αυξανόμενη προσπάθεια των ερευνητών να ανακαλύψουν όλο το εύρος των δυνατοτήτων των κοινωνικών δικτύων και ειδικότερα του Facebook. Η φωνή των ίδιων των χρηστών είναι σημαντική καθώς έχουν πραγματοποιηθεί πολλές ποσοτικές έρευνες προς αυτή την κατεύθυνση όμως η καταγραφή των απόψεων και των εμπειριών τους έχει σημασία για να διαπιστωθεί το πώς αντιλαμβάνονται οι ίδιοι τέτοια εικονικά περιβάλλοντα. Ο σχεδιασμός μελλοντικών εκπαιδευτικών προγραμμάτων οφείλει να λάβει υπόψη του ανάλογα πορίσματα αν στοχεύει σε επιτυχημένο αποτέλεσμα. Οι εκπαιδευτικές προτάσεις μέσα από το Facebook θα πρέπει να είναι τόσο λειτουργικές όσο και οι υπόλοιπες εφαρμογές που εγκολπώνονται μέσα του, αλλά και ταυτόχρονα να προσφέρουν περιεχόμενο υψηλού επιπέδου.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Alpizar, K., Islas-Alvarado, R., Warren, C. R., & Fiebert, M. S. (2012). Gender, sexuality and impression management on Facebook. *International Review of Social Sciences and Humanities*, 4(1), 121-125.
- Arteaga Sánchez, R., Cortijo, V., & Javed, U. (2014). Students' perceptions of Facebook for academic purposes. *Computers & Education*, 70, 138-149.
- Baker, W. E. (1990). Market networks and corporate behavior. *American journal of sociology*, 589-625.
- Beers, P., Boshuizen, H., & Kirschner, P. (2006). Cognitive load measurements and stimulated recall interviews for studying the effects of information and communication technology. *Education Technology Research Development* (56), 309-328.
- Bélanger, F., & Carter, L. (2009). The impact of the digital divide on e-government use. *Communications of the ACM*, 52(4), 132-135.
- Bellis, M. (2012). Who Invented Facebook? ανάκτηση από <http://inventors.about.com/od/fstartinventions/a/Facebook.htm> στις 16-7-2014
- Bennett, S., Maton, K., & Kervin, L. (2008). The 'digital natives' debate: A critical review of the evidence. *British journal of educational technology*, 39(5), 775-786.
- Berners-Lee, T. B. (1999). Weaving the Web.
- Berners-Lee, T. B., Hendler, J., & Lassila, O. (2001). The semantic web. *Scientific American*, 284(5), 34-43.
- Bohn, A., Buchta, C., Hornik, K., & Mair, P. (2014). Making friends and communicating on Facebook: Implications for the access to social capital. *Social Networks*, 37, 29-41.
- Bosch, T. E. (2009). Using online social networking for teaching and learning: Facebook use at the University of Cape Town. *Communication: South African Journal for Communication Theory and Research*, 35(2), 185-200.
- Bosker, B. (2013). Facebook's Rapidly Declining Popularity With Teens In 1 Chart. The Huffington Post . Ανάκτηση http://www.huffingtonpost.com/2013/10/23/Facebooks-teen-trouble-in_n_4150940.html
- Bourdieu, Pierre (1986) The forms of capital. In: John G. Richardson (ed.): Handbook of Theory and Research for the Sociology of Education. New York: Greenwood Press s. 241-258
- Brandtzaeg, P. (2010). Towards a unified media-user typology (MUT): A meta-analysis and review of the research literature on media-user typologie. *Computers in Human Behavior*, 26(5), 940-956.
- Brown, J. S., & Adler, R. P. (2008). Open education, the long tail, and learning 2.0. *Educause review*, 43(1), 16-20.

- Bugeja, M. J. (2006). Facing the facebook. *The Chronicle of Higher Education*, 52(21), C1.
- Bumgarner, B. A. (2007). You have been poked: Exploring the uses and gratifications of Facebook among emerging adults. *First Monday*, 12 (11).
- Διαμαντάκη Κ., Ντάβου Μ. & Πανούσης Γ., (2001) Νέες τεχνολογίες και παλαιοί φόβοι στο σχολικό σύστημα. Αθήνα: Παπαζήσης
- Chang, C.-W., & Chen, G. M. (2014). College students' disclosure of location-related information on Facebook. *Computers in Human Behavior*, 35, 33–38. doi:10.1016/j.chb.2014.02.028
- Chen, B., & Marcus, J. (2012). Students' self-presentation on Facebook: An examination of personality and self-construal factors. *Computers in Human Behavior*, 28(6), 2091-2099.
- Chronaki, A. 2000. Computers in Classrooms: Learners and Teachers in new Roles. In B. Moon, M. Ben-Peretz, and S. Brown (eds.) Routledge International Companion to Education. Routledge. London pp. 558-572
- Cohen, L., & Manion, L., (1994). *Μεθοδολογία εκπαιδευτικής έρευνας*. Αθήνα: Μεταίχμιο.
- Commonwealth of Learning and Asian Development Bank (1999) An Overview of Open and Distance Learning: Trainers' Kit 001 The Commonwealth of Learning and Asian Development Bank
- Crook, C. (2008). Web 2.0 technologies for learning: The current landscape—opportunities, challenges and tensions.
- Dalsgaard, C. (2014). Students' use of Facebook for peer-to-peer learning. *9th International Conference on Networked Learning*, 95-102
- Dasgupta, D., & Dasgupta, R. (2009). Social Networks using Web 2.0. Ανάκτηση στις 15-6-2014 από <http://www.ibm.com/developerworks/webservices/library/wsocialcollab/index.html?ca=dat#authorN10036>
- Do, S. L., & Schallert, D. L. (2004). Emotions and Classroom Talk: Toward a Model of the Role of Affect in Students' Experiences of Classroom Discussions. *Journal of educational psychology*, 96(4), 619
- Dohn, N. B. (2009). Web 2.0: Inherent tensions and evident challenges for education. *International journal of computer-supported collaborative learning*, 4(3), 343-363.
- Douglas & Seely Brown (2011). A New Culture of Learning: Cultivating the Imagination for a World of Constant Change.
- Dragulanescu, N.-G. (2002) Social Impact of the “Digital Divide” in a Central-Eastern European Country, *The International Information & Library Review* 34, 139–151

- Drexler, W. (2010). The networked student model for construction of personal learning environments: Balancing teacher control and student autonomy. *Australasian Journal of Educational Technology*, 26(3), 369-385.
- Dwyer, C., Hiltz, S., & Passerini, K. (2007). Trust and privacy concern within social networking sites: A comparison of Facebook and MySpace. *AMCIS 2007 Proceedings*, 339.
- Ellison, N. B. (2007). Social network sites: Definition, history, and scholarship. *Journal of Computer-Mediated Communication*, 13(1), 210-230.
- Ellison, N. B., Steinfield, C., & Lampe, C. (2007). The benefits of Facebook “friends:” Social capital and college students’ use of online social network sites. *Journal of Computer-Mediated Communication*, 12(4), 1143-1168.
- Fallows, D. (2005). How women and men use the Internet. Pew internet & American life project. ανάκτηση στις 15-10-2013 από <http://www.pewinternet.org/2005/12/28/how-women-and-men-use-the-internet/>
- Fox-Turnbull, W. (2009). Stimulated recall using autophotography-A method for investigating technology education. *Strengthening the position of technology education in the curriculum. Delft, The Netherlands: International Technology and Engineering Educators Association*
- Gray, K., Annabell, L., & Kennedy, G. (2010). Medical students' use of Facebook to support learning: Insights from four case studies. *Medical teacher*, 32(12), 971-976.
- Greenhow, C., & Robelia, B. (2009). Informal learning and identity formation in online social networks. *Learning, Media and Technology*, 34(2), 119-140.
- Greenhow, C., Robelia, B., & Hughes, J. E. (2009). Learning, teaching, and scholarship in a digital age Web 2.0 and classroom research: What path should we take now?. *Educational Researcher*, 38(4), 246-259.
- Griffith, S., & Liyanage, L. (2008, June). An introduction to the potential of social networking sites in education. In *Emerging Technologies Conference 2008* (p. 9).
- Golding, B., Brown, M., & Foley, A. (2009). Informal Learning: A Discussion around Defining and Researching Its Breadth and Importance. *Australian Journal of Adult Learning*, 49(1), 34-56.
- Grosseck, G., Bran, R., & Tiru, L. (2011). Dear teacher, what should I write on my wall? A case study on academic uses of Facebook. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 15, 1425-1430.
- Hall, W., & Tiropanis, T. (2012). Web evolution and Web science. *Computer Networks*, 56(18), 3859-3865.
- Helliwell, J. F., & Putnam, R. D. (2004). The social context of well-being. *Philosophical transactions-royal society of London series B biological sciences*, 1435-1446.

- Hew, K. F. (2011). Students' and teachers' use of Facebook. *Computers in Human Behavior*, 27(2), 662-676.
- Hilscher, J. (2013). A case study examining how students make meaning out of using Facebook as a virtual learning community at a Midwestern university
- Hsieh, H. F., & Shannon, S. E. (2005). Three approaches to qualitative content analysis. *Qualitative health research*, 15(9), 1277-1288.
- Ιωσηφίδης Θ. (2003). Ανάλυση ποιοτικών δεδομένων στις κοινωνικές επιστήμες. Αθήνα.
- Jimoyiannis, A., Tsiotakis, P., Roussinos, D., & Sioenta, A. (2013). Preparing teachers to integrate Web 2.0 in school practice: Toward a framework for Pedagogy 2.0. *Australasian Journal of Educational Technology*, 29(2).
- Jong, B.S., Lai, C., Hsia, Y., Lin, T., and Liao, Y. (2014). An exploration of the potential educational value of Facebook. *Computers in Human Behavior*, 201-211
- Johnson, L. F., Levine, A., and Smith, Rachel S. (2007). Horizon Report. Austin, The New Media Consortium, 2007. <http://www.nmc.org/horizon>
- Joinson, A. N. (2008, April). Looking at, looking up or keeping up with people?: motives and use of facebook. In *Proceedings of the SIGCHI conference on Human Factors in Computing Systems* (pp. 1027-1036). ACM.
- Jones, P., & Holmes, D. (2011). *Key concepts in media and communications*. Sage.
- Kahnwald, N. (2009). Social software as a tool for informal learning. *Elearning Europa*
- Καμέας, Α. & Καραγιαννίδης, Χ. (2009). Συνεργατικά Συστήματα Διάχυτου Υπολογισμού και Περιρρέουσας Νοημοσύνης. Στο Ν. Αβούρης, Χ. Καραγιαννίδης, Β. Κόμης (Eds), Εισαγωγή στη Συνεργασία Υποστηριζόμενη από Υπολογιστή - Συστήματα και Μοντέλα Συνεργασίας για Εργασία, Μάθηση, Κοινότητες Πρακτικής και Οικοδόμησης Γνώσης. Κλειδάριθμος, 339-360.
- Kaplan, A. M., & Haenlein, M. (2010). Users of the world, unite! The challenges and opportunities of Social Media. *Business horizons*, 53(1), 59-68.
- Keeley, B. (2007). Human capital. *How What You Know Shapes Your Life, OECD Insights, Paris*.
- Kneidinger, B. (2012). Sociability in Social Network Sites: Facebook as Trial Platform for Social Behavioral Patterns. *Networked Sociability and Individualism: Technology for Personal and Professional Relationships*, 126-146.
- Koohang, A. A. (1987). A study of the attitudes of pre-service teachers toward the use of computers. *ECTJ*, 35(3), 145-149.

- Lam, L. (2012). An Innovative Research on the Usage of Facebook in the Higher Education Context of Hong Kong. *Electronic Journal of e-Learning*, 10(4), 378-386.
- Lee, M. R., Yen, D. C., & Hsiao, C. Y. (2014). Understanding the perceived community value of Facebook users. *Computers in Human Behavior*, 35, 350-358.
- Lin, N. (2002). Social capital: a theory of social structure and action (structural analysis in the social sciences).
- Lincoln, Y. S. and Guba, E. (1985). *Naturalistic Inquiry*. SAGE: Beverly Hills.
- Lollo, E. (2012). Toward a theory of social capital definition: its dimensions and resulting social capital types. In *14th World Congress of Social Economics*.
- Lucas, M., & Moreira, A. (2009). Bridging formal and informal learning—A case study on students' perceptions of the use of social networking tools. In *Learning in the Synergy of Multiple Disciplines* (pp. 325-337). Springer Berlin Heidelberg.
- Lyle, J. (2003). Stimulated recall: A report on its use in naturalistic research. *British educational research journal*, 29(6), 861-878.
- McKeon, 2010. "The evolution of privacy on Facebook," ανάκτηση στις 22-4-2014 από <http://www.mattmckeon.com/facebook-privacy>.
- Mackey, A., & Gass, S. M. (2005). *Second language research: Methodology and design*. Routledge.
- Madge, C., Meek, J., Wellens, J., & Hooley, T. (2009). Facebook, social integration and informal learning at university: 'It is more for socialising and talking to friends about work than for actually doing work'. *Learning, Media and Technology*, 34(2), 141-155.
- Mali, A. S., & Hassan, S. S. S. (2013). Students' Acceptance Using Facebook as a Learning Tool: A Case Study. *International Journal of Asian Social Science*, 3(9), 2019-2025.
- Marshall, M. N. (1996). Sampling for qualitative research. *Family practice*, 13(6), 522-526
- Mason, R. (2006). Learning technologies for adult continuing education. *Studies in Continuing Education*, 28(2), 121-133.
- Mayfield, A. (2008). What is social media..
- Mazer, J. P., Murphy, R. E., & Simonds, C. J. (2007). I'll see you on "Facebook": The effects of computer-mediated teacher self-disclosure on student motivation, affective learning, and classroom climate. *Communication Education*, 56(1), 1-17.
- Mazman, S. G., & Usluel, Y. K. (2009). The usage of social networks in educational context. *World Academy of Science, Engineering and Technology*, 49, 404-408.
- Mazman, S. G., & Usluel, Y. K. (2011). Gender Differences in Using Social Networks. *Turkish Online Journal of Educational Technology-TOJET*, 10(2), 133-139.

- Mendez, J. P., Curry, J., Mwavita, M., Kennedy, K., Weinland, K., & Bainbridge, K. (2009). To friend or not to friend: Academic interaction on Facebook. *International Journal of Instructional Technology & Distance Learning*, 6(9), 33-47.
- Mitra, A., Lensmeier, S., Steffensmeier, T., Avon, R., Qu, N., & Hazen, M. (2000). Gender and computer use in an academic institution: report from a longitudinal study. *Journal of Educational Computing Research*, 23 (1), 67-84.
- Moreland, J., & Cowie, B. (2007). Young children taking pictures of technology and science. *University of Waikato*, 172-181.
- Murray, K. E., & Waller, R. (2007). Social networking goes abroad. *International Educator*, 16(3), 56-59.
- Nadkarni, A., & Hofmann, S. G. (2012). Why do people use Facebook?. *Personality and individual differences*, 52(3), 243-249.
- Nieuwdorp, E. (2007). The pervasive discourse: An analysis. *Computers in Entertainment*, 5(2),13.
- O'Bannon, B. W., Beard, J. L., & Britt, V. G. (2013). Using a Facebook Group As an Educational tool: Effects on student achievement. *Computers in the Schools*, 30(3), 229-247.
- OECD.(2001) Understanding the digital divide. France.
- O'Reilly, T. (2005). Web 2.0: compact definition.
- Organisation for Economic Co-operation and Development (OECD) (2005). The Role of National Qualifications Systems in Promoting Lifelong Learning. Ανάκτηση από στις 27-8-2014 <http://www.oecd.org/education/country-studies/34376318.pdf>
- Ophus, J. D., & Abbitt, J. T. (2009). Exploring the potential perceptions of social networking systems in university courses. *Journal of Online Learning and Teaching*, 5(4), 639-648.
- Papacharissi, Z. (2002). The Presentation of Self in Virtual Life: Characteristics of Personal Home Pages. *J&MC Quarterly*, 79(3), pp. 643-660.
- Parr, B. (2010).The first thing young women do in the morning: check Facebook. Mashable, Ανάκτηση στις 10/7/2013 από <http://mashable.com/2010/07/07/oxygen-Facebook-study/>
- Pasek, J., & Hargittai, E. (2009). Facebook and academic performance: Reconciling a media sensation with data. *First Monday*, 14(5).

- Pempek, T. A., Yermolayeva, Y. A., & Calvert, S. L. (2009). College students' social networking experiences on Facebook. *Journal of Applied Developmental Psychology, 30*(3), 227-238.
- Phillips, S. (2007). A brief history of Facebook. *the Guardian, 25*.
- Prensky, M. (2001). Digital natives, digital immigrants part 1. *On the horizon, 9*(5), 1-6.
- Pugh, J. L. (2010). A Qualitative Study of the Facebook Social Network: the desire to influence, associate, and construct a representative and ideal identity.
- Quinn, C. (2009). Social networking: Bridging formal and informal learning. *Learning Solutions Magazine*.
- Redecker, C., Ala-Mutka, K., Bacigalupo, M., Ferrari, A., & Punie, Y. (2009). Learning 2.0: The impact of Web 2.0 innovations on education and training in Europe. *Final Report. European Commission-Joint Research Center-Institute for Prospective Technological Studies, Seville*.
- Rheingold, H. (1993). *The virtual community: Finding connection in a computerized world*. Addison-Wesley Longman Publishing Co., Inc.
- Rice, R. E., & Katz, J. E. (2003). Comparing internet and mobile phone usage: digital divides of usage, adoption, and dropouts. *Telecommunications Policy, 27*(8), 597-623
- Robson, C.,(2007). *Η έρευνα του πραγματικού κόσμου: Ένα μέσον για κοινωνικούς επιστήμονες και επαγγελματίες ερευνητές*. Αθήνα:Gutenberg
- Roof K. (2014) Facebook's 10th Birthday: A Look Back at Its Evolution ανάκτηση στις 13-8-2014 από <http://www.foxbusiness.com/technology/2014/02/04/Facebooks-10th-birthday-look-back-at-its-evolution/>
- Salaway, G., Borreson, J., & Nelson, M. R. (2008). The ECAR study of undergraduate students and information technology, (Vol. 8).Boulder, CO: EDUCAUSE.
- Selwyn, N. (2009). Faceworking: exploring students' education-related use of Facebook. *Learning, Media and Technology, 34*(2), 157-174.
- Siapera, E. (2011). *Understanding new media*. Sage.
- Siisiainen, M. (2003). Two concepts of social capital: Bourdieu vs. Putnam. *International Journal of Contemporary Sociology, 40*(2), 183-204.
- Silva, J. M., Mahfujur Rahman, A. S. M., & El Saddik, A. (2008, October). Web 3.0: a vision for bridging the gap between real and virtual. In *Proceedings of the 1st ACM international workshop on Communicability design and evaluation in cultural and ecological multimedia system* (pp. 9-14). ACM.

- Singh, K., & Gulati, D. I. P. T. I. (2011). Technological March from Web 1.0 to Web 3.0: A Comparative Study. *Library Herald*, 49(2), 146-157
- Sime, D. (2006). What do learners make of teachers' gestures in the language classroom?. *IRAL-International Review of Applied Linguistics in Language Teaching*, 44(2), 211-230.
- Slough, L. (2001). Using Stimulated Recall in classroom observation and professional development. American Educational. Seattle, Washington
- Snape, D., & Spencer, L. (2003). The foundations of qualitative research. *Qualitative research practice: A guide for social science students and researchers*, 11.
- Stefanone, M. A., Kwon, K. H., & Lackaff, D. (2012). Exploring the relationship between perceptions of social capital and enacted support online. *Journal of Computer-Mediated Communication*, 17(4), 451-466.
- Strano, M. M. (2008). User descriptions and interpretations of self-presentation through Facebook profile images. *Cyberpsychology: Journal of Psychosocial Research on Cyberspace*, 2(2), 5.
- Stutzman, F. (2006). An evaluation of identity-sharing behavior in social network communities. *iDMAa Journal*, 3(1).
- Stutzman, F., Gross, R., & Acquisti, A. (2013). Silent listeners: The evolution of privacy and disclosure on facebook. *Journal of Privacy and Confidentiality*, 4(2), 2.
- Σωτηριάδου, Α., & Παπαδάκης, Σ. (2014). Τα κοινωνικά δίκτυα ως εκπαιδευτικά εργαλεία: Εμπειρία από την εκμάθηση του Matlab μέσω Facebook. *Θέματα Επιστημών και Τεχνολογίας στην Εκπαίδευση*, 6(3), σ-161.
- Talamo, A., & Ligorio, B. (2001). Strategic identities in cyberspace. *CyberPsychology & Behavior*, 4(1), 109-122.
- Tifferet, S., & Vilnai-Yavetz, I. (2014). Gender differences in Facebook self-presentation: An international randomized study. *Computers in Human Behavior*, 35, 388-399.
- Trinder, K., Guiller, J., Margaryan, A., Littlejohn, A., & Nicol, D. (2008). Learning from digital natives: bridging formal and informal learning. *Higher Education*, 1.
- Tuckman, B. W., & Harper, B. E. (2012). *Conducting educational research*. Rowman & Littlefield Publishers.
- Turkle, S. (1996). Virtuality and its Discontents Searching for Community in Cyberspace.
- Ümit Yapıcı, I., & Hevedanlı, M. (2013). Educational use of social networks: Facebook case study. *International Association of Social Science Research - IASSR* 16-21.

- Valenzuela, S., Park, N., & Kee, K. F. (2009). Is There Social Capital in a Social Network Site?: Facebook Use and College Students' Life Satisfaction, Trust, and Participation. *Journal of Computer-Mediated Communication*, 14(4), 875-901.
- Vicente Cuervo, M. R., & López Menéndez, A. J. (2006). A multivariate framework for the analysis of the digital divide: Evidence for the European Union-15. *Information & Management*, 43(6), 756-766.
- Weisband, S. P., Schneider, S. K., & Connolly, T. (1995). Computer-mediated communication and social information: Status salience and status differences. *Academy of Management Journal*, 38(4), 1124-1151.
- Wellman, B. (2001). Physical place and cyberplace: The rise of personalized networking. *International journal of urban and regional research*, 25(2), 227-252.
- Wilson, K., Fornaiser, S., & White, K.M. (2010). Psychological predictors of young adults' use of social networking sites. *CyberPsychology, Behavior, and social networking*, 13(2), 173-177.
- Wise, K., Saleem, A., & Hyojunk, P. (2010). Emotional Responses During Social Information Seeking on Facebook. *Cyberpsychology, Behavior, and Social Networking*, 13(5), pp. 555-562.
- Yakin, I., & Gencil, I. E. (2013). The Utilization of Social Media Tools for Informal Learning Activities: A Survey Study. *Mevlana International Journal of Education*, 3(4).
- Zainuddin, S. A., Abdullah, A., & Downe, A. G. (2011). Social Networking Sites For Learning: A Review From Vygotskian Perspective. *Proc. of CSIT*, 5, 41-46.
- Zhang J. (2010). Social media and distance education. ανάκτηση από <http://deoracle.org/online-pedagogy/emerging-technologies/social-media-and-distance-education.html?PHPSESSID=adb9b0c9f094d0d923de6f3b3f65ef7a>

Διαδικτυακές πηγές

- Facebook. (n.d.). Ανάκτηση στις 15-5-2014 από education UK: https://apps.facebook.com/educationuk-qanda/?fb_source=search&ref=ts&fref=ts
- Facebook. (n.d.). Ανάκτηση από https://www.udemy.com/?fb_source=appcenter_toplist&fb_appcenter=1 στις 26-4-2014
- Facebook.com. (2013). Ανάκτηση στις 7-5-2014, από Newsroom: Key facts.: <http://newsroom.fb.com/Key-Facts>
- Facebook. (n.d.). Ανάκτηση στις 21-5-2014 από https://www.facebook.com/appcenter/myhomework-app?fb_source=appcenter_toplist&fbsid=112
- khanacademy. (n.d.). Ανάκτηση στις 20-4-2014 από <https://www.khanacademy.org/>

Khan Academy (2014) Fact pack. ανάκτηση στις 20-6-2014 από
<https://dl.dropboxusercontent.com/u/33330500/KAPressFactPack.pdf>

<https://www.youtube.com/user/KhanAcademygreek>

<http://mathaino.org/>.

[http://en.wikipedia.org/wiki/ Online_ identity](http://en.wikipedia.org/wiki/Online_identity) ανάκτηση στις 29-5-2014

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

Α' ΦΑΣΗ ΗΜΙΔΟΜΗΜΕΝΗΣ ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΗΣ
Προσωπικές πληροφορίες
- Θα ήθελα να μου πεις σε ποια σχολή φοιτάς και σε ποιο έτος σπουδών βρίσκεσαι;
- Τι ήταν αυτό που σ έκανε να επιλέξεις το συγκεκριμένο τομέα σπουδών;
- Αυτή λοιπόν ήταν η πρώτη σου επιλογή? Αν όχι, ποια ήταν η πρώτη σου επιλογή;
- Το περιεχόμενο των σπουδών σου ανταποκρίνεται στις προσδοκίες σου;
- Ποια είναι τα σχέδιά σου για το μέλλον;
Η σχέση με τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης
- Θα ήθελα να μου πεις ποια ήταν η σχέση σου με την τεχνολογία και τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης όταν ήσουν μαθητής;
- Σήμερα ως φοιτητής /φοιτήτρια πώς είναι η σχέση αυτή;
- Τώρα θα ήθελα να μου μιλήσεις για το ποιά είναι η γνώμη για τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης;
- Ποιες θεωρείς πως είναι μερικές από τις αρνητικές πτυχές της χρήσης μέσων κοινωνικής δικτύωσης;
- Έχεις κάποια εμπειρία παρενόχλησης ή γνωρίζεις κάποιον που να έχει τέτοια εμπειρία;
- Το ότι γνωρίζεις περιστατικά αυτό σε επηρέασε ως χρήστη;
Η πρώτη επαφή με τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης
- Εσύ ποια μέσα κοινωνικής δικτύωσης γνωρίζεις και ποια από αυτά χρησιμοποιείς;
- Μίλησέ μου για την πρώτη φορά που χρησιμοποίησες κάποιο από αυτά τα μέσα πότε συνέβη αυτό, ποιο ήταν αυτό που επέλεξες και πες μου για την πρώτη φορά που χρησιμοποίησες το Facebook ποια ήταν η εμπειρία σου;
- Θέλω να μου πεις ποιά θεωρείς πως είναι τα θετικά και ποια τα αρνητικά στοιχεία της χρήσης του μέσου;
- Πόσο συχνά χρησιμοποιείς το FB;
- Πόσο χρόνο αφιερώνεις καθημερινά για τη χρήση του; Στο παρελθόν αφιέρωνες τον ίδιο χρόνο;

Χρήση του Facebook για λόγους κοινωνικότητας
- Πόσο καιρό μετά την έναρξη της φοιτητικής σου ζωής δημιούργησες φιλίες με συμφοιτητές σου στο Facebook ;
- Πιστεύεις ότι αυτό σε βοήθησε να προσαρμοστείς ευκολότερα στο Βόλο και γενικότερα στις νέες συνθήκες και γιατί;
- Με πόσους συμφοιτητές σου δηλαδή είσαι φίλος;
- Πόσο συχνά επικοινωνείς μέσω Facebook με φίλους σου που ζουν εκτός Βόλου;
- Ανεβάζεις φωτογραφίες σου στο προφίλ σου; γιατί;
- Αλλάζεις τις φωτογραφίες στο προφίλ σου συστηματικά ή περιστασιακά;
- Τι νομίζεις ότι σκέφτονται οι άλλοι για σένα βλέποντας το προφίλ σου;
- Είσαι μέλος σε κάποιο fb group και τι αφορούν;
- Μίλησέ μου για το πώς είναι το να είσαι μέλος μιας ευρύτερης ομάδας πώς σε κάνει να νιώθεις και γιατί;
-Τί πιστεύεις πως κερδίζεις με το να είσαι μέλος μιας τέτοιας ομάδας;
- Τι θα απαντούσες σε αυτούς που θεωρούν πως τα κοινωνικά δίκτυα και ιδιαίτερα το F/B είναι μόδα;
- Με ποια άτομα έχει σημασία για σένα να επικοινωνείς μέσω Facebook;
- Πιστεύεις ότι σ' έχει βοηθήσει στην κοινωνικοποίησή σου η ενασχόλησή σου με το συγκεκριμένο μέσο;
- Πόσους φίλους έχεις συνολικά;
- Δημιουργείς φιλίες με άτομα που δε γνωρίζεις;
Το Facebook στην τοπική και άτυπη εκπαίδευση
- Θα ήθελα να μου πεις με ποιους τρόπους επικοινωνείς με τους καθηγητές σου στα πλαίσια των μαθημάτων της σχολής σου;
- Έχεις επικοινωνήσει ποτέ κάποιο με κάποιο καθηγητή σου μέσω του FB; αν όχι θα ήθελες να συμβεί κάτι τέτοιο και γιατί;
- Πώς θα ένιωθες με το να γνωρίζουν οι καθηγητές σου πτυχές της προσωπικής σου ζωής μέσω της προσωπικής σου σελίδας;

- Άρα αν υπήρχε ανάγκη συστηματικής επικοινωνίας με τους καθηγητές σου θα είχες επαφή μέσω του προσωπικού σου προφίλ ή θα προχωρούσες στη δημιουργία άλλου στα πλαίσια του μαθήματος;
- Πες μου την άποψή σου για το αν θεωρείς πως το κύρος των καθηγητών σου αντίστοιχα υποβιβάζεται αν γνωρίζεις κι εσύ πιο προσωπικές πτυχές της ζωής τους;
- Με συμφοιτητές σου επικοινωνείς για λόγους μαθημάτων ;αν ναι πόσο συχνά συμβαίνει αυτό;
- Έχεις κάποια εμπειρία χρήσης του F/B στα πλαίσια κάποιου μαθήματος της σχολής σου;
- Πώς θα σου φαινόταν η ιδέα να ενταχθούν τα κοινωνικά δίκτυα και συγκεκριμένα το Facebook στην εκπαίδευση;
- Με ποιο τρόπο θα πρότεινες να υλοποιηθεί αυτό, δηλαδή πως φαντάζεσαι ότι θα μπορούσαν να ενταχθούν στα μαθήματα;
- Γενικά χρησιμοποιείς το Facebook για ανάρτηση υλικού σχετικά με τα μαθήματα σου;
- Οι συμφοιτητριάδες/ τες σου αναρτούν αντίστοιχα υλικό;
- Στα πλαίσια εκπόνησης εργασιών πώς πιστεύεις πως θα σε διευκόλυνε η ένταξη του Facebook;
Η Khan Academy ως εκπαιδευτικό πλαίσιο
- Τώρα λοιπόν που έχουμε μιλήσει για την κοινωνική χρήση του αλλά και για τη χρήση του για ακαδημαϊκούς σκοπούς θα ήθελα πολύ να μου πεις τη γνώμη σου για ένα αυτό το παράδειγμα. (Στο σημείο αυτό δείχνω τη σελίδα της Khan Academy και τους δίνω χρόνο να τα δουν και να σχολιάσουν)
- Βλέποντας το πώς κρίνεις το Facebook σαν περιβάλλον μάθησης;
- Τι παραπάνω θα μπορούσε να δώσει αυτό το περιβάλλον σε σχέση με το παραδοσιακό περιβάλλον της αίθουσας διδασκαλίας;
- Θα μπορούσε δηλαδή αυτή η ένταξη έτσι όπως βλέπεις το συγκεκριμένο περιβάλλον να αυξήσει το ενδιαφέρον σου για τα μαθήματα;
-
- Πώς σου φαίνεται λοιπόν αυτό το περιβάλλον ως προς τη συνεργασία σου με τους συμφοιτητές σου;
- Ποιά θεωρείς πως είναι τα πλεονεκτήματα της διδασκαλίας σε ένα τέτοιο περιβάλλον;
- Θα σε επηρέαζε αν έβλεπες πολλά ή λίγα likes κάπου;
- Τα σχόλια που θα έβλεπες αντίστοιχα θα σε επηρέαζαν;
- Ποιο θα θεωρούσες ως μειονέκτημα στον τρόπο διδασκαλίας με αυτό τον τρόπο;

- Θα σου άρεσε να είχες την επιλογή μόνο αυτού του τρόπου διδασκαλίας;
- Θα ήθελες να μου εκφράσεις κάποιες σκέψεις σου για την εκπαίδευση στο μέλλον όπως τη φαντάζεσαι μετά και από το παράδειγμα της khan academy.
Β' ΦΑΣΗ ΗΜΙΔΟΜΗΜΕΝΗΣ ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΗΣ
Η Khan Academy στην πράξη
- Θα ήθελα να μου πεις πώς βρήκες την ιδέα της Khan Academy μετά από τη βδομάδα που είχες το χρόνο να δεις τη σελίδα πια με λεπτομέρειες.
- Τι διαφοροποιεί τελικά αυτό το περιβάλλον από το παραδοσιακό;
- Ποιά είναι η γνώμη σου για το ρόλο του εκπαιδευτικού σ' αυτό το πλαίσιο;
- Εσύ προσωπικά τι ξεχώρισες μέσα στη βδομάδα που έψαζες το περιεχόμενο της σελίδας του Facebook;
- Τα likes τα πρόσεξες στην επιλογή που έκανες;
- Τα σχόλια σε επηρέασαν;
- Πώς βρίσκεις το like σαν εργαλείο, ποια η γνώμη σου δηλαδή για το ρόλο που διαδραματίζει στο κομμάτι της εκπαίδευσης όπως εδώ στο παράδειγμα της Khan Academy;
- Τα σχόλια τι ρόλο θα μπορούσαν να παίζουν επίσης για τον ίδιο σκοπό;
- Ποιος ο ρόλος της κοινοποίησης για σένα;
- Θέλω να σου δείξω κάτι που μου έκανε μεγάλη εντύπωση σ' αυτό εδώ το σημείο όπου υπάρχουν 2173 likes. το είχες δει;
- Στο σημείο αυτός ο πατέρας έκανε το σχόλιο ότι ο γιος του που απουσίασε από το σχολείο του είχε να του πει πολλά πράγματα από την khan academy πώς κρίνεις αυτό το σχόλιο
- Ποια πιστεύεις είναι τα στοιχεία αυτά του Facebook που το καθιστούν εκπαιδευτικό εργαλείο;
- Ποιά είναι κατά τη γνώμη σου η διαφορά χρήσης του Facebook ως κοινωνικού και ποια ως εκπαιδευτικού εργαλείου;
- Πιστεύεις ότι τι το Facebook μετά από την εμπειρία σου με την khan academy λειτουργεί καλά εξίσου σαν εργαλείο κοινωνικότητας και σαν εκπαιδευτικό εργαλείο;
- Το να αποτελέσει πλαίσιο λοιπόν της επίσημης εκπαίδευσης πώς το κρίνεις;
- Κλείνοντας θα ήθελα να μου πεις πώς ένιωσες με η συμμετοχή σου στην Khan Academy